

TC
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KENTTE VE KIRSALDA YETİŞMİŞ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN
BENLİK SAYGISI İLE SALDIRGANLIK
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bilge ÇETİN

**Enstitü Anabilim Dalı: Psikoloji
Enstitü Bilim Dalı : Psikoloji**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Muhammet ÖZTABAK

Ağustos-2015

TC.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KENTTE VE KIRSALDA YETİŞMİŞ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN
BENLİK SAYGISI İLE SALDIRGANLIK
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bilge ÇETİN

Enstitü Anabilim Dalı: Psikoloji
Enstitü Bilim Dalı : Psikoloji

"Bu tez 17/08/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Muhammet ÖZTABAK	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Nurgül YAVUZER	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Şebnem TÜRKİTAN	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bilge ÇETİN

17.08.2015

ÖNSÖZ

Son yıllarda öğrencilerin saldırganca davranışlarının artmış olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü yapılan bilimsel araştırmalar ve medyada çıkan haberlere bakıldığında alınan tüm önlemlere rağmen ergenlik dönemindeki gençler arasında suç ve şiddet olaylarının arttığı görülmektedir. Bu olaylar özellikle kentlerdeki okullarda artış göstermiştir.

Benlik saygısının kişinin dünyayı algılayışında önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalar benlik saygısının kişinin hayatında pek çok faktöre etki ettiğini ortaya çıkarmıştır. Kentte yetişen öğrenciler üzerinde benlik saygısı ve saldırganlık ile ilgili pek çok araştırma yapılmış olmasına rağmen literatür incelendiğinde kırsalda yetişen öğrenciler üzerinde çok fazla araştırma yapılmadığı gözlenmektedir. Bundan dolayı “Kentte yaşayan öğrencilerin benlik saygıları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki kırsalda yaşayan öğrencilerin benlik saygıları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiden ne kadar farklıdır?” sorusu ortaya çıkmıştır.

Literatür tarandığında benlik saygısı ile saldırganlık arasında negatif yönlü ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada da buna paralel olarak benlik saygısı arttıkça saldırganlığın azaldığı bulunmuştur.

Bu araştırmada benlik saygısı ve saldırganlık davranışı çeşitli değişkenlerle ele alınmış, bulunan sonuçlar doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın tüm aşamasında çok değerli desteklerini esirgemeyen danışmanlığımı yapan Yrd. Doç. Dr. Muhammet ÖZTABAK’a teşekkürlerimi sunarım. Her başım sıkıştığında bana çıkış yolu gösteren ve moralimi üst seviyede tutmamı sağlayan canım aileme teşekkür ederim.

Bilge ÇETİN

Ağustos 2015

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
1.1. Kuramsal Çerçeve.....	6
1.1.1. Benlik.....	6
1.1.1.1. Benlik İle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar.....	10
1.1.2. Benlik Saygısı	13
1.1.3. Saldırganlık.....	16
1.1.3.1. Saldırganlık İle İlgili Tanımlar ve Açıklamalar.....	16
1.1.3.2. Saldırganlık İle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar.....	18
1.2. İlgili Araştırmalar.....	23
1.2.1. Benlik Saygısı İle İlgili Araştırmalar.....	23
1.2.2. Saldırganlık İle İlgili Araştırmalar.....	28
BÖLÜM II:YÖNTEM.....	32
2.1. Araştırma Modeli.....	32
2.2. Evren ve Örneklem	32
2.3. Veri Toplama Araçları	32
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu	32
2.3.2. Benlik Saygısı Ölçeği Ölçeği.....	33
2.3.3. Saldırganlık Ölçeği.....	33
2.3.4. Verilerin Toplanması	35
2.3.5. Verilerin Çözümlemesi	35
BÖLÜM III: BULGULAR	37
3.1. Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	37
3.2. Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeyine İlişkin Bulgular.....	41
3.3. Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyine İlişkin Bulgular.....	41
3.4. Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Benlik Saygısı ile Saldırganlık Düzeyi Arasındaki Farka İlişkin Bulgular.....	42
3.5. Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Benlik Saygısı İle Demografik Değişkenler Arasındaki Farka İlişkin Bulgular.....	43
3.6. Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyi İle Demografik Değişkenler Arasındaki Farka İlişkin Bulgular.....	47
TARTIŞMA VE YORUM	68
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	75
KAYNAKÇA.....	80
EKLER.....	87
ÖZGEÇMİŞ.....	90

TABLO LİSTESİ

Tablo1 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı	37
Tablo2 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımı	37
Tablo3 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Sınıf Seviyesine Göre Dağılımı.....	38
Tablo4 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Yaşanılan Yere Göre Dağılımı	38
Tablo5 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı	38
Tablo6 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Doğum Sırasına Göre Dağılımı	39
Tablo7 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Durum Algısı Dağılımı.....	39
Tablo8 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	39
Tablo9 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Dağılımı.....	40
Tablo10 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Akademik Başarı Algısına Göre Dağılımı.....	40
Tablo11 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Benlik Saygısı Düzeyine İlişkin Bulgular.....	41
Tablo12 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Saldırganlık Düzeyine İlişkin Bulgular.....	41
Tablo13 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Benlik Saygısı İle Saldırganlık Düzeyi Arasındaki ilişkiye Ait Bulgular.....	42
Tablo14 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	43
Tablo15 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Yaşa Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	43
Tablo16 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	44
Tablo17 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	45
Tablo18 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular	46
Tablo19 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	46
Tablo20 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Sosyo Ekonomik Durum Algılarına Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	47
Tablo21 : Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Akademik Başarı Algısına Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	48
Tablo22 : Kentte Yetişen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular	49
Tablo23 : Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	50
Tablo24 : . Kentte Yetişen Öğrencilerin Yaşa Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	51
Tablo25 : Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Yaşa Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	52
Tablo26 : Kentte Yetişen Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	53

Tablo27: Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	54
Tablo28: Kentte Yetişen Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular	55
Tablo29: Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular	56
Tablo30: Kentte Yetişen Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular	57
Tablo31: Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular	59
Tablo32: Kentte Yetişen Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular	60
Tablo33: Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	61
Tablo34: Kentte Yetişen Öğrencilerin Sosyo Ekonomik Durum Algısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	62
Tablo35: Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Sosyo Ekonomik Durum Algısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	63
Tablo36: Kentte Yetişen Öğrencilerin Akademik Başarı Algısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	64
Tablo37: Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Akademik Başarı Algısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	65
Tablo38: Öğrencilerin Kent veya Kırsalda Yaşama Durumuna Göre Benlik Saygısı Düzeyine İlişkin Bulgular	66
Tablo39: Öğrencilerin Kent veya Kırsalda Yaşama Durumuna Göre Saldırganlık Düzeyine İlişkin Bulgular	66

Tezin Başlığı: Kentte ve Kırsalda Yetişmiş Ortaokul Öğrencilerinin Benlik Saygısı ile Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi

Tezin Yazarı: Bilge ÇETİN **Danışman:** Yrd. Doç. Dr. Muhammet ÖZTABAK

Kabul Tarihi: **Sayfa Sayısı:** 7 (Ön kısım) 88 (Tez) 4 (Ekler)

Anabilimdalı: Psikoloji **Bilimdalı:** Genel Psikoloji

Araştırmanın temel amacı, kentte ve kırsalda yetişmiş ortaokul öğrencilerinin benlik saygıları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Araştırmanın diğer bir amacı da, çeşitli değişkenler açısından öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri ile saldırganlık düzeylerinin değişip değişmediğini ortaya koymaktır.

Araştırmanın modeli ilişkisel tarama modelidir. Bu modelde iki ya da daha çok değişkenin birbiriyle olan ilişkisi incelenmektedir. Araştırmaya 212 kız ve 205 erkek olmak üzere toplam 417 öğrenci katılmıştır. Örneklem seçimi yapılırken tabakalı örnekleme yoluyla okullar belirlenmiş ve öğrenciler seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Veriler kişisel bilgi formu, benlik saygısı ölçeği, saldırganlık ölçeği ile toplanmıştır. Veriler SPSS 21 paket programı yardımı ile analiz edilmiştir. Kolmogorov Smirnov testi, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis H testi kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Benlik saygısı ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi test etmek için ise Spearman korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Benlik saygısı ile yaş ilişkisi bakımından kentte anlamlı sonuç bulunamamıştır. Cinsiyet, kardeş sayısı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Anne babası birlikte ve sağ olan öğrencilerin benlik saygıları daha yüksek bulunmuştur. Akademik Başarı algısı yükseldikçe benlik saygısının da arttığı belirlenmiştir. Kardeş sayısı, baba eğitim durumu, sosyo-ekonomik durum algısı, anne baba birliktelik durumu ile genel saldırganlık arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Genel saldırganlık ile benlik saygısı arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Saldırganlığın alt boyutlarına bakıldığında ise kırsalda atak, sinirli, negatif saldırganlıkta erkeklerin kızlara göre daha saldırgan olduğu belirlenmiştir. Anne eğitim durumunun yükselmesiyle saldırganlığın da arttığı bulunmuştur. Kentte yetişen öğrencilerde akademik başarı algısı yükseldikçe saldırganlık azalmaktadır.

Araştırma sonucunda benlik saygısı ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı farklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farka göre benlik saygısı azaldıkça saldırganlık artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Benlik, Benlik Saygısı, Saldırganlık

Nişantaşı University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: City and Rural Trained Middle School Students Self-Esteem and Aggression Comparison of Levels

Author: Bilge ETİN **Supervisor:** Assist. Prof. Muhammet ÖZTABAK

Date: **Nu. of pages:** 7 (pre text) + 88 (main body)+ 4 (App.)

Department: Psychology **Subfield:**Psychology

The main purpose of the survey, in the city and grew up in the countryside middle school students with their self-esteem to reveal the relationship between the levels of aggression.

The purpose of the survey and a variety of other variables in terms of student's self esteem levels and aggression levels has changed.

Models of the study is correlational model. This relationship, which is examined with each other two or more variables in the model. The study involved a total of 417 students, including 212 girls and 205 boys. Sampling determined by the schools while students are determined by appropriate stratified sampling and sampling of non-random sampling method. Data on personal information form, self-esteem scale, is collected by aggression scale. The scale of the data personal information form, self-esteem, aggression was collected with the scale. The data have been analyzed with the SPSS package program assistance 21. Kolmogorov Smirnov test, Mann Whitney U test, Kruskal Wallis H test data have been analyzed. Self-esteem and aggression is in-to test the relationship between the levels of Spearman correlation coefficient was calculated in terms of the age relationship with self esteem is not meaningful results are found in the city. The number of sex, sister, mother's education, father's education and self-esteem is not found a significant relationship between. The parents and the students on the right are more self-esteem. The higher the perception of self and respect for the increased academic achievement. The number of brothers, Dad's perception of socio-economic status, educational status, anne bababirlikte of General aggression with no significant difference was found between. General aggression with no significant negative directional relationship between self esteem. Sometimes the child is the size of the Bush attack, angry, negative aggression it has been determined that men more aggressive than girls. Mom training status with aggression also increases. The higher the perception of academic success in students who grow up in the city of aggression is decreasing.

As a result of research self-esteem and it was inferred that there are significant differences between the level of aggression. According to this distinction, self-esteem decreases once the aggression is increasing.

Keywords: Self, Self-Esteem , Aggression

GİRİŞ

Kendine saygısı yüksek insanlar, kişisel özelliklerini açık bir şekilde bilirler. Kendileri hakkında olumlu düşünceye sahiptirler. Kendileri için uygun amaçlar koyarlar. Benliklerini olumlu yönde etkileyecek biçimde öz eleştiri yapabilirler (Taylor, Peplau ve Sears, 2012: 105).

Benlik saygısı, psikoloji literatüründe "kendilik anlayışı", "benlik tasarımı", "benlik kavramı", "özsaygı", "öz-kavram"; kamuoyunda ve günlük yaşamda "güven duygusu" ya da "kendine güven" olarak adlandırılan, insan kişiliğinin temelinde olan, birey için en önemli algı, duygu ve düşüncelerin toplamıdır (Öner, 1996: 1).

Benlik gelişimi doğduğumuz ilk andan itibaren başlar ve bütün hayatı boyunca insanın diğer kişilerle ilişkileri, etkileşimi, sosyalleşmesi, başkaları tarafından değerlendirilişi, bu değerlendirmelerin kişi tarafından algılanışı, kabullenilmesi, çevresindekilere bakışı, oluşturduğu tutum ve davranış özellikleri kişinin benlik saygısına etki eder (Köknel, 1997: 66).

Saldırgan davranışların temel sebepleri kızgınlık duyguları ve bu duyguların öğrenilmesidir. Kitle iletişim araçlarının da günümüzde saldırgan davranışları özendirildiği düşünülmektedir (Taylor, Peplau ve Sears, 2012: 452).

Yurt içinde benlik saygısı ya da saldırganlıkla ilgili pek çok araştırmaya rastlanmıştır. Bunun yanı sıra benlik saygısının saldırganlık davranışı ile birlikte ele alındığı araştırmalar kısıtlıdır. Bunlara örnek olarak Saldırganlık ve Akran Mağduriyeti (Kurnaz, 2009), Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek (Haskan, 2009), Ortaöğretim Kurumları Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Aile Ortamı ve Benlik İmgesi (Günaydın, 2008), İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Bozkurt, 2010) araştırmalarına rastlanmıştır. Fakat kırsalda ve kentte yetişmiş ortaokul (5, 6, 7, 8. sınıf) öğrencilerinin benlik saygıları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi birlikte ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Araştırma Problemi

Benlik kavramı, kişinin her yöndeki toplam duygusal uyumunun en iyi göstergesidir. Kişiliğin altında yatan değersizlik hisleri genellikle ruh sağlığını etkilemekte ve hatta bozabilmektedir (Çelikkol, <http://www.celikkol.org>, 15.12.2014). Bu yüzden olumlu benlik algısı ve benlik saygısının yüksek olması işlevsel bir yaşam sürdürmek için önemlidir.

Saldırgan davranışları görme sıklığının artması üzerine, öğrencilerin benliklerini nasıl algıladıklarıyla saldırganlık davranışı göstermeleri arasında bir ilişki olup olmadığı merak edildiğinden bu araştırmanın yapılma gereği duyulmuştur. Bu araştırmanın problem cümleleri şöyledir:

- 1) Kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin benlik saygısı düzeyi nedir?
- 2) Kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin saldırganlık düzeyi nedir?
- 3) Kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin benlik saygıları çeşitli değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, yaşanan yer, anne ve babanın birliktelik durumu, anne ve babanın eğitim durumu, sosyoekonomik düzeyleri, öğrencinin akademik başarı algısı) değişmekte midir?
- 4) Kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri çeşitli değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, yaşanan yer, anne ve babanın birliktelik durumu, anne ve babanın eğitim durumu, sosyoekonomik düzeyleri, öğrencinin akademik başarı algısı) değişmekte midir?
- 5) Kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin benlik saygısı ve saldırganlık düzeyi arasında fark var mıdır?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı kırsalda ve kentte yetişmiş ortaokul öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, yaşanan yer, ailenin gelir durumu, ailenin birliktelik durumu, ailenin eğitim düzeyi, algılanan akademik başarı düzeyi gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir.

Araştırmanın Önemi

Benlik, insanın kendine ilişkin düşüncelerinin toplamı, insanın kendisini bilme ve değerlendirme şeklidir. Benlik insanın iç varlığını oluşturduğundan dolayı anlaşılması oldukça zordur. Başka bir deyişle kişinin benliği, kişiliğinin kendine has yanıdır (Köknel, 1986: 79). Kişiliğinin, benlik kısmında var olan, düşünce, duygu, öğrenme ve kavramaları, insanlar arası ilişkilerinde ortaya koyamayan ve bunları savunamayan insanda, 'benlik sistemi' gelişemez, güçlenemez (Özüğurlu, 2003: 181). İnsanların kendilerine verdikleri genel değer onların benlik saygılarını gösterir. Bu nedenle kendine saygısı yüksek insanlar kişisel özelliklerinin neler olduğu konusunda net bir anlayışa sahiptirler. Kendilerine ilişkin düşünceleri olumludur. Kendileri için uygun amaçlar koyarlar, benliği geliştirici bir biçimde geribildirim kullanırlar, zor durumlarla başarılı olarak başa çıkabilirler (Taylor, Peplau ve Sears, 2012: 105).

Benlik saygısı, bireyin kendisini yetenekli, değerli, başarılı ve önemli biri olarak algılama derecesidir. Kişinin kendisini bu unsurlara göre yeterli biri olarak değerlendirmesi de olumlu bir kişilik özelliği olarak kabul edilebilir. Benlik saygısı yüksek olanlar, kendilerini saygıya ve kabul edilmeye değer, önemli ve yararlı kişiler olarak algılamaya eğilimlidirler. Başka bir açıdan bakarsak, kendilerine olumsuz bir açıdan bakanlar ya da benlik saygıları düşük olanlar, kendilerini pek önemli olmayan, sevinebilir niteliklerden yoksun, kendilerine ve yeteneklerine güvenemeyen kişiler olarak görmeye eğilimlidirler (Temel ve Aksoy, 2001: 22). Öğrenciler küçük yaşlardan itibaren kendilerini sevmeye layık görerek büyüdüklerinde yapacakları işlerde daha başarılı olacakları düşünülmektedir. Bu yüzden öğrencilerin benlik saygısını geliştirici çalışmalar yapmak, kendilerini keşfetmelerine yardımcı olmak önemlidir.

Ülkemizde saldırganlık ve şiddet eğilimlerinin ortaokullarda da görülmeye başladığı, gerek yazılı gerek görsel basında sıkça çıkan okulda şiddet haberleriyle bilinmektedir. Çocuklar arasındaki saldırgan davranışlar her zaman var olmuş ve günümüzde de önemli bir problem olmaya devam etmektedir. Saldırganlığın nedenleri arasında televizyon da etkili bir faktör sayılır. Birçok televizyon filminde saldırgan şekilde davranma ve şiddeti kullanma bir yaşam biçimi olarak sunulmaktadır. Araştırmalar

şiddet ve saldırganca davranışların seyretme yolu ile taklit edilebileceğini göstermiştir (Ayvalıoğlu, 1985: 15).

Son senelerde yapılan bilimsel araştırmalar ve yazılı, gorsel medyada çıkan haberlere bakıldığında alınan tım tedbirlere rağmen ergenlik dönemindeki gençler arasında suç ve şiddet olaylarının arttığı görülmektedir. Bu suların büyük bir bölümü okullarda meydana gelmektedir (Bulu, 2006: 1). Okullarda meydana gelen şiddet ve saldırganlık olaylarında diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de son senelerde artış görülmektedir. Hemen hemen her gün yazılı ve gorsel basında okullardaki şiddet ve saldırganlık olaylarından bahsedilmektedir. Bu haberlerden oluşan kanı saldırganlık yaşının gittikçe küçüldüğü yönündedir. Bu şekilde şiddete meyilli öğrencilerin kendilerine duydukları saygının düşük olduğu görüşü yaygındır.

Yurt dışındaki yayınlarda söz konusu ülkelerdeki olaylarla ilgili ayrıntılı bir biçimde istatistiksel bilgiler sunulmakta ve bu istatistiklere göre okullardaki şiddet ve saldırı olaylarının arttığı belirtilmektedir. Türkiye’de ise bu konuyla ilgili olarak kapsamlı ve güvenilir bir istatistik yayımlanmamıştır. Oysa okulların temel görevlerinden biri, öğrencilere istenmeyen davranışlardan ve modellerden arındırılmış bir evre sunmaktır. Üstelik okulda güvenliğin sağlanması ve öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeleri, okullarda eğitim etkinliklerinin sürdürebilmesinin de n şartlarından (Başaran, 2008: 6).

Taramalar sonucunda literatürde ortaokulda eğitime devam eden çocuklar üzerinde benlik saygıları ve saldırganlık düzeyleri ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu yüzden yaşanan yerin saldırganlık davranışı üzerindeki etkisini belirlemesi; eğer kırsalda daha az saldırganlık oluşuyorsa bu şartları sağlayan durumların neler olduğunu bulmak için yapılacak çalışmalara örnek olması; ayrıca yaşanan yerin benlik saygısı üzerinde etkisi olup olmadığını tespit etmesi; saldırganlık, kaba davranışlar ve şiddet gibi olumsuz davranışlar gösteren öğrencilerin benlik saygılarının düzeyini belirlemesi, bunlar arasında var olan durumu belirlemesi gerekiyorsa çocuklarla ilgili benlik algısı ve buna bağlı olarak benlik saygısı geliştirici

çalışmalar yapacak olanlara örnek olması; okul idarecilerine, öğretmenlere ve velilere yol göstermesi açısından önemlidir.

Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Araştırma 2014-2015 öğretim yılında öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır.
2. Bu araştırmanın verileri Antalya Muratpaşa Kamile Çömlekçioğlu Ortaokulu, Antalya Muratpaşa Atatürk Ortaokulu, Antalya Manavgat Yeşilbağ Cumhuriyet Ortaokulu, Antalya Konyaaltı Çakırlar Ortaokulunda okuyan 417 öğrenciden toplanan veriler ile sınırlıdır.
3. Araştırmada ele alınan benlik saygısı ve saldırganlık değişkenleri bu değişkenleri ölçmeye yönelik kullanılan ölçeklerden toplanan bilgilerle sınırlıdır.

Varsayımlar

Bu araştırmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilmiştir.

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin kullanılan ‘Benlik Saygısı Ölçeği’, ‘Saldırganlık Ölçeği’, ‘Kişisel Bilgi Formu’na içten ve gerçek durumlarını yansıtacak şekilde cevaplar verdikleri varsayılmıştır.
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin kentte veya kırsalda yetiştiği varsayılmıştır.

Tanımlar

Araştırmada kullanılan kavramların tanımları kısaca şöyledir:

Benlik Kavramı: Kim olduğumuz hakkındaki inançların tümüne denir (Peplau ve Sears, 2012: 105). Rogers, benlik kavramını kişinin varlığına ve deneyimlerine ilişkin farkındalık içinde algılanmış (her zaman doğru bir biçimde olmasa da) bütün yönlerini kapsar demiştir (İnanç ve Yerlikaya, 2013: 302).

Benlik Saygısı: Hangi niteliklere sahip olunduğunu değerlendirme şekli benlik saygısını oluşturur (Taylor, Peplau ve Sears, 2012:105). Allport, öz-saygı duygusunun çocuklukta ortaya çıktığını ve çocuğun bir şeyleri kendi başına yapabildiğinde hissettiği gurur duygusu olduğunu söylemiştir (İnanç ve Yerlikaya, 2013: 256).

Saldırganlık: Bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı, zorla karşısındakine benimsetme çabasıdır (TDK sözlüğü).

BÖLÜM I: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1. Kuramsal Çerçeve

1.1.1. Benlik

Benlik, insanın kendine ilişkin bilgilerinin bütünü, insanın kendisini tanıma ve değerlendirme şeklidir. Benlik insanın iç varlığını oluşturduğundan dolayı anlaşılması güç bir kavramdır. Başka bir deyişle benlik, kişiliğin öznel yanısıdır (Köknel, 1986: 79). Jung'a göre benlik egoda oluşmaktadır. Ego, kişide birlik, bütünlük ve devamlılık duygusunu sağlar. İnsanların yaşam amacı kendini gerçekleştirmektir. Bu da uzun ve karmaşık bir süreçtir. Ve bir bireyin kendi ile uyum içerisinde olması onun benliğinin görevini tam olarak yerine getirdiğini gösterir (Jung, 1997: 92).

Her insanın kendi varlığı hakkında doğru olduğuna inandığı, inanışları, düşüncelerinden oluşan organize ve dinamik bir algısı vardır. Bu, kişinin kendini tanımlama biçimidir. Buna göre benlik, kısaca kişinin kendisidir denilebilir. Ayrıca gerçekçi bir benlik algısı olan insanlar çevreden gelen uyarımları daha doğru algılar. Bununla birlikte kendini beğenmiş, ben merkezci olan insanların kendi tutum ve davranışlarını doğru değerlendirmesi mümkün değildir (Tutar, 2012: 117).

Benlik, kendimizi ayrı bir birey olarak tanımamızı sağlayan tüm özellikler, yaşantılar bütünü; bir insanın düşünebilen, duyabilen, eylemde bulunabilen ayrı bir varlık olarak kendini fark etmesi olarak tanımlanmıştır (Onur, 1986: 277). Kişiliğimizi etkileyen en önemli etken olan benlik, kendimizle ilgili düşüncelerimiz ve düşüncelerimizi etkileyen tarzlarımızdan oluşur. Benlik, bireyin kendi kişiliği ve toplumdaki yeri hakkındaki farkındalığı ve bireyi birey yapan bütün yargılarla ilgili dinamik bir örüntüdür (İkizler ve Karagözoğlu, 1997: 185).

Benlik kavramı doğumdan sonraki süreçte gelişir. Bebek doğumdan sonraki haftalarda refleksif hareketlerde bulunur ve isteklerini ağlayarak dile getirir. Annesini ayrı bir kişi olarak değil kendi bedeninin bir parçası olarak görür (Yörükoğlu, 2008: 33). Çocuk doğduğu andan itibaren, başından geçen sayısız olayla beraber, çevresinden edindiği kişilerin etkisiyle yavaş yavaş oluşur. Benliğin gelişirken kişilerarası ilişkilerin bunda

büyük bir önemi vardır. Çevresindeki insanların bireye karşı tepki ve davranışları benliğinin yapısını çok etkiler (Baymur, 1990: 268).

Smith ve arkadaşlarına (2006) göre benlik, kişinin kendini nasıl anladığı, yani kendisiyle ilgili farkındalığıdır (Akt. Kağıtçıbaşı, 2010: 126). Benlikle ilgili yapılan bu tanımlar özellikle 1980'lerden sonra yapılan çalışmalar benlik yorumunun kültürden kültüre değişebildiğini ortaya koymuştur (Kağıtçıbaşı, 2010: 125).

Benlik, bireyi oluşturan tüm özelliklerin karmaşık bir örüntüsü iken, benlik kavramı (self concept), kişinin kendisi hakkındaki görüşünü anlatmaktadır. Benlik kavramı, bireyin kendini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin geliştirdiği görüşler olarak tanımlanabilir. Benlik kavramı, insanın kendi benliğini algılayış ve kavrayış biçimidir. Kişinin kendini nasıl gördüğünü ve değer biçtiğini açıklar. Bireyin kendisi hakkında doğru bulduğu hareketli ve komplike inançların tümüdür. Bir başka tanımla, çocuğun kendisiyle ilgili olarak kafasında çizdiği görünümüdür. Bu görünüm, çocuğun kendine güvenli olup olamayacağını, içe ya da dışa dönük olacağını belirler. Çocuğun benlik kavramı, dünyayı seyrettiği bir gözlük gibidir (Yavuzer, 2014: 40). Super'e göre benlik kavramı, bir kimsenin kendini nasıl gördüğüdür. Benlik tasarımı, bireyin kendisi hakkında, doğrudan edindiği algıların birbirleri ile anlamlı bütünler oluşturması ile meydana gelmektedir. İnsan hayatı boyunca çok çeşitli roller oynamaktadır. Yeteneklerini denemekte, başarılarını değerlendirmekte, başkalarının değerlendirmelerini değerlendirmekte, bazı şeyleri iyi bir biçimde yaptığını fark etmekte ve bunlardan doyum sağlamaktadır. Bu yaşantılar biriktikçe birey kendini şu ya da bu alanda daha başarılı olarak görmeye başlamakta; kısaca kendisi hakkında bir yargıya varmaktadır. Kişinin amacı, benlik tasarımını korumaktır (Kuzgun, 1991: 112-133). Adler “yaratıcı benlik” kavramını kullanmıştır. Yaratıcı benliğin, karar verebilen, bireye amaçlı bir yaşam sağlayan bir sistem olduğu, bireye sürekli çözüm yolları üreten yaşantılar aradığı ya da bunları yarattığı söylenebilir (Yanbastı, 1996: 72).

Strang (1957), dört temel benlik kavramından bahsetmiştir. Bunlar:

1. Bireyin benlik değeri, rolleri ve yeteneklerinin algısı olarak “bütünsel benlik kavramı”,

2. Başarı ya da başarısızlık gibi düzensiz ve geçici olaylardan etkilenen, duruma bağlı olarak değişen “değişken benlik kavramı”,
3. Başka insanların bireyi kabul etmesi ve bireyin sosyal yeterliliğine bağlı olan “sosyal benlik kavramı”,
4. Bireyin idealinde ve olmak istediği benlik yapısı olan “ideal benlik kavramı” olarak ifade edilmiştir (Akt. Yenidünya, 2005: 28-29).

Benlik kavramı, Rogers’a göre de benlikten farklıdır. Benlik kavramı, kişinin kendini betimlemek için kullandığı özelliklerden ve bu özellikleri yaratan değerlerinden oluşur. İnsanlar, yaşantıları dolayısıyla kendi bedensel veya zihinsel özellikleri ile ilgili genellemeler yapabilir. Bu durumda benlik kavramı, kişinin genelleştirilmiş özelliklerle tanımladığı benliğidir (Karahana ve Sardoğan, 1994: 79-84). Benlik kavramı, bireyin kendini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin geliştirdiği görüşler olarak da tanımlanabilir. Bireyin kendisi ile ilgili değerlendirmeleri gerçek benliğini oluşturur. Benlik, psikolojik bakımdan bireyin çevresini algılamasında, değerlendirmesinde, yapılandırmasında ve çevresine tepkide bulunmasında en önemli dayanaktır (Kulaksızoğlu, 1999: 98-99). Benlik kavramını şahsın kendisine bakış açısı, kendisini zihninde temsil ediş biçimi şeklinde tanımlamak mümkündür. Ayrıca, benlik kavramı şahsın kendisi ile ilgili algılamalarının, kişisel yüklemelerinin, geçmiş yaşantılarının, gelecekle ilgili hedeflerinin, sosyal rollerinin onun zihninde temsil edilişi ve zihinde kavramsal ben olarak odaklaşmasıdır (Aydın, 1996: 41-47). Benlik kavramı bir anda gelişmez. Benlik kavramı ergenlikte ve ilk yetişkinlikte, ki bu dönemler çok önemlidir, hareketli ve hayat boyu süren bir süreç içinde gelişir. Diğer insanlarla etkileşim kurarak ya da kendi duygu ve düşüncelerimizle iç konuşmamız sonucu çıkar. Disiplin ve sevgi aracılığıyla ana babadan, uygun davranışı gösterme baskısıyla yaşlılardan, başarı ya da başarısızlıkla okul yaşantılarından ve bir yığın başka olaylardan etkilenir. Buna karşılık ruh ve beden sağlığımızı, başkalarıyla ilişkileri, akademik başarıları ve meslek seçimini etkileyebilir (Gander ve Gardiner, 2007: 492).

Benlik kavramı, bireyin benliğinin deneyimlerinden çıkartılan düzenlenmiş bir bilişsel yapı olarak da değerlendirilebilmektedir. Kendimizle ilgili farkında olduğumuz her şey, kendimizi bir varlık olarak nasıl değerlendirdiğimizle ilgili fikirleri ortaya

çıkarmaktadır. Benlik kavramı benliğin bilişsel tarafı olarak, benlik saygısı ise benliğin duygusal boyutu olarak açıklanmaktadır. Bireyin, kim olduğuyla ilgili belirli fikirlerin yanı sıra belirli duygulara da sahip olduğu vurgulanmakta ve benlik saygısı, bireyin benliği beğenme ve değerli bulma derecesi olarak belirtilmektedir (Adams, 1995; akt. Yenidünya, 2005: 29).

Benlik kavramının gelişimi, bireyin çevresi ile olan yaşantılarını algılayış biçimlerine göre oluşan dinamik bir süreçtir. Yaşantılarını algılayış biçimi, diğer insanlar tarafından olumlu olarak değerlendirilme ve kabul edilme gereksiniminden önemli ölçüde etkilenir. Özellikle kendisine yakın olan kişilerin tutumu onun için çok önemlidir. Bu konuda onu hoşnut eden ya da düş kırıklığına uğratan çeşitli yaşantılar sonucunda birey, kendine değer verme duygusu geliştirir. Bu duygu, diğer insanların kendisini değerlendirmeleri sonucu, öğrenilerek geliştirilir ve bir kez oluştuktan sonra, artık diğer insanların kendisini gerçekten nasıl değerlendirdiklerinden bağımsız olarak varlığını sürdürür ve organizmanın tüm davranışlarını etkiler (Temel ve Aksoy, 2001: 20-21).

İnsancıl kuramcılardan olan Carl Rogers'a (1961, 1977) göre insanın doğası iyidir ve insan değerlidir. İnsanın kendisiyle ilgili düşünceleri, algıları ve yargıları onun benliğini oluşturur. Her insan kendisiyle ilgili objektif ve yeterli değerlendirme yapamayabilir. Böyle durumlarda bireyin benliği gerçeklikten uzaklaşır. Benlik bilinci bireyin kendini nasıl algıladığı ile ilgilidir. Birey kendini tanıma ve potansiyelini ortaya çıkarıp olumlu bir benlik saygısı kazanma gayretindedir (Akt. Cüceloğlu, 2004: 428).

Freud'un öncü olduğu psikanalist yaklaşıma göre kişilik yapısı altbenlik (id), benlik (ego) ve üstbenlikten (süperego) oluşur. Altbenlik doğuştan gelen açlık, susuzluk, cinsellik ve saldırganlık gibi güdülerden oluşur ve haz ilkesiyle hareket eder. Ayıp, günah, suç ve yasak gibi kültürel yaptırımlardan etkilenmez. Altbenlikten gelen dürtüler benliği bilinçdışı doyum için zorlar (Eroğlu, 2000: 152). Benlik alt benlikten gelen dürtüler ile dış dünya arasındaki dengeyi sağlar. Dış dünyanın gerçeklerini göz önünde bulundurarak kimi zaman dürtüleri bastırır, kimi zaman erteler, kimi zaman da dürtülere izin vererek doyuma ulaşmalarını sağlar. Benlik gerçeklik ilkesiyle işleyen bir bölümdür ve çevreyle uyumunu sağlar. Küçük çocuklarda benlik yeterince gelişmemiştir bu

yüzden kuralları anlayamazlar ve sadece güdülerle hareket ederler. Büyüdükçe çocuğun benliği gelişir ve engellemelere karşı güçlü olmayı ve dayanmayı sağlar (Yörükoğlu, 1993: 83).

Üstbenlik toplumsal kuralları ve yargıları temsil eden ruhsal bölümdür. Bireyin çevresindeki değer yargılarını özümseyip içselleştirmesiyle oluşur. Ahlak, vicdan, doğruluk ve dürüstlük gibi soyut kavramları içerir (Usal ve Kuşluvan, 2006: 92). Üstbenliğin etkisiyle birey, toplumsal kurallara uymadığında korku, utanç, kaygı ve suçluluk duyabilir. Üstbenlik kimi zaman çok katı olur ve bireyi davranış kalıplarına sıkıştırabilir. Bireyin güdülerini göz ardı edebilir ve bu durum ruhsal bunalımların yaşanmasına neden olabilir. Bireyi bu durumdan ise benliğinin koruduğu (Yörükoğlu, 1993: 83) ve benliğin altbenlik ile üst benlik arasında dengeyi sağlayan bir yapı olduğu söylenebilir.

Allport benliğe karşı geliştirilen en önemli tutumun benliğin kabulü olduğunu ifade etmektedir. Kişinin bütün yeterli ve yetersiz yanlarını gerçeğe uygun bir biçimde algılaması, yeterli ve güçlü yanlarıyla yaşam sorunlarını kendine özgü bir biçimde çözerken, yetersiz ve sınırlı yanlarını da kişiliğinin bir parçası sayabilme yönündeki sağlıklı tutumu benliğin kabulünü oluşturacaktır (Kılıççı, 1992: 27).

Kişiliğinin, benlik sisteminde var olan, düşünce, duygu, öğrenme ve kavramaları, insanlar arası ilişkilerinde ortaya koyamayan ve bunları savunamayan insanda, 'benlik sistemi' gelişemez, kuvvetlenemez (Özuğurlu, 2003: 181).

1.1.1.1. Benlik İle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

a. Fenomenolojik Benlik Kuramı

Rogers'a ait bir kuramdır. Bu kurama göre her birey kendisinin merkezde olduğu bir evrende yaşar. Bu nedenle aynı olgu farklı algılanır ve herkesi etkileyen kesin gerçeklik yoktur. Herkesin kendine özgü gerçeği ve doğruları vardır. Algılanan çevre birey için gerçek çevredir (Tutar, 2012: 116). Rogers'a göre kişinin kendisi hakkında sahip olduğu düşünce ve inançlar, benlik kavramını oluşturur. Kişinin, varlığına ve işlevlerine yönelik farkındalık halinde olmasını içerir (Yanbastı, 1996: 154).

Rogers'a göre benlik, çocuğun kendi yaşantıları, ebeveynlerinin ve diğer önemli kişilerin, 'ben'ine olan tepkileri ile yaratılır. Benlik, kişiliğin gelişimi süresince aktif olarak kontrol edici ve tamamlayıcı bir güçtür. Rogers, her insanın daha olumlu benliğe ulaşma çabası içerisinde olduğuna değinmiştir. Kişi kendini olduğundan farklı görme çabası içerisinde olduğunda ise, bu onun çevresiyle uyumunu bozan bir etken olacaktır (Arkonaç, 1998: 394). Rogers bireyin deneyimler sonucunda oluşan gerçek ben ile bireyin olmak istediği ideal ben kavramlarını ortaya atmıştır. Kişinin olduğu ile olmak istediği benlik alt yapıları arasındaki farklılık arttıkça; bireyde uyumsuzluğun da o kadar çok olacağı kabul edilmiştir (Aydın, 1997: 174). Rogers, bireyin yaptığı hatayı mantığa büründürme çabasının, kaygı düzeyini artıracığını ve zamanla benlik bilincini olumsuz etkileyeceğini söyler. Bunu engellemek için yapılacak en doğru şey bireyin hatasını kabul edip bir daha tekrarlamamasıdır. Böylece bireyin iyi insan olduğuyla ilgili benlik bütünlüğü korunmuş olur. Başkalarının bireye koşulsuz sevgi göstermesi kadar bireyin kendini de koşulsuz sevmesi önemlidir (Cüceloğlu, 2004: 430). Koşulsuz olumlu kabul ve sevgi içerisinde yetişen bireyin benlik imgeleri güçlü ve olumlu olur. Tam tersi durumlarda ise birey kendini olduğundan farklı görmeye çalışır, kaygı düzeyi artar ve süreç içerisinde bireyin benlik bilincinin temelinden hasar görmesi söz konusu olabilir (Zel, 2001: 49).

Rogers, benliğin sürekli değişme ve gelişme halinde olduğuna değinmiştir. Organizma ve benliğin sürekli olarak kendini gerçekleştirilmeye, gelişmeye, zenginleşmeye ve genişletmeye yönelik olduğunu söyler (Yanbastı, 1996: 257).

b. Sembolik Etkileşim Kuramı

William James tarafından geliştirilmiştir. Biyolojik bir varlık olarak doğan insanın nasıl sosyal bir varlığa dönüştüğü üzerinde durmaktadır. Birey sürekli olarak başkalarıyla ilişki kurduğundan süreç içinde kimliğinde ve benlik durumunda değişimler olur (Tutar, 2012: 131). William James'in *The Principles of Psychology* (1952/1891) adlı eseriyle, psikoloji bilimi içerisinde benlik konusu ilk olarak ele alınmıştır. James benliği, bilinen ve bilinmeyen benlik olarak ikiye ayırmış ve bilimin konusunun da, bilen benliğin özne, bilinen benliği ise nesne olması nedeniyle, bilinen benlik olması gerektiğini savunmuştur. Bu doğrultuda psikolojinin konusu da bilinen benliktir (Bacanlı, 1997: 5).

James benliğin, oluşmasını sağlayan etmenlerin yol açtığı duygu ve heyecanları, benlik duygularının oluşturduğu eylemleri, öznel çıkarların gözetilmesi ve kendini koruma konuları açısından ele aldığını belirtir. O benliği, maddi, sosyal, manevi ve saf benlik olarak 4'e ayırarak insanların birden fazla benlik yapısı taşıdığını söyleyerek bu düşüncenin öncüsü olmuştur (Bacanlı, 1997: 6).

c. Maslow'un Benlik Kuramı

Benlik bilincinin, Maslow'un kuramında önemli bir yeri vardır. Maslow'a göre, güdüler kademeli bir yapıda ilerlerler ve her bir kademenin doyurulması için, en alttan başlamak üzere bir önceki hiyerarşik basamağın gereksinimlerinin giderilmesi (doyurulması) gerekir. Bireyin ihtiyaçlar hiyerarşisinde ulaşabileceği en üst nokta "kendini gerçekleştirme"dir (Cüceloğlu, 2004: 429-230). Maslow'un belirlediği iki güdüden biri, ihtiyaç duyulan bir nesnenin eksikliğinden dolayı hissedilen yetersizlik güdüsüdür. Açlık, susuzluk ve diğer temel gereksinimler de, bu sınıfa girer. Ayrıca Maslow, kendini gerçekleştirme gereksinimlerinden olan 'karşılık beklemeden sevmek' gibi gereksinimleri de büyüme gereksinimleri olarak tanımlamıştır (Burger, 2006: 431).

d. Psikanalize Göre Benlik

Freud'un öncülüğünü yaptığı psikanaliz, psikolojide benlik konusunun önem kazanmasına katkıda bulunmuştur. Psikanalizde, 'benlik' yerine 'ego' tanımı ele alınmaktadır (Bacanlı, 1997: 6). Freud'a göre, süpereo (üst-ben), toplumsal olarak kabul görmüş 'doğru' ve 'yanlış' kaynağını oluşturan kısımdır (Cüceloğlu, 2004: 408).

İd en ilkel dürtü ve arzuları içerir. Bu ilkel dürtüler içerisinde cinsiyet ve saldırganlık daha baskın olarak işlenir. Bütün davranışlarımızın ardındaki psikolojik enerjinin kaynağını oluşturur. Bekletilmeden tüm ihtiyaçlarının anında doyurulmasını bekler ve karşı çıkan veya destekleyen herhangi bir düşünce bu kısımda hiç etkili değildir (Cüceloğlu, 2004: 407).

Süpereo bireyin, çocukluk çağında ebeveynlerini model alması sonucu özümlediği ve sonrasında kendi öznel-sosyal yaşantılarını temel alarak değiştirdiği değerleri ifade eder (Arkonaç, 1998: 387).

e. Alfred Adler'e Göre Benlik

Adler, benlik ve ideal benlik kavramları üzerinde durmuştur çünkü; ona göre bireyin bir amaç doğrultusunda geliştirdiği yaşam biçiminin, benlik, benlik ideali, dış dünya hakkındaki deneyimleri ve ahlaki çıkarımlarına dayandığını savunur (Bacanlı, 1997: 7). Adler'e göre bireyin kişiliği, topluma ve ilişki kurduğu diğer kişilere karşı benimsediği tutumlar doğrultusunda gelişir (Yanbastı, 1996: 72).

f. Horney'e Göre Benlik

Horney'e göre, gerçek benlik, bireyin kendisini kabul etmesi, bütünleştirebilmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi ile ilgilidir (Altıntaş ve Gültekin, 2005: 54). Horney'in gurur sisteminde bir dizi nevrotik tutumun geliştirilmesine, ülküleştirilmiş benlik imgesini gerçekleştirme çabası neden olur. Nevrotik birey, kendisini çevresindekilerce sürekli olarak doğrulanmasını istediği ülküleştirilmiş bir imge olarak görür; gururuna karşı olabilecek tehditlerden kaçınmak için her şeyi yapar; kendisine karşı nefret duygusu hissedebilir. Kişilik bütünlüğü, kişi kendine yabancılaştıkça bozulur ve kişiliğini tekrar bütünleştirmek için hazzın ülküleştirdiği, hoşlanmadığı benliği ile özdeşleşebilir. Bu bireyler, kusursuz gördüğü benliğine uygun düşmeyen davranışlarda bulunurlarsa, kendi kusurlarını affetmezler. Horney'e göre bu süreçler, temel çatışmanın önemli yanlarından (Yanbastı, 1996: 112).

1.1.2. Benlik Saygısı

Benlik saygısı ise insanın kendi benlik kavramını, benlik imgelerini beğenmesi, benimsemesi, onaylaması, insanın kendinden hoşnut olması, kendini olumlu, değerli ve sevilmeye layık bulmasıdır (Tutar, 2012: 117).

Benlik saygısı, psikoloji literatürde "kendilik anlayışı", "benlik tasarımı", "benlik kavramı", "özsaygı", "öz-kavram"; kamuoyunda ve günlük yaşamda "güven duygusu" ya da "kendine güven" olarak isimlendirilen, insan kişiliğinin temelinde olan, birey için en önemli algı, duygu ve düşüncelerin bir bütünüdür (Öner, 1996: 1). Benlik saygısı veya özsaygı başka insanlara oranla daha yüksek olabilmektedir. Özsaygı insanın kendine saygı duyması ve kendini değerli görmesidir. Kendini sevmek, kendini saymak, kendine öncelik vermek ve kendi ihtiyaçlarını dikkate almak özsaygının gereğidir.

Özsaygı bireyin kendi kişilik değerlerini ya da kendine olan saygınlığını tanımlar (Tutar, 2012: 120). Abraham Maslow'un 'İhtiyaçlar Hiyerarşisi'nde özsaygı en temel öğelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Maslow'a göre insanlar kendilerine saygı duyma ihtiyacı kadar, başka insanların onlara saygı duymalarına da ihtiyaç duyarlar. Kişinin tam olarak kendini gerçekleştirebilmesi için bu kavramların dengeli olmasına ihtiyacı vardır.

Özsaygıları yüksek olan insanlar:

*Psikosomatik hastalıklara karşı daha dirençlidirler.

*Sosyal ilişkilerde daha başarılıdır.

*Bağımsızdır.

*Kendileriyle ve başkalarıyla etkili iletişim kurabilirler.

*Tutum ve davranışlarının kontrolünü ellerinde tutarlar (Tutar, 2012: 120).

McMahon'ye (1997) göre benlik saygısı, kendini sevmek, kendine öncelik vermek, kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve kendini büyük ölçüde itibarlı bir konuma getirmektir. Benlik saygısı bir durum değil, süreçtir ve kesinlikle bencillik demek değildir. Benlik saygısı, benliğin temel yapılarından biridir ve çocuğun gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Her aile çocuklarının sağlıklı bir benlik yapısına sahip olmasını ister. Bugün birçok araştırmacı ve gözlemci toplumdaki sorunların çoğunun temelinde düşük benlik saygısı yattığına inanmaktadır. Benlik saygısı, kişinin kendini olumlu ya da olumsuz değerlendirmesi anlamında kullanılmaktadır. William James benlik kavramının doğası üzerine düşünürken, benlik saygısı kavramını ortaya atmıştır. James'e göre benlik saygısı, kişinin, kendi kendisiyle barışıklık derecesi ve başarılarının, isteklerine olan oranıyla belirlenir (Akt. Yenidünya, 2005: 36).

Benlik saygısı, kişinin kendini olduğu gibi görerek, başka insanlara göre daha iyi ya da daha yetersiz olma durumunu da göz önünde bulundurarak kendini olduğundan daha üstün ya da daha aşağı görmeksizin sevmeye ve değer görmeye layık bir varlık olduğunu kabullenmek ve kendi benliğine güven duymak şeklindeki bir ruh halidir (Yörükoğlu, 1993: 105). Benlik saygısı, kişilerin kendilerini yetenekli önemli, başarılı ve değer verilebilir olarak algılama derecesidir. Kişinin kendisini bu açılardan yeterli biri olarak değerlendirmesi eğilimi de olumlu bir kişilik özelliği sayılmaktadır (Temel

ve Aksoy, 2001: 22-24). Benlik saygısı yüksek olan bireyler, kendilerini saygıya ve kabul edilmeye değer, önemli ve yararlı kişiler olarak algılama eğilimindedirler. Diğer taraftan, kendilerine olumsuz bir açıdan bakanlar ya da benlik saygıları düşük olanlar, kendilerini pek önemli olmayan, sevebilir özelliklerden yoksun, kendilerine ve yeteneklerine güvenemeyen kişiler olarak görme eğilimindedirler. Benlik saygısı; özgüven, benliğini kabul, kendini değerli bulma ve eşitlik duygularının toplamını oluşturmaktadır. Değersizlik, güvensizlik, şüphe ve eşitsizlik duygularının ortaya çıkması, ergenlerde benlik saygısının düşmesine neden olmaktadır (Temel ve Aksoy, 2001: 22-24).

Kuzgun'a (2002) göre benlik saygısı, "*bireyin gerçek benliği ile ideal benliği arasındaki farkı değerlendirmesidir.*" Yani kişinin olmak istediği hali ile olduğu hal durumunun farkı benlik saygısının ne düzeyde olduğunu gösterir. Bireyin kendini değerlendirmesinde bu farkla karşılaşması kaçınılmazdır, o yüzden durum normal karşılanmalıdır. Aslında önemli olan bireyin gerçekte olduğu ile ideal benliği arasındaki farkın çok fazla olmamasıdır. Bireyin ulaşmak istediği benlik ile sahip olduğu benlik arasında fark fazla ise birey benlik imgesinden hoşnut olmayacağı ve bu durumun onun benlik saygısını düşürerek iç gerilmeye ve çatışmaya neden olacağı söylenebilir. Benlik saygısı, çocukların temel gelişimsel dönüm noktası çevresinde oluşan karmaşık bir kavramdır ve temel kişilik gelişiminde çok önemlidir. Temel kişilik özellikleri, erken yaşlarda oluşur, fakat ergenlik yılları boyunca bu özellikler, değişebilir veya benlik kavramı değişimi veya etki çabaları aracılığıyla gelişebilir. Benlik kavramı ve benlik saygısının, 12-13 yaşındaki çocuklarda en yıkıcı olduğu bulunmuştur (Kuzgun, 2002: 100).

Benlik gelişimi doğuştan başlar ve bütün yaşam boyunca insanın diğer kişilerle ilişkileri, etkileşimi, toplumsallaşması, başkaları tarafından değerlendirilişi, bu değerlendirmelerin kişi tarafından algılanışı, benimsenmesi, çevresindekilere bakışı, oluşturduğu tutum ve davranış özellikleri kişinin benlik saygısını etkiler (Köknel, 1997: 66). Benlik saygısı çocukluğun ilk dönemlerinde yerleşmeye başlar, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde de sürer; bu sürekliliğin bireyde aile içinde ve giderek toplumda geniş ölçüde olumlu etkiye sahiptir. Benlik saygısı geliştirmek, tümüyle

başkalarına zarar verecek şekilde kendini iyi hissetmek demek olarak düşünülmemelidir. Bunun yanı sıra kişinin hissettiği ben ile olması gerektiğini düşündüğü ideal ben arasındaki fark benlik saygısının düzeyinin bir göstergesi olarak düşünülebilir (Plummer, 2011: 18-19-20).

İnsanların kendilerine verdikleri genel değer onların benlik saygılarını gösterir. Bu nedenle kendine saygısı yüksek insanlar kişisel niteliklerinin neler olduğu konusunda açık bir anlayışa sahiptirler. Kendileri için olumlu düşünürler ve yaşamları için uygun amaçlar koyarlar, benliği zenginleştirici bir biçimde geribildirim kullanırlar, zor durumlarla başarılı olarak başa çıkabilirler (Taylor, Peplau ve Sears, 2012: 105).

1.1.3. Saldırganlık

1.1.3.1. Saldırganlık ile ilgili Tanımlar ve Genel Açıklamalar

Saldırganlık, üzerinde önemle durulan bir kavramdır. Çocukların oyunlarındaki kavgalardan sokak çatışmalarına ve savaşa kadar, bir insanın diğerine acı verme çabası, belki de en çok araştırılmış insan davranışıdır (Burger, 2006: 211).

Saldırganlık kavramı Budak (2005) “öfke, düşmanlık, rekabet engellenme korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı ona engel olmayı ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış” olarak tanımlanmaktadır. Saldırganlığın hedefi diğer insanlar olabileceği gibi, genelleşerek kurumlar, fiziksel çevre ya da depresyonda olduğu gibi kişinin kendisi de olabilir. Klasik psikanalize göre gerçek davranışta veya hayal dünyasında başkalarına zarar vermeye, onları yok etmeye, küçük düşürmeye, kısıtlamaya, vb. yönelik bir eğilimler toplamıdır. Freud başlangıçta saldırganlığın engellenmeye yönelik olduğunu savunmuş ve ölüm içgüdüleriyle birleştirmiştir. Saldırganlığın dışa vurum şekli sadece şiddet eylemi olmayabilir, engellenmenin yaşandığı evreye ve kişinin mizacına bağlı olarak değişebilir (Budak, 2005: 648-649).

Cüceloğlu (1997) ise; saldırgan davranışı engellenme duygusuna karşı yapılan tipik bir davranış olarak tanımlamış olup, uyuma yönelik saldırganlık ve yer değiştirmiş saldırganlık olarak ikiye ayırmıştır. Uyuma yönelik saldırganlık; kimi zaman bireylerin

yeni katıldığı çevreye uyumunu kolaylaştırırken kimi zaman da mevcut uyumun bozulmasına sebebiyet verir. Yer değiştirmiş saldırganlık ise; engellenme sonucunda ortaya çıkan kızgınlık ve bozulma duygusunun ifade edilemediği durumlarda bu duyguların başka bir nesne veya kişiye yönlendirilmesi olarak ifade etmiştir. Başka bir yönden bakıldığında saldırganlık, öfkenin dışa vuran ve bir nesneyi, kişiyi yok etmeye yönelik belirtisi olarak düşünülebilir. Öfke gibi saldırganlık da engellenme ya da kişinin kendisini engellenmiş olarak değerlendirmesinden kaynaklanır. Saldırganlık, bastırılmış duyguların ortaya çıkması değil, öfkenin harekete geçmesidir. Böylece saldırganlıkta bir hareket, eylem söz konusudur (Köknel, 1997: 157).

Çocuklar arasındaki saldırgan davranışlar her zaman var olmuş ve günümüzde de önemli bir problem olmaya devam etmektedir. Saldırganlığın nedenleri arasında televizyon da etkili bir faktör sayılır. Birçok televizyon filminde saldırgan şekilde davranma ve şiddeti kullanma bir yaşam biçimi olarak sunulmaktadır. Araştırmalar şiddet ve saldırganlık unsuru taşıyan davranışların seyretme yolu ile taklit edilebileceğini göstermiştir (Ayvalıoğlu, 1985: 15). Buna karşın bazı sinema ve televizyonda seyredilen şiddet içerikli filmlerin saldırganlık doğurmadığını, zaten saldırganca içgüdüleri ağır basan bireylerin bu tür filmleri tercih ettikleri fikri de savunulmaktadır (Kulaksızoğlu, 1999: 242).

Çocuklar sözel ve davranışsal olarak iki tür saldırganlık sergilerler. Sözel saldırganlık gösteren çocuklar; tartışan, ad takan, bağırان, eleştiren, öteki çocukların kendilerini suçlu ve değersiz hissetmelerine sebep olurlar. Fiziksel saldırganlık ise vurma, dövüşme, boğuşma, itişme, yumruklaşma gibi başkalarının canını yakmaya yönelik davranışları kapsar. Genel olarak bakıldığında da erkek çocukların kız çocuklara göre daha çok saldırganlık sergiledikleri görülür (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2013: 178-179) Çocukluk döneminde öfke vurma, ısırma, tepinme ve bir nesnenin atılması biçiminde doğrudan dışarıya vurulur. Yaş ilerleyip çocuk toplumsallaştıkça bu tür anlatım biçimi kimi kez denetim altına alınır, kimi kez yön değiştirilerek ortaya çıkar. Annesine, babasına, çevresinde bulunan diğer insanlara kızan çocuk, oyuncaklarına veya ev eşyalarına yönelttiği saldırganlıkla öfkesini ortaya koyar. çoğunlukla öfke, kızgınlık ve saldırganlık, birbirleriyle yakın ilişkisi olan kavramlardır denebilir. Saldırganlığa ilişkin

öğretiler, kuramlar, varsayımlar, öfke ve kızgınlık için geçerli olduğu gibi, bunun tersi de doğrudur. Öte yandan öfkeli ve kızgın olmak, saldırgan bir davranış için gerekli olan öznel haberdarlık ve hazırlık durumunun son aşaması olarak kabul edilmiştir. Ayrıca saldırgan davranışların duygusal düzeyinde öfke ve kızgınlıktan başka, değişik derecelerde kin, nefret, düşmanlık ve şiddet gibi yok edici duygular da bulunabilir. Bütün bu duygular da öfke ve kızgınlık gibi saldırganlığın tetiğini çeker, böyle bir davranışın başlamasını sağlar (Köknel, 1997: 156).

Saldırganlık, insanlarda genellikle, ister fiziksel olsun ister sözle olsun, bir başka insana zarar verme niyetiyle yapılan davranış olarak tanımlanır (Arkonaç, 1998: 281; Saygılı, 2004: 134). Saldırganlık öfkeden doğabilir (Akbaba, 2004: 78) ve günlük yaşamda insanlar, engellenmeye ya da haksızlığa uğradıklarını düşündükleri zaman normal, insani ve sağlıklı bir duygu olan öfke duygusunu yaşayabilirler. Diğer taraftan öfkenin sağlıklı ve insani bir duygu olduğu söylene de, çoğunlukla bu duygu istenmemekte, mümkün olduğu kadar bu duygudan kaçınılmaktadır (Aydın, 2005:3).

1.1.3.2.Saldırganlık ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

a. İçgüdü Kuramları

Saldırganlığın nedenlerini açıklayan kuramlardan en çok bilineni ve tartışılanı içgüdü kuramlarıdır. Bu kuram insandaki saldırgan davranışların aynı acıkmak, susamak ve cinsel istek gibi içgüdülere dayalı olduğunu, öğrenilen bir davranış şekli değil, kalıtsal olarak geçen ve türlerin tüm üyelerinde yaygın olarak görülen bir davranış olduğunu savunmuşlardır. Saldırgan davranışların nedenini açıklayan en eski görüş, saldırganlığın, insanın biyolojik yapısında var olan bir özellik olarak açıklamıştır. Bu görüşün en önde gelen savunucuları arasında Freud ve Lorenz gelmektedir (Kağıtçıbaşı, 1999: 349).

Psikanalitik Kuram

Freud'un saldırganlığa ilişkin incelemesinde belki de en dikkat çekici öge 1920'ye kadar, insan yıkıcılığı ve saldırganlığı konusuna hemen hemen hiç ilgi göstermemesidir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan dolayı bu sorun artık göz ardı edilemeyecek bir boyuta ulaşmıştır. Bu savaş, Freud'un saldırganlık kuramını geliştirme sürecinde ayırım

çizgisini oluşturmaktadır (Fromm, 1995: 222). Freud bu konuyla ilgili ilk görüşlerinde, saldırganlığı cinsel içgüdünün “bileşimine giren” içgüdülerden biri sayıyordu. Bu dönemde Freud saldırganlığın doğuştan gelen, bütün canlılarda gözlenen ve öğrenme yaşantıları ile değiştirilemeyecek olduğunu öne sürmüştür. Saldırganlığı psikoseksüel kuram içerisinde açıklamaya çalışan Freud, çocuğun gelişiminin birinci dönemi olan oral dönemin geç aşamalarında çocukta ısırma, yıkma, yok etme eğilimlerinin başladığını ve bu tür eğilimlerin ona haz verdiğini söyler (Köknel,1996: 45). Freud bilinen özkorunma ve cinsellik içgüdülerinin yanında ve onlarla aynı ayarda özel bir saldırganlık güdüsünün varlığını keşfedecek, her iki düşünce çizgisinde de yıkıcılığın hem cinsel içgüdünün bir birleşeni olduğu düşüncesini hem de cinsellikten bağımsız bir güç olduğu düşüncesini sürdürecektir. Freud yıkıcılıkla ilgili düşüncelerinin ilk evresinin sonlarına doğru, saldırganlığın cinsel içgüdüden bağımsız olduğu tutumunu benimseyecektir (Fromm, 1995: 223).

Freud’a göre, dürtüler davranışı etkileyen ana etmendir. Saldırganlık dürtüleri diye de anılan ölüm dürtüleri, yaşam dürtüleri gibi, başta kişinin kendine yöneliktir. Ancak bu durumda yaşam dürtüleri ile çatıştığında daha sonra dış dünyaya yansıtılır. Dış dünyaya yansıtılan bu dürtüler bu yönüyle egemenlik, güç arzusuna dönüşebilir ya da diğer insanlara yönelik şiddet davranışları şeklinde belirebilir (Akt. Tura, 2000: 15).

Kendisi de psikanalist olan Kernberg, Freud’un görüşlerini içe alınmış nesne ilişkileri kuramı ile birleştirerek saldırganlığı ele almıştır. Kernberg’e göre dürtü ifadeleri ve yansımaları olan duygular ve bu duygulardan oluşan davranışlar, Freud’un tanımladığı yaşam dürtülerini doyurmak için var olan psikofizyolojik süreçlerdir. Kernberg’e göre saldırganlık, bazen öfke, nefret ve kin gibi duygulara sebebiyet veren olumsuz bir nesne etkileşiminin sonucunda oluşan yok etme arzusu iken, bezen de iyilik yaratan bir nesne ilişkisinin devamının arzusudur (Kernberg, 1992: 73-74).

Ardrey’e (1961; akt. Çetinkaya, 1991: 5) göre insan silahla öldürme içgüdüsüne sahip yağmacı bir varlıktır. Dart (1953; akt. Çetinkaya, 1991: 6) ise acımasızlık ve zulmün insanın kaçınılmaz özelliklerinden biri olduğunu ve bunu ancak insanın etobur kökeni ile açıklanabileceğini öne sürmektedir.

Etolojik Kuram

Hayvanların davranışlarını onların doğal ortamlarında gözlemleyen etologların çoğu, saldırganlığın doğuştan gelen hayvanın yaşamını sürdürmesinde önemli rolü olan bir davranış olarak görürler. Etologlara göre hayvanın çevresindeki tehlikeleri önlemesinde, en kuvvetli erkeğin dişileri döllemesi sonucunda kuvvetli bir neslin doğmasında ve yiyeceğin daha kolay temininde, saldırganlık davranışı önemli bir işleyişi yerine getirmektedir (Eibesfeld, 1970; akt Cüceloğlu, 2004: 314). Saldırganlık enerjisinin, belirli bir düzeye ulaştıktan sonra patlama halinde boşalması saldırgan davranışlara yol açmaktadır. Bu nedenle, bireyleri saldırgan davranışlarda bulunmaya iten sıkıştırılmış saldırganlık enerjisinin boşalmasını sağlayacak bazı faaliyetler düzenleyerek, bu tür davranışları bir dereceye kadar kontrol altında tutmak mümkündür (Lorenz, 1966; akt. Çetinkaya, 1991: 7). Tıpkı Freud gibi, saldırganlığı içgüdüler temelinde açıklayan Lorenz'in, Freud'dan ayrıldığı nokta ise, saldırganlığı türlere hizmet eden bir fonksiyon olarak görmesidir. Lorenz'e göre, saldırganlık, hayatta kalma ve türlerin korunması şansını arttırır. Saldırganlık sayesinde türün en sağlıklı ve en güçlü liderleri seçilir, gelecek jenerasyonlara çok daha fazla kaynak bırakılır, türün yaşadığı sosyal üniteye hiyerarşi belirlenir, en iyiler basamağın en üstünde yer alır (Fromm, 1995: 41).

Etolojik kurama göre, hayvanlar gibi insanlar da türe özgü çeşitli davranışlara sahiptir. Etologlar, çocukları doğal ortamlarında gözlemleyerek, saldırgan davranışların betimlemesini ve sınıflamasını yapmaya çalışmış ve itme, vurma, tekmeleme ve bağırma gibi davranışların saldırganlığın yapısını oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir (İnanç, 2013: 52).

b. Davranışçı Bilişsel Kuramlar

Engellenme Saldırganlık Kuramı

Bu kuram, saldırgan davranışların çevredeki bir dengesizliği düzeltmek amacı ile ortaya çıktığını öne sürmektedir. Yetersiz besin, açlık dürtüsünü ortaya çıkarmaktadır; organizma besin elde etme davranışına girmekte ve açlık dürtüsünü gidermektedir. Yetersiz su, susuzluk dürtüsüne yol açar. Bunlar ve benzeri durumlarda da saldırganlık dürtüsünü ortaya çıkartan engellenmedir (Bilgin, 1998: 247).

Engellenme-saldırıcılık kuramının önemli kavramlarından biri de “yer değiştirmiş saldırıcılıktır”. Engellenme sonucunda ortaya çıkan saldırıcılığı birey her zaman anında ifade edemeyebilir. Bu durumda saldırıcılığı kendinden daha zayıf kişilere yöneltebilir. Kızgınlığın esas kaynağına değil de gerçekte ilgisi olmayanlara yöneltmeye yer değiştirmiş saldırıcılık adı verilir (Masalçı, 2001: 18).

Dollard ve arkadaşları tarafından ortaya atılan engellenme-saldırıcılık kuramı, iki varsayım üzerine kurulmuştur: Buna göre, engellenmeyle karşılaşan kişi, buna tepki olarak bir saldırıcılık davranış gösterecektir. Her saldırıcılık davranışın temelinde de, bir engellenme söz konusudur (İkizler ve Karagözoğlu, 1997: 85).

Engellenme bireyde değişik tepki eğilimleri ortaya çıkartır. Bu tepki eğilimlerinden biri de şu ya da bu şekilde ifade bulan saldırıcılıktır. Engellenmeler karşısında bireylerin, depresyon, öğrenilmiş çaresizlik, başka insanlara bağımlılık gibi bilinçsiz tepkiler sergiledikleri gözlenmiştir. Saldırıcılık, engellenmeye karşı gösterilen bilinçsiz tepkilerden sadece bir tanesidir (Cüceloğlu, 1997: 317-319). Bu görüşe göre; hayvanlarda, çocuklarda ve yetişkinlerde herhangi bir istek ya da gereksinmelerinin engellenmesi hâlinde saldırıcılık davranışlar görürüz. Bu türden saldırıcılık davranışlar, bireyin engellenen amacına ulaşmak için başvurduğu ve çoğu zaman boşa çıkan girişimlerdir. Ancak bu durumlarda saldırıcılık davranışın amacı, yok etmek değil, bireyin gereksinimini karşılamak -yaşamak- amacıyla girişilen bir saldırıcılık olduğu açıktır. Bu kurama göre, gereksinmeler ve istekler engellendiği sürece, saldırıcılık davranışların da varlığını devam ettireceği varsayılmaktadır (Fromm, 1994: 20).

Bu kurama yöneltilen bir eleştiri ise; engellenmenin her zaman saldırıcılık ile sonuçlanmayacağı, bazı durumlarda engellenmenin ümitsizlik, depresyon veya geri çekilme gibi tepkilere yol açabileceğidir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997: 85).

Sosyal Öğrenme ve Bilişsel Kuramlar

Sosyal öğrenme kuramı, davranışçı kuramdan ortaya çıkmıştır. İçgüdü kuramları, saldırıcılığın doğuştan gelen bir içgüdü olduğunu savunurken, sosyal öğrenme kuramcıları ise saldırıcılığın doğuştan gelmediğine, bu davranışın saldırıcılık davranış

örneklerinin gözlenmesi yoluyla ve davranışların toplumsal pekiştirmeyle devam ettiğine vurgu yapmışlardır (Yavuzer, 2005: 92). Bu kurama göre, pekiştirecin dışında taklit de bir çocuğun davranışına biçim veren diğer bir süreçtir. Tüm insanlarda, özellikle de çocuklarda güçlü bir şekilde model alma eğilimi vardır. Bir çocuk, insanları çatalla yemek yerken izler, konuşurken dinler ve aynısını yapmaya çalışır. Yine bir çocuk, diğer insanları saldırgan davranırken veya saldırganlıklarını kontrol ederken gözlerse de onları taklit etmeye çalışır (Freedman ve arkadaşları, 1998: 252).

Bandura'ya göre saldırganlığın kökeninde, ne şiddete yönelik içsel bir istek ne de engellenmeye bağlı olarak doğan saldırganlık dürtüsü bulunmaktadır. Bandura'nın kuramında insanların birbirine karşı saldırganlık göstermelerinin nedeni;

1. Geçmiş deneyimleri sonucunda saldırgan davranışlar kazanmaları,
2. Bu türden tepkileri yüzünden takdir görmeleri ya da ödüllendirilmeleri,
3. Özel, sosyal ve çevresel şartlar tarafından doğrudan teşvik edilmeleridir (Görmez ve arkadaşları, 1998: 12).

Albert Bandura'ya göre bir yetişkinden saldırganca davranışlar gören çocuklar da saldırganca davranır yani saldırganlık öğrenilir (Güney, 2000: 284-292). Bandura'nın kuramla ilgili çocuklar üzerinde yaptığı deneyde öğrenmenin etkisi açık seçik ortaya konmuştur. Araştırmada, çocuklar üç gruba ayrılmış birinci grup çocuğa içi doldurulmuş oyuncak bir bebeğe saldıran çocukların olduğu film izletilmiş, ikinci grup çocuğa oyuncak bebeğe saldıran yetişkinlerin filmi izletilmiş ve üçüncü grup çocuğa saldırgan davranışlar içermeyen bir film izletilmiştir. Bu çocuklar daha sonra bebekle baş başa bırakılmış ve davranışları gözlenmiştir. Saldırgan davranışlar içeren filmi izleyen çocuklar bebeğe tekme, tokat atarak saldırgan davranışta bulunmuşlardır (Cüceloğlu, 1997: 314-315).

Özetle sosyal öğrenme kuramı, saldırganlık araştırmalarında önemli bir etki yaratmıştır. Bu yaklaşım, saldırganlığın toplumsal yaşamdaki nedenlerine de değinmiş ve görsel medyadaki şiddetin hem çocuklar hem de yetişkinler üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Sonuç olarak sosyal öğrenme kuramcıları, saldırganlığın kuşaklar boyu taklit yoluyla tekrarlanan bir davranış örüntüsü olduğunu ve hatta bir yaşam biçimi hâline

gelebileceğine dikkat çekmişlerdir (Huesmann, Eron, Lefkowitz ve Walder, 1984; akt. Hogg, Vaughan, 2007: 494).

1.2. İlgili Araştırmalar

1.2.1. Benlik Saygısı İle İlgili Araştırmalar

Ürün (2010) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada kendine saygı ile mesleki olgunluk arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Burada okul türüne ve cinsiyete göre kendine saygı düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Erkek öğrencilerin benlik saygısı düzeyi kız öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Genel liselerde okuyan öğrencilerin meslek liselerinde ve Anadolu liselerinde okuyan öğrencilere göre benlik saygılarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Özel (2013) İstanbul'da yaptığı araştırmada lise öğrencilerinin internet kullanım süresi, depresyon düzeyi ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. İnternet kullanım süresindeki artışın siber zorbalıkta pozitif yönde arttığı ayrıca depresyon ve internet kullanım sürelerinin artmasıyla benlik saygısı puanlarında azalma olduğu belirlenmiştir.

Keskin (2010) ilköğretim öğrencilerindeki zorbalık eğilimi ile benlik saygısı seviyesi değerlerinin arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Benlik saygısı seviyesi yükseldikçe akran zorbalığı artmıştır.

Ceylan (2013) ergenlerin benlik saygısı ve duygusal öz-yeterlik düzeyleri arasındaki ilişkinin bazı sosyo-demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerin benlik saygısı ile duygusal öz-yeterlik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

İnanç'ın (1987) ergenlerle yaptığı araştırmada büyük yaştaki ergenler kullanılmıştır. Araştırmaya göre erkek öğrencilerin benlik saygıları kız öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Benlik saygısını etkileyen önemli bir faktör de anne- baba tutumlarıdır. Benlik saygısı ile anne baba tutumları arasındaki ilişki hem yerli hem de yabancı araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Anne baba tutumlarının benlik saygısı

üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalarda farklı ebeveyn tutumlarının farklı neticeler verdiğini ifade etmektedir.

Heppner ve arkadaşları (1983) tarafından yürütölen çalışmada kişisel problem çözme becerisi ile bilişsel değişkenlerle ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda kendini etkili problem çözücü olarak algılayan, problem çözme becerilerine güvenen bireylerin benlik algılarının daha yüksek olduğu ve bilişsel etkinliklerden daha fazla zevk aldıkları görölmüştür. Aynı araştırma sonucunda kendine güvenen bireylerin probleme daha fazla odaklandıkları belirlenmiştir (Akt. Ünüvar, 2003).

Barnes ve Farrier (1985) yaptıkları araştırmada 263 kız ve 220 erkek olmak üzere 583 gencin özsaygısını incelemiş ve kızların özsaygılarının erkeklerden daha düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Akt. iğdemoğlu, 2006).

Workman ve Beer (1989), lise öğrencilerinin depresif belirtileri benlik saygıları arasındaki ilişkiyi araştırmışlar, araştırma sonucunda; depresyon belirtileri ile benlik saygısı arasında ters yönlü bir ilişki saptamışlardır. Aynı zamanda erkek öğrencilerin kızlara oranla daha yüksek benlik saygısı puan ortalamalarına sahip olduklarını belirtmişlerdir (Akt. Avşaroğlu, 2007).

Cheng ve Page (1989), liseye giden öğrencilerin benlik saygısı ile akademik başarıları arasındaki ilişkiyi araştırmışlar, çalışma sonucunda; benlik saygısı puan ortalamaları yüksek olan öğrencilerin akademik performansları, orta ve düşük benlik saygısı puanlara sahip olan öğrencilerin akademik başarı puanlarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu saptamışlardır (Akt. Avşaroğlu, 2007).

Harper ve Marshall (1991), yaptıkları araştırmalarında ergenlerin benlik saygıları ve problemleri üzerinde durmuşlardır. Araştırmaların sonucunda kız ergenlerin erkeklere oranla daha çok problem belirttikleri ve düşük benlik saygısına sahip olduklarını belirlemişlerdir. Aynı araştırmada kızlar kişiler arası ilişkilerde, kişisel uyumda, sağlık ve aile ilişkilerinde daha fazla problem yaşadıklarını, erkek ergenlerin ise sosyal ilişkiler ve okula uyumda daha fazla problem yaşadıklarını belirtmişlerdir (Akt. Ünüvar, 2003).

Bolognini ve arkadaşlarının (1996), araştırmasına İsviçre’de yaşayan yaşları 12, 13, 14, olan 214 ergen katılmıştır. Elde edilen sonuçlar kızların erkeklerden daha düşük benlik saygısına sahip olduğu görülmüştür. Benlik saygısının atletik görünüş performansın boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Yapılan faktör analizi sonucuna göre kızların benlik saygılarının daha küresel olduğu ve daha az farklılaşmakta olduğu görülmüştür. Küresel benlik saygısı kızlarda depresif duruma erkeklerden daha çok etki ettiği belirlenmiştir (Akt. Ünüvar, 2003).

Chuub ve Fertman (1997) yaptıkları araştırmada dört yıl boyunca (9,10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinde) 174 öğrencinin özsaygı düzeylerini incelemişlerdir. Sonuç olarak özsaygı düzeyi üzerinde cinsiyetin erkekler lehine anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur (Akt. Çiğdemoğlu, 2006).

Gross ve John (1997), lisede okuyan öğrencilerin benlik saygısı ile depresyon belirtileri arasındaki ilişkiye bakmışlar, benlik saygısı ve depresyon arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu, aynı zamanda ailelerin olumsuz davranışları ve acımasızca eleştirileri öğrencilerin depresyon durumunu artırdığını ve benlik saygılarının düşmesine neden olduğunu belirtmişlerdir (Akt. Avşaroğlu, 2007: 46).

Nottelman (1987), ergenlik döneminin benlik saygısı noktasında tutarlı bir dönem olmakla birlikte dönemin başlarında ergenlerde belirgin bir şekilde benlik saygısı artışı gözlendiğini belirtmektedir. Dukes ve Martinez (1994) ırk ve cinsiyet değişkenine göre ergenlerdeki benlik saygısını incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre Asyalı ve Amerikan kızların benlik saygıları düşük çıkarken siyah ve beyaz ırka ait ergenlerin benlik saygısı düzeyleri yüksek çıkmıştır (Akt: Aktuğ, 2006).

Benlik kavramı ile ilgili araştırmalar yapan Coopersmith (1967), benlik saygısını detaylı bir şekilde tüm boyutları ile ele alarak anne-baba çocuk ilişkilerini sekiz yıl süren araştırmayla incelemiştir. Araştırmada sonuçlarına göre, benlik saygısı yüksek çıkan çocukların ebeveynlerinin tutum ve davranışları şu şekildedir. Bu ebeveynler, Çocuklarını koşulsuz kabul eden, çevreyi onlara göre düzenleyip özgürce iş yapmalarına izin veren, bunun yanında çocukların uyması gereken kuralları onlarla

konuşup beraber belirleyen, çocuklarının kapasitesine göre başarı beklentisi içinde olan ve başarısızlığı normal karşılayıp çocukları yeni girişimler için destekleyen bir tavır içindedirler. Bu duruma karşın benlik saygısı düşük çıkan çocukların ebeveynlerinin tutum ve davranışları ise daha farklıdır. Bu anne-babalar çocuklarına soğuk ve ilgisiz davranan, onlara gereksiz tavizler veren ve bazen de reddeden, çocuklarından beklediğini açık bir şekilde ifade etmeyen, belirsiz kurallar koyup sık ceza veren, çocukları ile güven ortamı oluşturamayan ve çocuklarının başarı durumu ile pek ilgilenmeyen tutum ve davranışlar sergilemektedirler (Akt. Kılıçcı, 2000).

Anne baba tutumlarının çocuklardaki benlik saygısı üzerindeki etkisi ile ilgili yurt dışında yapılan diğer araştırmalarda ise, Grove (1980) destekleyici, ilgili anne baba tutumunun benlik saygısını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Long (1986) lise 1. Sınıf kız öğrencileri ile yaptığı çalışmada aile yapısı ile ebeveyn mutluluğunun benlik saygısı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre aile içi huzur ve anne-baba mutluluğunun gençlerin benlik saygısını olumlu yönde etkilediği, aile yapısı (anne- baba beraber yaşama durumu) ile benlik saygısı arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir (Akt. Aktuğ, 2006).

Hodges ve Wolf'un (1997) benlik saygısı düşük öğrencilerle, işbirliğine dayalı öğretim teknikleri kullanarak oluşturulan sınıf ortamında, övgü ve ödüllendirme yöntemleri kullanarak yapılan eğitim sonucunda öğretmen-öğrenci arasındaki nitelikli iletişimin benlik saygısını olumlu yönde etkilediğini bulmuşlardır. Bununla birlikte arkadaşları arasındaki olumlu iletişim ve koruyucu sınıf ortamının da benlik saygısını olumlu yönde etkilediği; işbirliğine dayalı öğretim teknikleri uygulanan grupta, arkadaşlık ilişkilerinin de olumlu yönde değiştiği ve uygulamalara katılmanın benlik saygısı ile akademik başarıyı etkilediği ortaya konmuştur (Akt. Avşaroğlu, 2007: 5).

Verkeyten (1998), Hollanda'da yaşayan Türk ve Faslı ailelerin çocukları ile akademik başarı, kendini iyi hissetme ve kişisel benlik saygısı arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, araştırmaya katılan öğrenciler, bireysel olarak kendilerine değil, üye oldukları grubun tümüne karşı yüksek bir ayrımcılık algısı bildirmişlerdir. Kişisel benlik saygısı, grup benlik saygısından göreceli olarak bağımsız bulunmuş; algılanan kişisel

ayrımcılık, kişisel benlik saygısı ile ilişkilidir. Algılanan grup ayrımcılığı ise grup benlik saygısı ile ilişkili olarak bulunmuştur (Ceylan, 2013: 46).

Schimmack ve Diener (2003) öznel iyi oluşun yordayıcısı olarak benlik saygısının belirgin ve kapalı ölçümlerinin güvenilirliği üzerine 141 üniversite öğrencisinin katılımıyla yaptıkları araştırmada şu sonuçlara ulaşmışlardır; Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin adı görülerek yapılan değerlendirmede benlik saygısı öznel iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olarak bulunmuştur. Yalnız, elde edilen sonuçların abartılmış olduğu düşüncesi ile ilk ölçüm yapıldıktan sonra ruh hali ve mevcut diğer etkenlerin etkisini ortadan kaldırmak amacıyla farklı bir oturum düzenlenmiş ve benlik saygısı ölçeğinin adı yazılmadan sadece baş harfleri belirtilerek bir uygulama daha yapılmıştır. Bu ölçümden elde edilen sonuç ise, benlik saygısının öznel iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olmadığıdır. Wilkinson (2004) ergenlerin benlik saygısı ve psikolojik sağlığı üzerinde anne babaya ve akranına bağlanmanın rolünü incelediği çalışmada, benlik saygısının akranlara ve anne babaya bağlanmanın psikolojik sağlık üzerindeki rolüne aracılık ettiğini belirlemiştir. Buna göre erkeklerin benlik saygısının kadınlardan daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (Akt. Asıcı, 2013).

Houtte'nin (2005), cinsiyete göre mesleki ve teknik okullarda öğrenim gören ergenlerin benlik saygısının değişip değişmediğini incelemek için toplam 720 öğrenci ile araştırma yapmıştır. Bunun sonucunda genelde kızların erkeklere göre daha düşük benlik saygısına sahip olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, mesleki ve teknik okullarda öğrenim gören erkeklerin, genel düzeydeki okullarda öğrenim gören erkeklere göre daha düşük benlik saygısına sahip olduğu belirlenmiştir.. Moksnes, Moljord, Espnes ve Byrne (2010) ergenlerden oluşan bir örneklem üzerinde stres, benlik saygısı ve duygu durumu arasındaki ilişkileri ve bu değişkenlerdeki cinsiyet farklılıklarını araştırmıştır. Erkeklerin kızlardan anlamlı düzeyde daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu görülmüş ve benlik saygısı ve duygusal durum arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bütün stres alanları (akran baskısı, ev yaşamı, romantik ilişkiler, okula devam, okul başarısı, yetişkin sorumluluğu, finansal baskı) ve duygusal durum (anksiyete, depresyon) benlik saygısı ile olumsuz yönde bir ilişkiye sahiptir (Akt. Asıcı, 2013).

Jackson ve diğerkleri (2010) yaptıkları benlik saygısı, cinsiyet, etnik köken ve teknoloji kullanımını ilişkisini incelediği çalışmada, yaşları 11-16 arasında değişen, beyaz ve zencilerden oluşan toplamda 500 öğrenci araştırmaya dahil olmuştur. Araştırma bulgularına göre benlik saygısı düzeyinin cinsiyet, etnik köken, internet ve cep telefonu kullanımına göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Diğerk yönden ekonomik düzey arttıkça benlik saygısının arttığı ve video oyunları oynayanların benlik saygısının daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır (Akt. Eriş, 2013).

1.2.2. Saldırganlık İle İlgili Araştırmalar

Bozkurt (2010) İstanbul'da öğrenim gören 503 ilköğretim 6,7,8. sınıf düzeyinde öğrencilerin şiddete yönelik tutumlarını incelediği araştırma sonucunda erkek öğrencilerin kızlara göre daha şiddete eğilimli olduğu, yaşça büyük olan öğrencilerin küçük olanlara göre şiddete eğilimlerinin yüksek olduğu, akademik başarısı düşük olanların daha saldırgan davranışlar gösterdiği görülmüştür.

Ustabaş (2011) saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeyi üzerine yaptığı araştırmada 590 ilköğretim 8. sınıf öğrencisiyle çalışmıştır. Araştırmaya göre öğrencilerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri arttıkça saldırganlıklarının azaldığı bulunmuştur.

Kayan (2012) saldırganlık ve öfkeyi azaltma programının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık ve öfke düzeyleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu çalışma Ankara'da 1246 öğrenci ile yapılmıştır. Uygulanan öfkeyi azaltma programının sonucunda araştırmaya katılan deney grubu öğrencilerinin saldırganlık ve sürekli öfke düzeylerindeki düşüşün anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Program öncesi ve sonrası yapılan karşılaştırmada deney grubu öğrencilerinin öfke kontrol puanları program sonunda anlamlı bir artış göstermiştir.

Masalıcı (2001) da, çocukların öfke ifadelerinin cinsiyete göre değiştğini bulmuştur. Aile içi etkileşimler ile çocuğun saldırganlık düzeyi arasındaki ilişkinin değerlendirildiği çalışmada, kızların öfkelerini daha çok küserek ifade ettiği, erkeklerin ise bağırarak ya da vurarak ifade ettiği görülmüştür.

Güçkıran (2008) sporun 11-13 yaş grubu öğrencilerinin iyimserlik ve saldırganlık düzeylerine etkisi olup olmadığını araştırdığı çalışmasının sonucunda öğrencilerin spor yapmaları ya da yapmamalarının saldırganlık ve iyimserlik puanları arasında anlamlı fark oluşturmadığını belirlemiştir.

Günaydın (2008) aile ortamı ve benlik imgesinin saldırganlık eğilimleri ile olan ilişkisini araştırmıştır. Bu çalışmayı 625 lise öğrencisiyle yapmıştır. Buna göre saldırganlık eğilimleri ile aile ilişkileri, bireysel değerler ve duygusal düzey arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha saldırganca davranışlar gösterdiği belirlenmiştir.

Kurtyılmaz (2011), 535 üniversite öğrencisi ile birlikte üniversite öğrencilerinin ilişkisel saldırganlık ile benlik saygısı, sosyal bağlılık ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bu çalışmada benlik saygısı yükseldikçe ve sosyal bağlılık duygusu geliştikçe sosyal kaygıların azalmakta ve ilişkisel saldırganlığın da buna bağlı olarak azalmakta olduğunu belirlemiştir.

Akgül (2000), öfke denetimi eğitiminin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin öfke denetimi becerileri üzerindeki etkisini 60 öğrenci üzerinde incelemiştir. Çalışmada öğrenciler Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinden aldıkları puanlara göre seçilmiş ve iki kontrol, iki deney grubuna ayrılmışlardır. Deney gruplarına 10 haftalık öfke denetimi eğitimi uygulanmış sonunda elde edilen ön test-son test ölçümleri karşılaştırılmıştır. Tekrarlanmış ölçümler için ANOVA analizi sonucunda öfke denetimi eğitimi alan deney gruplarındaki öğrencilerin öfke düzeylerinde anlamlı bir azalma gözlenmiş, öfke kontrolü düzeylerinde ise anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur. Sonuçlar programın deney gruplarındaki öğrencilerin öfke denetimi becerilerinde artışa neden olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Kontrol grubundaki öğrencilerin öfke ve öfke kontrolü düzeylerinde anlamlı bir değişme görülmemiştir (Akt. Gültekin, 2008: 49).

Literatürde saldırganlıkla ilgili, yurt dışında da çeşitli çalışmalar bulunmuştur:

Lopez ve diğerleri (2008) algılanan aile-sınıf ortamlarına ve ergenin bazı kişisel özelliklerine göre saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma

bulguları; olumlu kişilerarası iklim, yani duygu ve düşüncelerin açıkça ifade edilmesi ve açık iletişim yönteminin paylaşılması temelli aile ve çocuklar arası etkileşimin sosyal olarak inşa edilmesinin, sosyal etkileşim (ve böylece empatik öğrenme) yeteneklerinin öğrenilmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca araştırma sonucunda; kızlar için olumlu aile ortamının; erkekler için ise olumlu sınıf ortamının çok daha olumlu olarak koruyucu bir etkisi olduğu vurgulanmıştır (Akt. Ustabas, 2011: 34).

Simons, Paternite ve Shore (2001) de ergenlerin benlik saygıları ile saldırganlıkları arasında negatif ilişki bulmuş, benlik saygısının anne babaya bağlanma ile saldırganlık arasındaki ilişkide etkili olduğunu belirlemiştir. Bir başka deyişle, bağlanma, benlik saygısı ile pozitif, benlik saygısı da saldırganlıkla negatif yönlü ilişki içerisindedir. Buradan hareketle, benlik saygısı düşük olan bireylerin saldırganca davranışlar gösterme eğilimleri artmaktadır (Akt. Kurtyılmaz, 2011: 48).

Gold, Tucker, Wilcox ve Dowrick (1992), geliştirdikleri öfke yönetimi eğitim programının saldırganlığın azaltılmasında etkili olup olmadığını araştırmak amacıyla deneysel bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmaya 20 ergen erkek katılmıştır. Çalışmadan önce deneklere durum-özellik öfke ifade envanteri olarak ön-test uygulanmıştır. Daha sonra kontrol ve deney gruplarına 12 oturumluk öfke yönetimi eğitimi programı yapılmış ve son test uygulanmıştır. Tekrarlanan ölçümler sonunda önemli farklılıklar bulunmuştur. Bu çalışmanın sonucunda öfke yönetimi eğitim programının suçlu ergenler arasında saldırganlığı azaltmak için etkili bir eğitim stratejisi olabileceği fikri ortaya çıkmıştır (Gold & Tucker, 2005; akt. Çokdolu, 2013: 26).

Phelps (2001), çocukların belirgin ve ilişkisel saldırganlıkla başa çıkmak üzere geliştirdiği tepkileri araştırmıştır. III. ve VI. sınıflar arasındaki 491 çocuk, akran saldırganlığının hedefi olduğunda nasıl tepki verdiklerini değerlendirmek üzere geliştirilen bir anket doldürmüşlerdir. Çocukların, ilişkisel saldırganlıkla başa çıkmak için daha fazla özümseme, geride bırakma stratejileri ve belirgin saldırganlıkla başa çıkmak için daha fazla dışa vurma stratejilerini kullandıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, yaşları büyük olan çocukların, yaşları küçük olanlara göre dışa vurma stratejilerini daha

fazla, özümseme ve geride bırakma stratejilerinin kullanımının ise daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Erkekler ve kızlar arasında da anlamlı farklar bulunmuştur. Saldırganlığın türüne bakılmaksızın, kızlar erkeklere oranla problem çözme ve destek stratejilerinin daha fazla kullanımı ve dışa vurma stratejilerinin daha az kullanımında erkeklere oranla daha yüksek bulunmuştur. Yüksek hedefli çocukların ve yaşıtlarından sıkça sosyal olmayan davranış gören çocukların başa çıkma yöntemleri de incelemeye alınmıştır (Kavalcı, 2001;akt. Çokdolu, 2013: 25).

BÖLÜM II: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanması ve çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel teknikler konusunda bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modelidir. Genel tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek yada örneklem üzerinde yapılan taramalardır. Genel tarama modelleri, tekil ya da ilişkisel taramalar için kullanılabilir. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2008; akt. Kayan, 2012: 32).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evreni 2014-2015 eğitim öğretim yılında Antalya ilinde yaşayan 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise; seçkisiz yöntemlerden tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Örneklem grubu okulun bulunduğu yer değişkenine göre tabakalaştırılmış ve kırsalda Antalya ili Manavgat ilçesine bağlı Yeşilbağ Cumhuriyet Ortaokulu, Konyaaltı ilçesine bağlı Çakırlar Ortaokulu; kentte Antalya ili Muratpaşa ilçesine bağlı Kamile Çömlekçioğlu Ortaokulu ve Atatürk Ortaokulunda öğrenim gören 212 kız, 205 erkek 417 öğrenci seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde, araştırma yapılırken kullanılan veri toplama araçları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu örnekleme oluşturan öğrencilerle ilgili kişisel ve ailesel bilgi edinmek için araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formda öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, sınıfı, yaşadığı yer, kaç kardeşi olduğu ve

sıralamadaki yeri, gelir durumları, anne ve babanın eğitim durumu, anne babanın birliktelik durumu ve öğrencinin akademik başarısı hakkında sorulara yer verilmiştir.

2.3.2. Benlik Saygısı Ölçeği

Coopersmith (1967) tarafından envanter şeklinde olan ölçek, kişinin çeşitli alanlarda kendisi hakkındaki tutumunu değerlendirmede kullanılmaktadır. Coopersmith, aracın test-tekrar-test güvenilirlik katsayısını beş hafta arayla 0.88, üç yıl arayla 0.70 bulmuş; Kuder Richardson güvenilirlik katsayısını ise kızlar için 0.91, erkekler için 0.80 olarak bulmuştur (Akt. Ceylan, 2013: 60).

Gürçay (1989), ölçeği 23'ü erkek ve 28'i kız olan toplam 51 ilkokul üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf öğrenciye iki hafta arayla uygulamış ve $r_x = .70$, ($p < .05$) güvenilirlik katsayısı bulmuştur. 9 ile 11 yaş aralığındaki toplam 583 ilkokul öğrencisiyle yaptığı çalışmada ise aracın KR-21 güvenilirlik katsayısını $r_x = .83$, ($p < .05$) olarak tespit etmiştir. Bu katsayı değeri, ölçeğin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin özsaygı düzeyleri, orijinali 1967 yılında Coopersmith tarafından geliştirilen ve Türkiye'de geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Aksoy, (1992); Pişkin (1997) tarafından yapılan 25 maddelik "Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri" kısa formu kullanılarak değerlendirilmiştir. Coopersmith tarafından geliştirilen bu ölçek, özsaygı ile ilgili kendini küçümseme, liderlik-popülerlik, anne-baba-aile, atılganlık ve kaygı gibi faktörleri kapsayan 25 maddeden oluşmaktadır

Bireylerden ölçekte yer alan ifadelere "Evet" veya "Hayır" seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmektedir. Bireyler ölçekteki bazı maddeler için 'Evet'i işaretlediklerinde bazı maddeler için ise "Hayır" ı işaretlediklerinde puan almaktadırlar. Puanlamaya giren maddeler işaretlendiğinde 4 (Dört), diğerlerine ise 0 (Sıfır) puan verilmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 100, en düşük puan ise 0'dır. Ölçekten alınan puan yükseldikçe bireylerin özsaygıları da yükselmektedir.

2.3.3. Saldırganlık Ölçeği

Buss-Durkee tarafından geliştirilen ve bu isimle anılan saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek ilk kez Aşkın (1981), “Bazı Kişilik Değişkenlerinin Kültürlerarası Sosyal Psikolojik Açından İncelenmesi” adlı araştırmasında Türkçeye çevrilerek kullanılmıştır. Ölçek kültürler arası bir çalışmada kullanılmıştır. Bunun için araştırmacı tarafından, geri çeviri (back-translation) tekniği kullanılmıştır. Ölçeğin İngilizceden Türkçeye çevirisini araştırmacı yapmış ve çok iyi İngilizce bilen iki kişinin çevirisi ile araştırmacının ki karşılaştırılmış, gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Türkçeye çevrilmiş ölçeğin yine çok iyi İngilizce bilen başka iki kişiye Türkçeden İngilizceye geri çevirisi yaptırılmıştır (Dağdelen, 2003: 50).

Buss-Durkee saldırganlık ölçeği Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Dağdelen (2003), “İlkokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri” konulu yüksek lisans tezinde kullanılmıştır (Aksoy, 2006: 82).

Buss-Durkee saldırganlık ölçeği 48 maddeden oluşmuştur. Bu maddelerden 12 tanesi boş maddedir. Bundan dolayı bu maddeler değerlendirmeye alınmamış ve değerlendirme 36 madde üzerinden yapılmıştır. Soruların yarısına “doğru” cevap veren deneklerle, saldırganlık türlerini ölçen soruların yarısından fazlasına “doğru” yanıtını veren denekler saldırgan sayılmışlardır. Bu saldırganlık ölçeğinin boş itemleri 2, 6, 12, 14, 17, 21, 24, 28, 40, 44, 47, 48’dir. Diğer itemlerden 1’den 10’a kadar olanlar atak saldırganlığı, 11’den 19’a kadar olan itemler dolaylı saldırganlığı, 20’den 29’a kadar olan itemler sınırlı saldırganlığı, 30’dan 35’e kadar olan itemler negatif saldırganlığı, 36’dan 48’e kadar olan itemler de sözel saldırganlığı ölçmektedir. Araştırmada saldırganlığı ölçmek için kullanılan “Buss-Durkee Saldırganlık Ölçeği” saldırganlık davranışlarını atak, dolaylı, sınırlı, negatif ve sözel saldırganlık olarak 5 alt boyuta ayırarak incelemektedir (Aksoy, 2006: 82). Bu boyutlar şu şekilde açıklanabilir (Dağdelen, 2003; akt. Aksoy,2006: 82):

Atak (Assult) Saldırganlık: Atak saldırganlık, başkalarına karşı fiziki şiddet kullanarak eylemde bulunmayla ortaya çıkan, objelere zarar vermeden diğer insanlarla dövüşmeye dayanan bir davranış şeklidir.

Dolaylı (İnderect) Saldırıcılık: Dolaylı saldırıcılık, hem belirli bir kişiye y6neltilmeyen, hem de dolambaçlı olarak yapılan saldırıcılığı kapsamaktadır. Dolambaçlı saldırıcılığa dedikodu veya el şakası gibi davranışlar girer. Nefret duyulan bir kişiye karşı doğrudan eyleme geçilmeyip dolambaçlı yollara başvurulduğu için bu tip eylemler dolaylı saldırıcılık olarak isimlendirilebilir. Dolaylı saldırıcılık, hiddet krizleri, kapıları şiddetle çarpma, belli bir bireye y6neltilmeyen fakat olumsuz bir duyguyu boşaltma amaçlı eylemdir.

Sinirli (İrritability) Saldırıcılık: Sinirlilik en k6uk bir tahrik karşısında patlamaya hazır olma durumudur. S6rekli 6fkeli, çabuk hiddetlenme, somurtma gibi durumları ve kaba davranışları kapsamaktadır.

Karşıkoyma (Negativizm): Karşıkoyma, genellikle otoriteye karşı tavır takınmaktır. Bu t6r saldırıcılıklar karşı koyma davranışı olup, kurallar ve gelenekler karşısında pasif olarak direniş g6stermeden açık bir biçimde başkaldırmaya kadar değişen eylemleri içerir.

S6zel (Verbal) Saldırıcılık: Hem konuşmanın biçimini hem de içerdiği s6zlerdeki olumsuzlukları kapsamaktadır. Çok y6ksek sesle bağırarak konuşma, çığlık atma, sebepli sebepsiz bağırıp çağırmayı içermektedir. Konuşmanın içeriğinde ise aşırı derecede eleştiriler bulunmaktadır.

2.3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma yapılırken Antalya il merkezinde bulunan okullarda okuyan 6đrencilere ve Antalya ili kırsal b6lgelerinde okuyan 6đrencilere kişisel bilgi formu, benlik saygısı 6leği, saldırıcılık 6leği çoğaltılıp dağıtılarak 6đrencilerin verdikleri cevaplarla veriler elde edilmiştir.

2.3.5. Verilerin 6z6mlenmesi

Kentte ve kırsalda yetişen ortaokul 6đrencilerinin benlik saygısı ile saldırıcılık d6zeylerinin incelenmesi amaçlı yapılan bu çalışmada veriler uygun kodlamaların

ardından SPSS 21 paket programı yardımı ile analiz edilmiştir. Demografik özelliklerin tespiti için frekans ve yüzde gibi tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış verilerin normal dağılım sınıması Kolmogorov Smirnov testi ile test edilmiştir. Veriler normal dağılım sergilemediği için parametrik olmayan istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. İki grup karşılaştırmalarında Mann Whitney U testi, ikiden fazla grup karşılaştırmalarında Kruskal Wallis H test kullanılmıştır. Benlik saygısı ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi test etmek için ise Spearman korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Tüm analizler 0.05 hata payı ve %95 güven düzeyine göre test edilmiştir.

BÖLÜM III: BULGULAR

Bu bölümde araştırmada toplanan verilerin çözümlenmesi sonucu elde edilen bulgulara ait tablolara ve açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 1
Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

	n	%	
Cinsiyet	Kız	212	50.84
	Erkek	205	49.16
	Toplam	417	100.00

Tabloda görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin 212'si (%50,84) kız, 205'i (%49,16) erkek olmak üzere toplam 417 öğrenci araştırmaya dahil edilmiştir.

Tablo 2
Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımı

	n	%	
Yaş	11	84	20.14
	12	97	23.26
	13	109	26.14
	14	111	26.62
	15	16	3.84
	Toplam	417	100.00

Tabloda görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin 84'ü (%20,14) 11 yaşında, 97'si (%23,26) 12 yaşında, 109'u (%26,14) 13 yaşında, 111'i (%26,22) 14 yaşında ve 16'sı (%3,84) 15 yaşında olduğu görülmektedir.

Tablo 3
Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Sınıf Seviyesine Göre Dağılımı

	n	%	
Sınıfı	5. Sınıf	94	22.54
	6. Sınıf	107	25.66
	7. Sınıf	107	25.66
	8. Sınıf	109	26.14
	Toplam	417	100.00

Tabloda görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin 94'ü (%22,54) 5.sınıf, 107'si (%25,66) 6.sınıf, 107'si (%25,66) 7.sınıf ve 109'u (%26,14) 8.sınıf öğrencisi olduğu görülmektedir.

Tablo 4
Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Yaşanılan Yere Göre Dağılımı

	N	%	
Yaşadığı yer	Kent	211	50.60
	Kırsal	206	49.40
	Toplam	417	100.00

Tabloda görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin 211'inin (%50,60) kentte, 206'sının (%49,40) kırsal kesimde yaşadığı görülmektedir.

Tablo 5
Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

	n	%	
Kaç kardeşiniz var? (Kendiniz hariç)	Tek çocuk	45	10.79
	1 Kardeşi Olan	187	44.84
	2 Kardeşi Olan	97	23.26
	3 Kardeş ve daha fazlası	88	21.10
	Toplam	417	100.00

Tabloya göre, örnekleme oluşturan öğrencilerin 45'i (%10,79) tek çocuktur. 187'si (%44,84) 1 kardeşe, 97'si (%23,26) 2 kardeşe ve 88'i (%21,10) 3 kardeş ve daha fazla kardeşe sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 6
Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Doğum Sırasına Göre Dağılımı

	n	%	
Siz kaçınıcı sıradasınız? (Büyükten küçüğe doğru)	1. sıra	178	42.69
	2. sıra	137	32.85
	3. sıra	59	14.15
	4. sıra ve daha yukarı	43	10.31
	Toplam	417	100.00

Tabloya göre örnekleme oluşturan öğrencilerin 178'i (%42,69) kardeşler arasında 1.sırada, 137'si (%32,85) kardeşler arasında 2.sırada, 59'u (%14,15) kardeşler arasında 3.sırada ve 43'ü (%10,31) kardeşler arasında 4.sıra ve daha fazlasına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 7

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Durum Algısı Dağılımı

	n	%	
Ailenizin maddi durumu:	Çok iyi	34	8.15
	İyi	192	46.04
	Orta	159	38.13
	Zayıf	32	7.67
	Toplam	417	100.00

Tabloya göre örnekleme oluşturan öğrencilerin 34'ü (%8,15) aile gelir durumu çok iyi, 192'si (%46,04) aile gelir durumu iyi, 159'u (%38,13) aile gelir durumu orta ve 32'si (%7,07) aile gelir durumu zayıf olmak üzere toplam 417 öğrenci araştırmaya dahil edilmiştir.

Tablo 8

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Baba Eğitim Durumu Dağılımı

	n	%	
Annenizin eğitim durumu:	Okuryazar değil	21	5.04
	İlkokul terk	50	11.99
	İlkokul mezunu	142	34.05
	Ortaokul mezunu	73	17.51
	Lise mezunu	71	17.03
	Üniversite mezunu	60	14.39
	Okuryazar değil	7	1.68
Babanızın eğitim durumu:	İlkokul terk	36	8.63
	İlkokul mezunu	113	27.10
	Ortaokul mezunu	93	22.30
	Lise mezunu	92	22.06
	Üniversite mezunu	76	18.23
	Toplam	417	100.00

Tabloda görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin annelerinin 21'i (%5.04) okuryazar değil, 50'si (%11.99) ilkokul terk, 142'si (%34.05) ilkokul mezunu, 73'ü (%17.51) ortaokul mezunu, 71'i (%17.03) lise mezunu ve 60'ı (%14.39) üniversite mezunu ve babalarının 7'si (%1,68) okuryazar değil, 36'sı (%8,63) ilkokul terk, 113'ü (%27,10) ilkokul mezunu, 93'ü (%22,30) ortaokul mezunu, 92'si (%22,06) lise mezunu ve 76'sı (%18,23) üniversite mezunudur.

Tablo 9
Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumu Dağılımı

		n	%
Anne ve babanızın birliktelik durumu nedir?	Birlikte Yaşıyorlar	366	87.77
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	39	9.35
	Annem vefat etti	3	.72
	Babam vefat etti	9	2.16
	Toplam	417	100.00

Tabloda görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin anne ve baba birlikte yaşama durumlarına bakıldığında öğrencilerin 366'sının (%1,68) anne ve babası birlikte yaşıyor, 39'u (%9,35) boşanmış veya ayrı yaşıyorlar, 3'ü (%0,72) annesi vefat etmiş, 9'u (%2,16) babası vefat etmiştir.

Tablo 10
Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Akademik Başarı Algısı Durum Dağılımı

		n	%
Genel olarak akademik başarılarınızı nasıl algılıyorsunuz?	Düşük	16	3.84
	Orta	243	58.27
	Yüksek	158	37.89
	Toplam	417	100.00

Tabloda görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin 16'sı (%3,84) düşük, 243'ü (%58,27) orta ve 158'si (%37,89) yüksek düzeyde başarı algısına sahiptir.

3.2.Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeyine İlişkin Bulgular

Bu bölümde kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin benlik saygısı düzeyine ilişkin bulgular ele alınmıştır.

Tablo 11
Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeyi

	Yaşadığı Yer														
	Kent					Kırsal					Toplam				
	n	Ort.	Max	Min	Ranj	N	Ort.	Max	Min	Ranj	n	Ort.	Max	Min	Ranj
Benlik Saygısı	211	61.8	96	12	84	206	57.5	96	16	80	417	60	96	12	84

Tablo 11’de görüldüğü gibi, kentte yetişen ortaokul öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin 61,8 ortalama ile kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.3.Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyine İlişkin Bulgular

Bu bölümde kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin saldırganlık düzeyine ilişkin bulgular ele alınmıştır.

Tablo 12
Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyi

	Kent					Kırsal					Toplam					
	N	Ort.	Max	Min	Ranj	N	Ort.	Max	Min	Ranj	n	Ort.	Max	Min	Ranj	
Atak Saldırganlık	211	3.19	7	0	7	206	3.19	7	0	7	417	3.19	7	0	7	
Dolaylı Saldırganlık	211	3.23	6	0	6	206	2.79	6	0	6	417	3.01	6	0	6	
Sınırlı Saldırganlık	211	4.46	8	1	7	206	4.32	8	1	7	417	4.39	8	1	7	
Negatif Saldırganlık	211	3.18	6	1	5	206	3.02	6	0	6	417	3.1	6	0	6	
Sözel Saldırganlık	211	5.65	8	3	5	206	5.29	9	2	7	417	5.47	9	2	7	
Genel Sal.	211	19,72			31	9	22			206	18,61			29	9	20

Kentte yetişen ortaokul öğrencileri ile kırsal kesimde yetişen ortaokul öğrencilerinin atak saldırganlık düzeyleri aynıdır. Kentte yetişen ortaokul öğrencilerinin, kırsalda

yetişen ortaokul öğrencilerine göre dolaylı saldırganlık düzeylerinin 3,23, sınırlı saldırganlık düzeylerinin 4,46, negatif saldırganlık düzeylerinin 3,18, sözel saldırganlık düzeylerinin 5,65 ortalama ile daha yüksek olduğu görülmektedir. Genel saldırganlık düzeyine bakıldığında kentte yaşayan öğrencilerin saldırganlık ortalaması kırsalda yaşayan öğrencilerin saldırganlık ortalamasından yüksektir.

3.4. Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Benlik Saygısı ile Saldırganlık Düzeyi Arasındaki Farka İlişkin Bulgular

Bu bölümde kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin benlik saygısı ile saldırganlık düzeyi arasındaki farka ilişkin bulgular ele alınmıştır.

Tablo 13

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Benlik Saygısı ile Saldırganlık Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

		Atak Sal.	Dolaylı Sal.	Sınırlı Sal.	Negatif Sal.	Sözel Sal.	Genel Sal.
Benlik Saygısı	rho	-.230**	-.361**	-.304**	-.281**	-.048	-.381**
	p	.000	.000	.000	.000	.323	.000
	n	417	417	417	417	417	417

Benlik saygısı ile atak saldırganlık arasında .230 düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Benlik saygısı arttıkça atak saldırganlık düzeyi düşmektedir ($p=.000$, $p<.05$). Benlik saygısı ile dolaylı saldırganlık arasında .361 düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Benlik saygısı arttıkça dolaylı saldırganlık düzeyi azalmaktadır ($p=.000$, $p<.05$). Benlik saygısı ile sınırlı saldırganlık düzeyi arasında .304 düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Benlik saygısı arttıkça sınırlı saldırganlık düzeyi azalmaktadır ($p=.000$, $p<.05$). Benlik saygısı ile negatif saldırganlık düzeyi arasında .281 düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Benlik saygısı arttıkça negatif saldırganlık düzeyi azalmaktadır ($p=.000$, $p<.05$). Benlik saygısı ile sözel saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p=.323$, $p>.05$). Genel saldırganlık düzeyi ile benlik saygısı arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Benlik saygısı arttıkça saldırganlık düzeyi azalmaktadır ($p<.05$).

3.5.Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Benlik Saygısı ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Bu bölümde kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin benlik saygısı ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiye ait bulgular ele alınacaktır.

Tablo14

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer	Cinsiyet	N	Sıra Ortalamaları	Z	P
Benlik Saygısı (Kent)	Kız	104	106.53	-0.13	0.90
	Erkek	107	105.48		
	Total	211			
Benlik Saygısı (Kırsal)	Kız	108	102.65	-0.21	0.83
	Erkek	98	104.43		
	Total	206			

Tablodan da anlaşılacağı üzere, kentte ve kırsalda yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeğinden almış oldukları puanların, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (kentte, $z=-0,13$; $p=0,90 > 0,05$; kırsalda $z=-0,21$; $p=0,83 > 0,05$).

Tablo 15

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Yaşa Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer	Yaş	N	Mean Rank	χ^2	P	Fark
Benlik Saygısı (Kent)	11	37	123.28	5.359	0.252	
	12	53	108.79			
	13	51	105.60			
	14	62	95.00			
	15	8	95.38			
Benlik Saygısı (Kırsal)	11	47	121.23	11.576	0.021	12 ve 11 arasında $p=0.008$
	12	44	79.42			
	13	58	105.34			
	14	49	106.24			
	15	8	101.63			
Total		206				

Tablodan anlaşılacağı gibi, kentte yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda yaş gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=5,359$; $p=0,252 > 0,05$). Kırsalda yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda yaş gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=11,576$; $p=0,021 < 0,05$). Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ikili karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan ikili karşılaştırma analizlerin sonucunda farklılığın 12 yaşında olan gruba 11 yaşında olan grup arasında 11 yaşında olan grubun benlik saygısı 12 yaşında olanlara göre daha yüksektir ($p=0,008 < 0,05$).

Tablo 16

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer	Kaç kardeşiniz var? (Kendiniz hariç)	n	Sıra Ortalamaları	χ^2	P	Fark
Benlik Saygısı (Kent)	Tek çocuk	31	118.97	3.218	.359	
	1 Kardeşi Olan	115	106.85			
	2 Kardeşi Olan	44	102.85			
	3 Kardeş ve daha fazlası	21	88.81			
	Total	211				
Benlik Saygısı (Kırsal)	Tek çocuk	14	112.43	.357	.949	
	1 Kardeşi Olan	72	102.13			
	2 Kardeşi Olan	53	103.03			
	3 Kardeş ve daha fazlası	67	103.48			
	Total	206				

Tablodan anlaşılacağı gibi, kentte ve kırsalda yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının sahip olunan kardeş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda sahip

olunan kardeş gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=3,218$; $p=0,359 > 0,05$).

Kırsalda yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının sahip olunan kardeş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda sahip olunan kardeş gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=0,357$; $p=0,949 > 0,05$).

Tablo 17

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer		n	Sıra Ortalamaları	χ^2	p	Fark
Benlik Saygısı (Kent)	Birlikte Yaşıyorlar	179	112.68	15.663	0.001	Birlikte Yaşıyorlar ve Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar Arasında $p=.004$
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	30	71.82			
	Annem vefat etti	1	38.50			
	Babam vefat etti	1	3.50			
Benlik Saygısı (Kırsal)	Birlikte Yaşıyorlar	187	103.14	1.543	0.672	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	9	122.22			
	Annem vefat etti	2	115.50			
	Babam vefat etti	8	87.75			
	Total	206				

Kentte yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının anne baba birliktelik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda anne baba birliktelik durumu ile benlik saygısı arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,001 < 0,05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan ikili karşılaştırma analizlerinin sonucunda farklılığın birlikte yaşıyorlar olan grupla boşanmış/ayrı yaşıyorlar olan grup arasında birlikte yaşıyorlar olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,004 < 0,05$).

Tablo18

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer		n	Sıra ort.	x^2	P	Fark
Benlik Saygısı (Kent)	Okuryazar değil	5	101.60	5.46	0.36	
	İlkokul terk	16	89.06			
	İlkokul mezunu	34	117.88			
	Ortaokul mezunu	38	93.58			
	Lise mezunu	62	103.67			
	Üniversite mezunu	56	115.03			
Total		211				
Benlik Saygısı (Kırsal)	Okuryazar değil	16	86.28	4.48	0.48	
	İlkokul terk	34	97.09			
	İlkokul mezunu	108	106.55			
	Ortaokul mezunu	35	105.09			
	Lise mezunu	9	95.67			
	Üniversite mezunu	4	148.38			
Total		206				

Kentte ve kırsalda yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda anne eğitim durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır [kent, $x^2=5,46$; $p=0,36 > 0,05$, kırsal, $x^2=4,48$; $p=0,48 > 0,05$].

Tablo 19

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer		n	Sıra Ortalamaları	x^2	P	Fark
Benlik Saygısı (Kent)	Okuryazar değil	1	157.00	6.90	0.23	
	İlkokul terk	10	86.95			
	İlkokul mezunu	20	103.15			
	Ortaokul mezunu	42	88.89			
	Lise mezunu	72	115.02			
	Üniversite mezunu	66	110.02			
Benlik Saygısı (Kırsal)	Okuryazar değil	6	92.58	3.55	0.62	
	İlkokul terk	26	96.73			
	İlkokul mezunu	93	104.87			
	Ortaokul mezunu	51	111.47			
	Lise mezunu	20	85.23			
	Üniversite mezunu	10	110.85			
Total		206				

Kentte yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda baba eğitim durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=6,90$; $p=0,23 > 0,05$).

Kırsalda yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda baba eğitim durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=3,55$; $p=0,62 > 0,05$).

Tablo 20

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Sosyo Ekonomik Durum Algılarına Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer		n	Sıra Ortalamaları	χ^2	P	Fark
Benlik Saygısı (kent)	Çok iyi	19	146.11	10.870	0.012	Orta ile çok iyi arasında $p=0.06$ İyi ile çok iyi arasında $p=0.044$
	İyi	128	106.00			
	Orta	62	93.51			
	Zayıf	2	112.50			
	Total	211				
Benlik Saygısı (Kırsal)	Çok iyi	15	124.13	6.233	0.101	
	İyi	64	104.09			
	Orta	97	106.74			
	Zayıf	30	81.45			
	Total	206				

Tablodan anlaşılacağı gibi, kentte yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının aile gelir durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda aile gelir durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=10,870$; $p=0,012 < 0,05$). Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ikili karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Sonuçta farklılığın orta düzey olan grupla çok iyi olan grup arasında, çok iyi olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,006 < 0,05$). İyi düzey olan grupla çok iyi olan grup arasında çok iyi olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,044 < 0,05$). Tablodan anlaşılacağı

gibi, kırsalda yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının aile gelir durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda aile gelir durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=6,233$; $p=0,101 > 0,05$).

Tablo 21

Kentte ve Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Akademik Başarı Algısına Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

		n	Sıra Ortalamaları	χ^2	P	Fark
Benlik Saygısı (Kent)	Düşük	4	38.50	30.79	0.00	Düşük-yüksek p=.011 Orta-yüksek p=0.000
	Orta	105	86.12			
	Yüksek	102	129.11			
	Total	211				
Benlik Saygısı (Kırsal)	Düşük	12	65.92	9.99	0.01	Düşük – yüksek p=0.011
	Orta	138	99.81			
	Yüksek	56	120.64			
	Total	206				

Tablodan anlaşılacağı gibi, kentte yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının akademik başarı durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda akademik başarı durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=30,79$; $p=0,01 < 0,05$). Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ikili karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. İkili karşılaştırma analizlerinin sonucunda farklılığın düşük başarılı olan grupla yüksek başarılı olan grup arasında yüksek başarılı olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,011 < 0,05$). Orta başarılı olan grupla yüksek başarılı olan grup arasında yüksek başarılı olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,000 < 0,05$). Kırsalda yetişen öğrencilerin benlik saygısı ölçeği sıralamalar ortalamalarının akademik başarı durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda akademik başarı durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=9,99$; $p=0,01 < 0,05$). Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ikili karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Sonuçta farklılığın düşük başarılı olan grupla yüksek başarılı

olan grup arasında yüksek başarılı olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,011 < 0,05$).

3.6. Kentte ve Kırsalda Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Bu bölümde kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin saldırganlık düzeyi ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiye ait bulgular ele alınacaktır.

Tablo 22

Kente Yetişen Ortaokul Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer(Kent)	Cinsiyet	n	Sıra Ortalamaları	Z	p	Fark
Atak Saldırganlık	Kız	104	107.49	-0.35	0.72	
	Erkek	107	104.56			
Dolaylı Saldırganlık	Kız	104	113.59	-1.82	0.07	
	Erkek	107	98.63			
Sinirli Saldırganlık	Kız	104	114.32	-1.99	0.05	Kız öğrenciler
	Erkek	107	97.92			
Negatif Saldırganlık	Kız	104	117.83	-2.84	0.00	Kız öğrenciler
	Erkek	107	94.50			
Sözel Saldırganlık	Kız	104	106.85	-0.20	0.84	
	Erkek	107	105.17			
Genel Sal.	Kız	104	113.00	-1.645	.100	
	Erkek	107	99.20			
	Total	211				

Kentte yetişen öğrencilerin saldırganlık ölçeği alt boyutlarından almış oldukları puanların, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testine göre; atak saldırganlık ile cinsiyet arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($z=-0,35$; $p=0,72 > 0,05$). Dolaylı saldırganlık ile cinsiyet arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($z=-1,82$; $p=0,07 > 0,05$). Sinirli saldırganlığı ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($z=-1,99$; $p=0,05 < 0,05$). Söz konusu farklılık kız öğrencilerin lehinedir. Negatif saldırganlık ile cinsiyet arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($z=-2,84$; $p=0,00 < 0,05$). Söz konusu farklılık kız öğrencilerin lehinedir. Sözel saldırganlık ile cinsiyet arasında farklılık saptanmamıştır ($z=-0,20$; $p=0,84 < 0,05$). Genel saldırganlık düzeyi cinsiyete göre farklılaşmamaktadır ($p=0,100 > 0,05$).

Tablo 23
Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin
Bulgular

Yaşadığı yer(Kırsal)	Cinsiyet	n	Sıra Ort	z	p	Fark
Atak Saldırganlık	Kız	108	88.79			
	Erkek	98	119.71	-3.80	0.00	Erkek öğrenciler
	Total	206				
Dolaylı Saldırganlık	Kız	108	111.69			
	Erkek	98	94.47	-2.12	0.03	Kız öğrenciler
	Total	206				
Sinirli Saldırganlık	Kız	108	95.63			
	Erkek	98	112.17	-2.02	0.04	Erkek öğrenciler
	Total	206				
Negatif Saldırganlık	Kız	108	92.63			
	Erkek	98	115.48	-2.82	0.00	Erkek öğrenciler
	Total	206				
Sözel Saldırganlık	Kız	108	98.58			
	Erkek	98	108.92	-1.28	0.20	
	Total	206				
Genel Sal.	Kız	108	92.36		0.005	Erkek öğrenciler
	Erkek	98	115.78	-2.826		
	Total	206				

Kırsalda yetişen öğrencilerin atak saldırganlığı ile cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,000 < 0.05$). Söz konusu farklılık erkek öğrencilerin lehinedir. Dolaylı saldırganlık ile cinsiyet arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,03 < 0.05$). Söz konusu farklılık kız öğrencilerin lehinedir. Sinirli saldırganlık ile cinsiyet arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,04 < 0.05$). Söz konusu farklılık erkek öğrencilerin lehinedir. Negatif saldırganlığı ile cinsiyet arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,000 < 0.05$). Söz konusu farklılık erkek öğrencilerin lehinedir. Sözel saldırganlık ile cinsiyet arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p=0,20 > 0.05$). Genel saldırganlık ile cinsiyet arasındaki farka bakıldığında kırsalda erkek öğrencilerin kızlardan daha saldırgan olduğu tespit edilmiştir ($p=.005, p < .05$).

Tablo 24**Kentte Yetişen Öğrencilerin Yaşa Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular**

Yaşadığı yer(Kent)	Yaş	n	Mean Rank	χ^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	11	37	109.14	5.981	0.201	
	12	53	119.64			
	13	51	99.71			
	14	62	101.80			
	15	8	73.81			
Dolaylı Saldırganlık	11	37	93.45	2.430	0.657	
	12	53	108.03			
	13	51	106.95			
	14	62	111.90			
	15	8	98.81			
Sinirli Saldırganlık	11	37	97.42	7.907	0.095	
	12	53	112.98			
	13	51	93.32			
	14	62	118.73			
	15	8	81.63			
Negatif Saldırganlık	11	37	102.62	6.144	0.189	
	12	53	112.76			
	13	51	96.69			
	14	62	114.48			
	15	8	70.50			
Sözel Saldırganlık	11	37	101.47	3.773	0.438	
	12	53	106.04			
	13	51	101.77			
	14	62	115.66			
	15	8	78.75			
	Total	211				
Genel Saldırganlık	11	37	110.53	12.134	.016	13 yaş ve 12 yaş arasında p=.042
	12	53	120.89			
	13	51	86.73			
	14	62	111.37			
	15	8	67.69			
	Total	211				

Kruskal Wallis-H testi sonucunda saldırganlığın alt boyutları ile yaş arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p > 0,05$). Genel değerlere bakıldığında kentte yaşayanların saldırganlık düzeylerinin yaşa göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p = .016$,

p<.05). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda 13 yaşında olanların 12 yaşında olanlardan daha az saldırganlık düzeyi sergilediği tespit edilmiştir (p=.042, p<.05).

Tablo25

Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Yaşa Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer (Kırsal)	Yaş	n	Mean Rank	χ^2	p	Fark
Atak Saldırganlık	11	47	91.93	8.661	0.070	
	12	44	123.68			
	13	58	106.46			
	14	49	94.05			
	15	8	96.94			
Dolaylı Saldırganlık	11	47	77.69	17.296	0.002	11 ve 12 arasında p=.000
	12	44	127.56			
	13	58	101.09			
	14	49	108.43			
	15	8	110.13			
Sinirli Saldırganlık	11	47	81.76	9.068	0.059	
	12	44	112.15			
	13	58	109.97			
	14	49	105.83			
	15	8	122.50			
Negatif Saldırganlık	11	47	89.54	3.722	0.445	
	12	44	107.78			
	13	58	109.57			
	14	49	104.64			
	15	8	110.94			
Sözel Saldırganlık	11	47	104.06	3.315	0.507	
	12	44	99.78			
	13	58	107.64			
	14	49	106.88			
	15	8	69.94			
Genel Saldırganlık	11	47	77.18	14.570	0.006	11 ile 12 yaş arasında p=.003
	12	44	122.65			
	13	58	109.71			
	14	49	102.91			
	15	8	111.44			
Total		206				

Kırsalda yetişen öğrencilere yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda atak, sinirli, negatif, sözel saldırganlık ile yaş arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$). Dolaylı saldırganlık ile yaş arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,002 < 0,05$). Farklılığın 12 yaşında olan grupla 11 yaşında olan grup arasında 12 yaşında olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,000 < 0,05$). Genel saldırganlık ile yaş arasındaki farka bakıldığında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. 12 yaşında olanların saldırganlık düzeyi 11 yaşında olanlardan yüksektir.

Tablo 26

Kentte Yetişen Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer(Kent)	Kardeş Sayısı	n	Sıra ortalamaları	χ^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Tek çocuk	31	97.18	1.164	.762	
	1 Kardeşi Olan	115	105.61			
	2 Kardeşi Olan	44	109.61			
	3 Kardeş ve fazlası	21	113.57			
Dolaylı Saldırganlık	Tek çocuk	31	110.42	6.267	.099	
	1 Kardeşi Olan	115	112.80			
	2 Kardeşi Olan	44	86.83			
	3 Kardeş ve fazlası	21	102.43			
Sinirli Saldırganlık	Tek çocuk	31	103.45	1.166	.761	
	1 Kardeşi Olan	115	109.23			
	2 Kardeşi Olan	44	104.78			
	3 Kardeş ve fazlası	21	94.64			
Negatif Saldırganlık	Tek çocuk	31	118.68	5.856	.119	
	1 Kardeşi Olan	115	110.34			
	2 Kardeşi Olan	44	95.48			
	3 Kardeş ve fazlası	21	85.57			
Sözel Saldırganlık	Tek çocuk	31	97.56	2.211	.530	
	1 Kardeşi Olan	115	110.67			
	2 Kardeşi Olan	44	105.58			
	3 Kardeş ve fazlası	21	93.79			
Genel Sal.	Tek çocuk	31	106.61	4.697	.195	
	1 Kardeşi Olan	115	112.63			
	2 Kardeşi Olan	44	89.32			
	3 Kardeş ve daha fazlası	21	103.76			
Total		211				

Kentte yetişen öğrencilerde saldırganlığın alt boyutları ile kardeş sayısı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere non-parametrik Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Atak, dolaylı, sınırlı, negatif, sözel saldırganlık ile kardeş sayısı arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$). Genel saldırganlık ile kardeş sayısı arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p=.195$, $p>.05$).

Tablo 27

Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

	Kaç kardeşiniz var?(Kendiniz hariç)	n	Sıra Ortalamaları	χ^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Tek çocuk	14	93.89	1.628	.653	
	1 Kardeşi Olan	72	103.89			
	2 Kardeşi Olan	53	110.99			
	3 Kardeş ve daha fazlası	67	99.16			
Dolaylı Saldırganlık	Tek çocuk	14	86.54	2.497	.476	
	1 Kardeşi Olan	72	101.65			
	2 Kardeşi Olan	53	112.25			
	3 Kardeş ve daha fazlası	67	102.10			
Sınırlı Saldırganlık	Tek çocuk	14	82.61	5.859	.119	
	1 Kardeşi Olan	72	107.57			
	2 Kardeşi Olan	53	115.10			
	3 Kardeş ve daha fazlası	67	94.31			
Negatif Saldırganlık	Tek çocuk	14	117.75	4.230	.238	
	1 Kardeşi Olan	72	103.43			
	2 Kardeşi Olan	53	112.73			
	3 Kardeş ve daha fazlası	67	93.30			
Sözel Saldırganlık	Tek çocuk	14	124.25	5.115	.164	
	1 Kardeşi Olan	72	92.83			
	2 Kardeşi Olan	53	110.94			
	3 Kardeş ve daha fazlası	67	104.74			
	Total	206				
Genel Saldırganlık Düzeyi	Tek çocuk	14	107.18	3.315	.346	
	1 Kardeşi Olan	72	100.49			
	2 Kardeşi Olan	53	115.46			
	3 Kardeş ve fazlası	67	96.51			
	Total	206				

Kırsalda yetişen öğrencilerin saldırganlık alt boyutları ile kardeş sayısı arasındaki ilişkiye bakmak için yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda atak, dolaylı, sinirli, negatif ve sözel saldırganlık ile kardeş sayısı arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$). Genel saldırganlık ile kardeş sayısı arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p=.346, p>.05$).

Tablo 28

Kentte Yetişen Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer (Kent)	Birliktelik Durumu	n	Sıra Ortalamaları	x^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Birlikte Yaşıyorlar	179	103.99	2.4 51	0.484	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	30	118.37			
	Annem vefat etti	1	58.50			
	Babam vefat etti	1	142.00			
Dolaylı Saldırganlık	Birlikte Yaşıyorlar	179	103.07	6.9 30	0.074	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	30	125.68			
	Annem vefat etti	1	4.50			
	Babam vefat etti	1	141.50			
Sinirli Saldırganlık	Birlikte Yaşıyorlar	179	102.88	6.7 95	0.079	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	30	123.68			
	Annem vefat etti	1	40.00			
	Babam vefat etti	1	200.00			
Negatif Saldırganlık	Birlikte Yaşıyorlar	179	100.92	8.7 73	0.032	p=.036
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	30	133.20			
	Annem vefat etti	1	152.50			
	Babam vefat etti	1	152.50			
Sözel Saldırganlık	Birlikte Yaşıyorlar	179	104.34	3.7 18	0.294	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	30	113.83			
	Annem vefat etti	1	70.50			
	Babam vefat etti	1	204.00			
Genel Sal.	Birlikte Yaşıyorlar	179	102.77	6.084	.108	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	30	125.23			
Genel Sal.	Annem vefat etti	1	37.00			
	Babam vefat etti	1	175.50			
Total		211				

Yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda atak, dolaylı, sinirli, sözel saldırganlık ile anne baba birliktelik durumu arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Negatif saldırganlık ile anne baba birliktelik durumu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,032 < 0,05$). Bu amaçla kullanılan ikili karşılaştırma analizlerinin

sonucunda farklılığın birlikte yaşıyorlar olan grupla boşanmış/ayrı yaşıyorlar olan grup arasında boşanmış/ayrı yaşıyorlar olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,036 < 0,05$). Genel saldırganlık düzeyi ile anne baba birliktelik durumu arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p=.108, p>.05$).

Tablo 29
Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre
Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer (Kırsal)		n	Sıra Ortalamaları	χ^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Birlikte Yaşıyorlar	187	103.32	0.944	0.815	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	9	116.61			
	Annem vefat etti	2	114.75			
	Babam vefat etti	8	90.25			
Dolaylı Saldırganlık	Birlikte Yaşıyorlar	187	103.34	8.526	0.036	Annem vefat etti ve babam vefat etti arasında $p=.027$
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	9	95.56			
	Annem vefat etti	2	9.00			
	Babam vefat etti	8	139.69			
Sinirli Saldırganlık	Birlikte Yaşıyorlar	187	101.24	4.025	0.259	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	9	134.78			
	Annem vefat etti	2	88.75			
	Babam vefat etti	8	124.75			
Negatif Saldırganlık	Birlikte Yaşıyorlar	187	103.21	0.855	0.836	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	9	103.06			
	Annem vefat etti	2	77.50			
	Babam vefat etti	8	117.31			
Total		206				
Sözel Saldırganlık	Birlikte Yaşıyorlar	187	104.21	0.871	0.832	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	9	107.11			
	Annem vefat etti	2	85.50			
	Babam vefat etti	8	87.38			
Genel Sal.	Birlikte Yaşıyorlar	187	103.11	1.663	0.645	
	Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar	9	111.50			
	Annem vefat etti	2	57.75			
	Babam vefat etti	8	115.13			
Total		206				

Yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda atak, sinirli, negatif, sözel saldırganlıkla anne baba birliktelik durumu arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). Dolaylı saldırganlık ile anne baba birliktelik durumu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,036 < 0,05$). Anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak

için yapılan ikili karşılaştırma analizlerinin sonucunda farklılığın annem vefat etti olan grupla babam vefat etti olan grup arasında babam vefat etti olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,027 < 0,05$). Genel saldırganlık düzeyi ile anne baba birliktelik durumu arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p=.645, p>.05$).

Tablo 30
Kentte Yetişen Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık
Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer (Kent)		n	Sıra Ort.	x^2	p	Fark
Atak Saldırganlık	Okuryazar değil	5	139.90	9.04	0.11	
	İlkokul terk	16	104.59			
	İlkokul mezunu	34	92.29			
	Ortaokul mezunu	38	123.28			
	Lise mezunu	62	95.21			
	Üniversite mezunu	56	111.92			
Dolaylı Saldırganlık	Okuryazar değil	5	58.10	12.33	0.03	İlkokul mezunu-lise arasında $p=.042$
	İlkokul terk	16	108.50			
	İlkokul mezunu	34	83.01			
	Ortaokul mezunu	38	104.18			
	Lise mezunu	62	121.06			
	Üniversite mezunu	56	108.07			
Sinirli Saldırganlık	Okuryazar değil	5	103.80	10.28	0.07	
	İlkokul terk	16	93.50			
	İlkokul mezunu	34	79.00			
	Ortaokul mezunu	38	117.00			
	Lise mezunu	62	114.15			
	Üniversite mezunu	56	109.68			
Negatif Saldırganlık	Okuryazar değil	5	45.50	10.75	0.06	
	İlkokul terk	16	91.41			
	İlkokul mezunu	34	94.56			
	Ortaokul mezunu	38	122.36			
	Lise mezunu	62	105.73			
	Üniversite mezunu	56	111.71			
Sözel Saldırganlık	Okuryazar değil	5	54.80	9.16	0.10	
	İlkokul terk	16	103.63			
	İlkokul mezunu	34	88.74			
	Ortaokul mezunu	38	111.93			
	Lise mezunu	62	105.87			
	Üniversite mezunu	56	117.85			
Genel Saldırganlık	Okuryazar değil	5	76.70	11.922	.036	
	İlkokul terk	16	105.13			
	İlkokul mezunu	34	82.88			
	Ortaokul mezunu	38	129.05			
	Lise mezunu	62	109.97			
	Üniversite mezunu	56	102.87			
Total		211				

Kentte yetişen öğrencilerin saldırganlık ölçeği alt boyutlarından almış oldukları puanların, anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Öğrencilerin atak saldırganlık sıralamalar ortalamalarının anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda anne eğitim durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,11 > 0,05$). Öğrencilerin dolaylı saldırganlık sıralamalar ortalamalarının anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda anne eğitim durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,03 < 0,05$). Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ikili karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan ikili karşılaştırma analizlerinin sonucunda farklılığın ilkokul mezunu olan grupta lise mezunu olan grup arasında lise mezunu olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,036 < 0,05$). Öğrencilerin sınırlı saldırganlık sıralamalar ortalamalarının anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda anne eğitim durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,07 > 0,05$). Öğrencilerin negatif saldırganlık sıralamalar ortalamalarının anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda anne eğitim durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,06 > 0,05$). Öğrencilerin sözel saldırganlık sıralamalar ortalamalarının anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda anne eğitim durumu gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=9,16$; $p=0,10 > 0,05$). Genel saldırganlık ile anne eğitim düzeyi arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu farklılığa göre annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin saldırganlık düzeyi ilkokul mezunu olanlardan yüksektir ($p=.036$, $p<.05$).

Tablo 31
Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık
Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer (Kırsal)		n	Sıra Ort.	x^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Okuryazar değil	16	80.09	5.71	0.34	
	İlkokul terk	34	111.57			
	İlkokul mezunu	108	103.44			
	Ortaokul mezunu	35	98.39			
	Lise mezunu	9	119.00			
	Üniversite mezunu	4	140.13			
Dolaylı Saldırganlık	Okuryazar değil	16	121.38	5.11	0.40	
	İlkokul terk	34	111.16			
	İlkokul mezunu	108	100.19			
	Ortaokul mezunu	35	95.56			
	Lise mezunu	9	124.89			
	Üniversite mezunu	4	77.50			
Sinirli Saldırganlık	Okuryazar değil	16	96.69	2.38	0.79	
	İlkokul terk	34	99.28			
	İlkokul mezunu	108	102.23			
	Ortaokul mezunu	35	108.74			
	Lise mezunu	9	128.44			
	Üniversite mezunu	4	98.88			
Negatif Saldırganlık	Okuryazar değil	16	104.44	12.65	0.03	İlkokul mezunu- lise mezunu p=.000
	İlkokul terk	34	99.07			
	İlkokul mezunu	108	100.94			
	Ortaokul mezunu	35	101.33			
	Lise mezunu	9	169.06			
	Üniversite mezunu	4	77.88			
Sözel Saldırganlık	Okuryazar değil	16	100.84	0.61	0.99	
	İlkokul terk	34	105.04			
	İlkokul mezunu	108	103.07			
	Ortaokul mezunu	35	102.83			
	Lise mezunu	9	115.33			
	Üniversite mezunu	4	91.75			
Genel Sal.	Okuryazar değil	16	100.06	5.567	0.351	
	İlkokul terk	34	105.13			
	İlkokul mezunu	108	101.13			
	Ortaokul mezunu	35	104.36			
	Lise mezunu	9	143.39			
	Üniversite mezunu	4	70.25			
Total		206				

Kruskal Wallis-H testi sonucunda atak, sinirli, dolaylı, sözel saldırganlık ile anne eğitim durumu arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$). Negatif saldırganlık ile anne eğitim durumu arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($p=0,03 < 0,05$). Farklılığın ilkokul mezunu olan grupla lise mezunu olan grup arasında lise mezunu olan grup

lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,036 < 0,05$). Genel saldırganlık düzeyi ile anne eğitim durumu arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p=.351, p>.05$).

Tablo 32
Kentte Yetişen Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık
Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer (kent)	n	Sıra Ortalamaları	χ^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Okuryazar değil	1	177.00	8.09	0.1:
	İlkokul terk	10	152.60		
	İlkokul mezunu	20	98.33		
	Ortaokul mezunu	42	105.32		
	Lise mezunu	72	105.04		
	Üniversite mezunu	66	101.67		
Dolaylı Saldırganlık	Okuryazar değil	1	4.50	10.23	0.07
	İlkokul terk	10	85.65		
	İlkokul mezunu	20	85.68		
	Ortaokul mezunu	42	123.51		
	Lise mezunu	72	108.29		
	Üniversite mezunu	66	103.14		
Sinirli Saldırganlık	Okuryazar değil	1	40.00	3.31	0.65
	İlkokul terk	10	115.00		
	İlkokul mezunu	20	90.45		
	Ortaokul mezunu	42	103.63		
	Lise mezunu	72	110.69		
	Üniversite mezunu	66	106.74		
Negatif Saldırganlık	Okuryazar değil	1	45.50	6.38	0.27
	İlkokul terk	10	102.65		
	İlkokul mezunu	20	121.33		
	Ortaokul mezunu	42	119.19		
	Lise mezunu	72	96.28		
	Üniversite mezunu	66	104.99		
Sözel Saldırganlık	Okuryazar değil	1	124.00	3.57	0.61
	İlkokul terk	10	101.95		
	İlkokul mezunu	20	120.25		
	Ortaokul mezunu	42	93.18		
	Lise mezunu	72	110.09		
	Üniversite mezunu	66	105.72		
Genel Saldırganlık	Okuryazar değil	1	84.00	5.265	.384
	İlkokul terk	10	129.40		
	İlkokul mezunu	20	99.90		
	Ortaokul mezunu	42	118.54		
	Lise mezunu	72	106.33		
	Üniversite mezunu	66	96.30		
Total	211				

Yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda genel saldırganlık ve saldırganlığın alt boyutları ile baba eğitim durumu arasında anlamlı fark bulunamamıştır ($p > 0,05$).

Tablo 33
Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık
Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer (Kırsal)	n	Sıra Ortalamalar	x^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Okuryazar değil	6	91.00	6.83	0.23
	İlkokul terk	26	119.94		
	İlkokul mezunu	93	93.90		
	Ortaokul mezunu	51	107.02		
	Lise mezunu	20	120.85		
	Üniversite mezunu	10	104.90		
Dolaylı Saldırganlık	Okuryazar değil	6	84.92	6.37	0.27
	İlkokul terk	26	107.90		
	İlkokul mezunu	93	97.83		
	Ortaokul mezunu	51	102.54		
	Lise mezunu	20	131.78		
	Üniversite mezunu	10	104.25		
Sinirli Saldırganlık	Okuryazar değil	6	73.08	4.05	0.54
	İlkokul terk	26	92.96		
	İlkokul mezunu	93	101.61		
	Ortaokul mezunu	51	110.66		
	Lise mezunu	20	113.93		
	Üniversite mezunu	10	109.35		
Negatif Saldırganlık	Okuryazar değil	6	75.17	5.56	0.35
	İlkokul terk	26	101.79		
	İlkokul mezunu	93	102.22		
	Ortaokul mezunu	51	116.20		
	Lise mezunu	20	99.18		
	Üniversite mezunu	10	80.75		
Sözel Saldırganlık	Okuryazar değil	6	66.42	3.18	0.67
	İlkokul terk	26	104.37		
	İlkokul mezunu	93	104.61		
	Ortaokul mezunu	51	102.91		
	Lise mezunu	20	113.18		
	Üniversite mezunu	10	96.80		
Genel Saldırganlık	Okuryazar değil	6	57.50	9.965	.076
	İlkokul terk	26	103.77		
	İlkokul mezunu	93	98.13		
	Ortaokul mezunu	51	115.25		
	Lise mezunu	20	123.15		
	Üniversite mezunu	10	81.05		
Total	206				

Yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda genel saldırganlık ve saldırganlık alt boyutlarından atak, sinirli, dolaylı, negatif ve sözel saldırganlık ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$).

Tablo 34**Kentte Yetişen Öğrencilerin Sosyo Ekonomik Durum Algısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular**

Yaşadığı yer (Kent)		n	Sıra Ortalamaları	χ^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Çok iyi	19	112.26	0.998	0.802	
	İyi	128	103.96			
	Orta	62	107.20			
	Zayıf	2	139.50			
	Total	211				
Dolaylı Saldırganlık	Çok iyi	19	84.53	2.865	0.413	
	İyi	128	107.45			
	Orta	62	109.93			
	Zayıf	2	95.25			
	Total	211				
Sinirli Saldırganlık	Çok iyi	19	96.47	3.274	0.351	
	İyi	128	109.04			
	Orta	62	104.77			
	Zayıf	2	40.00			
	Total	211				
Negatif Saldırganlık	Çok iyi	19	104.87	0.241	0.971	
	İyi	128	107.24			
	Orta	62	103.44			
	Zayıf	2	116.75			
	Total	211				
Sözel Saldırganlık	Çok iyi	19	121.61	1.666	0.645	
	İyi	128	103.87			
	Orta	62	105.03			
	Zayıf	2	124.00			
	Total	211				
Genel Saldırganlık	Çok iyi	19	117.34	.849	.838	
	İyi	128	105.76			
	Orta	62	103.40			
	Zayıf	2	94.25			
	Total	211				

Yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda genel saldırganlık ve saldırganlığın alt boyutları atak, sinirli, dolaylı, negatif ve sözel saldırganlık ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$).

Tablo 35
Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Sosyo Ekonomik Durum Algısına Göre
Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşadığı yer (Kırsal)		n	Sıra Ortalamaları	χ^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Çok iyi	15	90.60	4.190	0.242	
	İyi	64	103.93			
	Orta	97	99.51			
	Zayıf	30	121.93			
Dolaylı Saldırganlık	Çok iyi	15	101.00	0.062	0.996	
	İyi	64	104.00			
	Orta	97	103.05			
	Zayıf	30	105.15			
Sinirli Saldırganlık	Çok iyi	15	96.10	2.389	0.496	
	İyi	64	109.70			
	Orta	97	98.03			
	Zayıf	30	111.68			
	İyi	64	95.53			
	Orta	97	100.33			
	Zayıf	30	128.25			
	Total	206				
Sözel Saldırganlık	Çok iyi	15	108.77	0.520	0.914	
	İyi	64	101.54			
	Orta	97	102.25			
	Zayıf	30	109.10			
Genel Saldırganlık	Çok iyi	15	98.50	2.420	0.490	
	İyi	64	102.70			
	Orta	97	100.08			
	Zayıf	30	118.77			
	Total	206				

Kırsalda yetişen öğrencilerin saldırganlık düzeyi ile ekonomik durumu arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek üzere non-parametrik Kruskal Wallis-H testi yapılmıştır. Bunun sonucunda genel saldırganlık ve saldırganlığın alt boyutları atak, sinirli, dolaylı, negatif ve sözel saldırganlık ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$).

Tablo 36
Kentte Yetişen Öğrencilerin Akademik Başarı Algısına Göre Saldırganlık
Düzeylerine İlişkin Bulgular

Yaşanılan Yer (Kent)	Başarı Algısı	n	Sıra Ortalamalar	χ^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Düşük	4	145.13	1.79	0.41	
	Orta	105	104.21			
	Yüksek	102	106.30			
	Total	211				
Dolaylı Saldırganlık	Düşük	4	174.88	9.91	0.01	Yüksek-düşük p=.028
	Orta	105	113.33			
	Yüksek	102	95.75			
	Total	211				
Sinirli Saldırganlık	Düşük	4	151.88	10.14	0.01	Yüksek-orta p=.016
	Orta	105	116.52			
	Yüksek	102	93.37			
	Total	211				
Negatif Saldırganlık	Düşük	4	170.25	8.24	0.02	Yüksek-düşük p=.047
	Orta	105	112.40			
	Yüksek	102	96.90			
	Total	211				
Sözel Saldırganlık	Düşük	4	181.13	6.51	0.04	p=.033 p=.037
	Orta	105	103.91			
	Yüksek	102	105.20			
	Total	211				
Genel Saldırganlık	Düşük	4	177.50	7.950	0.019	Yüksek ve düşük arasında p=.031
	Orta	105	110.98			
	Yüksek	102	98.07			
	Total	211				

Yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda kentte yaşayan öğrencilerin genel saldırganlık düzeyinin akademik başarı algısına göre farklılaştığı tespit edilmiştir (p=.019, p<.05). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda yüksek akademik başarıya sahip olduğunu düşünenlerin düşük akademik başarıya sahip olduğunu düşünenlere göre daha saldırgan olduğu bulunmuştur (p=.031, p<.05). Saldırganlık alt boyutlarına göre bakıldığında ise atak saldırganlık ile akademik başarı algısı arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (p=0,41 > 0,05). Dolaylı saldırganlık ile akademik başarı algısı arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0,01 < 0,05). Grupları belirlemek için kullanılan ikili karşılaştırma analizlerinin sonucunda farklılığın yüksek başarılı grupla düşük başarılı olan grup arasında düşük başarılı olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir (p=0,028 < 0,05). Sinirli saldırganlık ile akademik başarı algısı arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0,01 < 0,05). Grupları

belirlemek için kullanılan ikili karşılaştırma analizlerinin sonucunda yüksek başarılı grupla orta başarılı olan grup arasında orta başarılı olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,016 < 0,05$). Negatif saldırganlık ile başarı algısı arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,02 < 0,05$). Grupları belirlemek için kullanılan ikili karşılaştırma analizlerinin sonucunda farklılığın yüksek başarılı grupla düşük başarılı olan grup arasında düşük başarılı olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,028 < 0,05$). Sözel saldırganlık ile akademik başarı arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,04 < 0,05$). Grupları belirlemek için kullanılan ikili karşılaştırma analizlerinin sonucunda farklılığın orta başarılı grupla düşük başarılı olan grup arasında düşük başarılı olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,033 < 0,05$). Yüksek başarılı grupla düşük başarılı olan grup arasında düşük başarılı olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir ($p=0,037 < 0,05$).

Tablo 37

Kırsalda Yetişen Öğrencilerin Akademik Başarı Algısına Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

	Kırsal	n	Sıra Ort.	χ^2	P	Fark
Atak Saldırganlık	Düşük	12	114.08	0.44	0.80	
	Orta	138	102.46			
	Yüksek	56	103.80			
Dolaylı Saldırganlık	Düşük	12	71.46	4.36	0.11	
	Orta	138	107.38			
	Yüksek	56	100.81			
Sinirli Saldırganlık	Düşük	12	93.25	0.83	0.66	
	Orta	138	102.36			
	Yüksek	56	108.50			
Negatif Saldırganlık	Düşük	12	113.29	1.16	0.56	
	Orta	138	100.51			
	Yüksek	56	108.76			
Sözel Saldırganlık	Düşük	12	109.58	0.28	0.87	
	Orta	138	102.14			
	Yüksek	56	105.55			
Genel Saldırganlık	Düşük	12	95.54	.591	0.744	
	Orta	138	102.36			
	Yüksek	56	108.03			
	Total	206				

Yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda kırsalda yetişen öğrencilerin genel saldırganlık düzeyi ve saldırganlık alt boyutları atak, sinirli, dolaylı, negatif ve sözel saldırganlık ile akademik başarı algısı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p > 0.05$).

Tablo 38

**Öğrencilerin Kent veya Kırsalda Yaşama Durumuna Göre Benlik Saygısı
Düzeylerine İlişkin Bulgular**

	Yaşadığı yer	n	Sıra Ort.	Z	P	Fark
Benlik Saygısı	Kent	211	224.11		0.009	Kentte yaşayanlar
	Kırsal	206	193.52	-2.497		
	Total	417				

Öğrencilerin benlik saygısı ölçeğinden almış oldukları puanların, yaşadığı yer değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmıştır (z=-2,497; p=0,009 < 0,05). Kentte yaşayan öğrencilerin benlik saygılarının daha yüksek olduğu görülmüştür (p=0.009<0.05).

Tablo 39

**Öğrencilerin Kent veya Kırsalda Yaşama Durumuna Göre Saldırganlık
Düzeylerine İlişkin Bulgular**

	Yaşadığı yer	n	Sıra Ortalamaları	Z	P	Fark
Atak Saldırganlık	Kent	211	207.60		.808	
	Kırsal	206	210.43	-.243		
	Total	417				
Dolaylı Saldırganlık	Kent	211	226.23		.003	Kentte Yaşayan Öğrenciler
	Kırsal	206	191.36	-3.019		
	Total	417				
Sinirli Saldırganlık	Kent	211	213.34		.448	
	Kırsal	206	204.56	-.758		
	Total	417				
Negatif Saldırganlık	Kent	211	215.22		.275	
	Kırsal	206	202.63	-1.092		
	Total	417				
Sözel Saldırganlık	Kent	211	224.02		.008	Kentte Yaşayan Öğrenciler
	Kırsal	206	193.61	-2.640		
	Total	417				
Genel Saldırganlık	Kent	211	225.47		.005	Kentte yaşayan Öğrenciler
	Kırsal	206	192.13	-2.832		
	Total	417				

Tablodan da anlaşılacağı üzere, öğrencilerin saldırganlık ölçeği alt boyutlarından almış oldukları puanların, yaşadığı yer değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Öğrencilerin atak saldırganlığı ile yaşadığı yer değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($z=-0,243$; $p=0,808 > 0,05$). Öğrencilerin dolaylı saldırganlığı ile yaşadığı yer değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($z=-3,019$; $p=0,003 < 0,05$). Söz konusu farklılık kentte yaşayan öğrencilerin lehinedir. Öğrencilerin sinirli saldırganlığı ile yaşadığı yer değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($z=-0,758$; $p=0,448 > 0,05$). Öğrencilerin negatif saldırganlığı ile yaşadığı yer değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($z=-1,092$; $p=0,275$). Öğrencilerin sözel saldırganlığı ile yaşadığı yer değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($z=-2,640$; $p=0,008 < 0,05$). Söz konusu farklılık kentte yaşayan öğrencilerin lehinedir. Genel saldırganlık düzeyi ile yaşanan yer arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Buna göre kentte yaşayan öğrencilerin saldırganlık düzeyi, kırsalda yaşayan öğrencilerden daha yüksektir ($p<0.05$).

TARTIŞMA ve YORUM

Benlik saygısının etkisiyle ilgili yapılan çalışmalarda benlik saygısının yüksek olması durumunun olumlu kişilik özellikleriyle ilişkili olduğu, benlik saygısının düşük olmasının ise kişide olumsuz özellikleri arttıracığı yönünde bulgulara rastlanmıştır. Literatür tarandığında Kurtyılmaz (2011) ve Günaydın (2008) de yaptıkları benlik saygısı ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarında benlik saygısı arttıkça saldırganlığın azaldığını bulmuşlardır. Dryden (1990), öfkenin derecesinin, çoğunlukla bireyin kendi benlik saygısı ile doğru orantılı olduğunu, benlik saygısı düşük olan kişilerin, benlik saygısı yüksek olan kişilere göre daha kolay öfkelendiklerini söyler (Balkaya, 2001: 34). Bu çalışmada da benlik saygısı ile saldırganlık arasında negatif yönlü ilişki saptanmıştır.

Bu bölümde, kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin benlik saygıları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki, cinsiyete, yaşa, kardeş sayısına ve sırasına, anne-baba birliktelik durumuna, anne ve baba eğitim durumuna, sosyo ekonomik düzey algısına ve akademik başarı algısına ilişkin farklara ait bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Bu çalışmada kentte yetişen ortaokul öğrencilerinin genel benlik saygısı düzeyi, kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinden daha yüksek bulunmuştur. Genel saldırganlık düzeyine bakıldığında kentte yetişen öğrencilerin kırsalda yetişen öğrencilerden daha saldırgan olduğu bulunmuştur. Ayrıca saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarına bakıldığında; kentte ve kırsalda atak saldırganlık düzeylerinin aynı olduğu; kentte yetişen ortaokul öğrencilerinin dolaylı saldırganlık, sınırlı saldırganlık negatif saldırganlık, sözel saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada kentte ve kırsalda kızların benlik saygısı ile erkeklerin benlik saygısı arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Bu çalışmaya paralel olarak Türk (2007) sporda görev alıp almamanın benlik saygısına etkisini inceleyen araştırmasında, Ürün (2010) lise öğrencilerinde kendine saygı ve mesleki olgunluğu inceleyen araştırmasında, Ceylan (2013) benlik saygısı ve duygusal öz-yeterliği inceleyen araştırmasında cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde ise İnanç

(1987), Şahin (2012), Duran (2007) yaptıkları çalışmalarda kızların benlik saygısını erkeklerden daha yüksek bulmuştur. Çetin ve Çavuşoğlu (2009) yetiştirme yurdunda yaşayan adölesanlar üzerinde yaptıkları çalışmada kızların benlik saygılarının erkeklerden düşük olduğunu bulmuştur. Bu da ülkemizde kızların aileleri tarafından daha çok korunmasıyla ilişkili olabilir. Aile sahibi kızlarda erkeklere göre benlik saygısı bu yüzden daha yüksek çıkmış olabilir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsiyete dayalı farkların giderek azalması da kızların benlik saygısını olumlu yönde etkileyebilir.

Kentte yetişen öğrencilerde yaşa göre benlik saygısında anlamlı fark bulunamamıştır. Yenidünya (2005) yaptığı çalışmada yaşa göre benlik saygısı düzeyinde anlamlı bir farklılık bulmamıştır. Kırsalda yetişen öğrencilerin arasında ise 11 yaşında olan öğrencilerin 12 yaşında olanlara göre benlik saygısının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kentte, yaşa göre fark olmaması hemen hemen tüm öğrencilerin ortak uyarılara maruz kalması ve birbirine benzer koşullarda yetişmesi olabilir. Literatüre bakıldığında, benlik saygısının yaşla arttığı görülmüştür. Çetinkaya ve arkadaşlarının (2006) yaptığı araştırmada benlik saygısının yaş ile pozitif yönde ilişkisi olduğunu bulmuştur. Buna rağmen bu çalışmada benlik saygısı ile yaş ilişkisine bakıldığında yaşça küçük olan grup lehine bir sonuç çıkmıştır. Buna paralel olarak McMullin ve Cairney (2004) ve Simmons, Rosenberg, Rosenberg (1973) yaptıkları çalışmalarda yaşla birlikte benlik saygısı azalmıştır (Akt. Şahin, 2012: 65). Bu da çocukluk döneminde göreceli olarak yüksek olan benlik saygısının ergenlik döneminin başlamasıyla beraber düşmesinden kaynaklanabilir. Ayrıca yaşanan bölgede küçüklerin büyükler tarafından daha çok korunup kollanması da diğer bir etken olabilir.

Araştırmada kardeş sayısına ve sıralamaya göre kentte ve kırsalda yetişen öğrencilerin benlik saygısı düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yılmaz, Yiğit ve Yurt (2012) da yaptıkları araştırmada kardeş sayısına göre anlamlı farka ulaşamamışlardır. Buna karşın Kahrıman ve Polat (2003) üç kardeş olanların diğerlerine göre benlik saygısını daha yüksek bulmuştur.

Bu araştırmada öğrenciler arasında anne-babanın birliktelik durumu ile benlik saygısı arasındaki ilişkiye göre hem kentte hem kırsalda yaşayan öğrencilerin anne ve babası

beraber yaşayanların anne ve babası ayrı yaşayanlardan daha yüksek benlik saygısına sahip oldukları bulunmuştur. Çeçen (2008) aile bütünlük duygusu ve benlik saygısı ile ilgili yaptığı araştırmada aile bütünlük duygusu arttıkça benlik saygısının da arttığını bulmuştur. Aile bütünlüğünün sarsılması çocuğun dünyasında şok etkisi oluşturabilir. Ayrılmanın sebebinin kendisi olduğunu düşünebilir. Sevilmeye layık olmadığı hissine kapılabilir. Anne ya da babanın ölümünü kabullenmeye yanaşmayabilir. Bu sebeplerden dolayı anne babası birlikte yaşayanların içsel bütünlüğü de korunmuş olduğundan benlik saygıları yüksek olabilir.

Bu araştırmada anne ve babanın eğitim durumu kentte ve kırsalda yetişen öğrencilerde benlik saygısı ile anlamlı bir fark oluşturmamıştır. Literatüre bakıldığında anne ve babanın eğitim seviyesi arttıkça benlik saygısının da arttığı görülmüştür. Özkan (1987), Yiğit (2010), Ünüvar (2003) ve Aydoğan (2010) yaptıkları araştırmalarda ailenin eğitim durumu arttıkça çocuğun benlik saygısının da arttığını bulmuştur. Anne ve babanın eğitimi arttıkça çocuğuyla daha nitelikli zaman geçirdiğinden ve çocuğun da psikolojik ihtiyaçları olduğunun farkında olmasından dolayı çocuğun benlik saygısı da artıyor olabilir. Bununla birlikte Çetin (2008) anne eğitim düzeyinin, Cengil (2009) baba eğitim düzeyinin benlik saygısı ile anlamlı düzeyde ilişkisi olmadığını ortaya koymuştur.

Kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerine sosyo ekonomik açıdan bakıldığında bu araştırmada kırsalda anlamlı bir fark bulunmamışken, kentte yetişen öğrencilerde sosyo ekonomik durumunu çok iyi olarak algılayan öğrencilerin iyi ve orta düzeyde algılayanlara göre daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu bulunmuştur. Otacıoğlu (2009) da yaptığı araştırmada ekonomik düzey algısı yüksek olanların orta düzeye göre benlik saygısının yüksek olduğunu bulmuştur. İkiz (2000), araştırmasında ergenlerin çoğunun orta gelir düzeyinde olduğunu belirtmiştir. Türkiye'deki ekonomik durumu ile aynı doğrultuda bir sonuç bulmuştur. Bu çalışmada çıkan sonuca göre kentte yetişen öğrencilerin daha cazip uyarılara maruz kalması, arkadaş ortamı ve sosyal çevrenin etkisinden dolayı ekonomik düzeyin düşüklüğü istediklerine sahip olamamasına sebep olduğu için benlik saygısını negatif yönde etkilerken; kırsalda yetişen öğrencilerin

sosyal yaşamının daha tekdüze olması ve uyaranlara daha az maruz kalmasından dolayı onların sosyo ekonomik algıları, benlik saygıları ile anlamlı bir fark oluşturmayabilir.

Saldırganlığın cinsiyet ile ilişkisi bu araştırmada saldırganlığın alt boyutlarına göre bakıldığında kentte yetişen öğrencilerde kızlarda sinirli ve negatif saldırganlığın daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kırsalda ise atak, negatif ve sinirli saldırganlığın erkeklerde, dolaylı saldırganlığın kızlarda daha yüksek olduğu bulunmuştur. Literatüre bakıldığında yapılan bazı çalışmalarda kızların, bazılarında ise erkeklerin daha saldırgan olduğu bulunmuştur. Doğan (2004) farklı sosyo-ekonomik düzeylerden gelen ergenlerle yaptığı araştırmada kızların saldırganlık puanlarını erkeklerden daha yüksek bulmuştur. Buna karşın literatüre bakıldığında erkeklerin kızlardan daha saldırgan olduğu görüşü hakimdir. Bacioğlu ve Özdemir (2012) ve Masalcı (2001) araştırmalarında erkeklerin kızlardan daha saldırgan olduğunu bulmuştur. Karataş (2008) erkeklerin kızlara göre fiziksel saldırganlığını daha yüksek bulmuştur. Bununla beraber Hatunoğlu (1994) ve Solak (2014) araştırmalarında saldırganlıkla cinsiyet arasında ilişki bulamamıştır. Genelde erkeklerde görülen saldırgan davranışlar toplumun erkeklere yüklediği rolle ilgili olabilir. Toplumda erkeklerin saldırgan davranışları yadırganmıyorken kızların aynı davranışları yadırganabilir. Kızların üzerindeki baskının daha fazla olmasıyla açıklanabilir.

Saldırganlığın yaş ile olan ilişkisine bakıldığında bu araştırmada kentte yetişen öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Kırsalda yetişen öğrencilerde de saldırganlığın alt boyutlarından olan dolaylı saldırganlıkta 12 yaş grubu öğrencilerin 11 yaş grubundaki öğrencilerden daha saldırgan olduğu bulunmuştur. Bacioğlu ve Özdemir (2012), Erdoğan ve Oto (2012), Dizman ve Gürsoy (2005) yaş arttıkça saldırganlık davranışının da arttığını destekleyen bulgular elde etmişlerdir. Saldırganlığın yaşla beraber artmasında özellikle ergenlik dönemine giren öğrencilerin hormon değişimleri ve bedensel değişimlerle beraber, buldukları sosyal ortamda kabul görme kaygılarının bulunması da etkili olabilir.

Kardeş sayısı ve saldırganlık arasındaki ilişkiye bakıldığında, bu çalışmada kentte ve kırsalda yetişen öğrencilerde anlamlı farklar bulunamamıştır. Kılıçarslan (2009) yaptığı

çalışmada kardeş sayısının saldırganlık ile anlamlı ilişkisi olmadığı üzerinde durmuştur. Çocuklarıyla eşit derecede ilgilenen ebeveynlerin onların birbirine düşmanca duygular beslemesine ve buradan doğacak saldırganca davranışlara engel olabileceği düşünülmektedir. Buna karşın Erdoğan ve Oto (2012) sokakta çalışan çocuklar ile saldırganlık ilişkisini araştırdıkları çalışmada kardeş sayısının arttıkça saldırganlık seviyesinin de arttığını bulmuştur. Buradan hareketle sokakta çalışmakta olan çocuğun ekonomik olarak düşük gelir seviyesinde olduğu ve kazancıyla geçindirmeye çalıştığı kişi sayısı artışının saldırganlığı tetikleyici bir faktör olduğu düşünülebilir.

Anne babanın birlikte olup olmamasına göre saldırganlık düzeyi ile ilgili yapılan çalışmalarda Özdoğan (1997), çocuk babaya ulaşamadığında ya da babasının kim olduğunu bilmediğinde; baba sürekli sorunları şiddet kullanarak çözmeye çalıştığında, baba iş yaşamında başarısızsa ve bundan dolayı ekonomik olarak yeterli olamıyorsa bu davranışlar babadan kaynaklanan saldırganlığın nedeni olarak açıklamaktadır. Ayrıca annelerin eşlerinin boşluğunu çocuklarıyla doldurmaya çalışmaları, boşanmış oldukları eşlerine karşı kızgınlıklarının geçmemesi, çocuk erkeğe kötü görülen tüm davranışlarını babaya benzetmesi, çocuklarıyla yeterince ilgilenmemeleri ya da boşanmanın etkisiyle şımartmalarının saldırgan davranışlara sebebiyet verdiği vurgulanmıştır. Köknel'e (1996) göre ebeveyni olmayan ya da ebeveyni boşanmış çocuklarda dışa yönelik saldırganca davranışlar görülebilir.

Bu araştırmada genel saldırganlık ile anne baba birliktelik durumu arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarına bakıldığında ise kentte yetişen öğrencilerde negatif saldırganlık alt boyutunda anne ve babanın boşanmış/ayrı yaşıyor olması durumunda anne babası birlikte yaşayanlara göre saldırganlık puanları daha yüksek bulunmuştur. Kırsalda yetişen öğrencilerde ise dolaylı saldırganlık alt boyutunda babanın vefatı durumunda saldırganlık düzeyinin annenin vefatına göre yüksek olduğu bulunmuştur. Kırsalda toplum normları boşanmayı hoş karşılamadığı için kent ile arasında fark görülmüştür. Kentteki öğrencilerin ailelerinin boşanma oranı kırsala göre daha yüksek bulunmuştur. Her iki sonuç da yorumlandığında ebeveynlerin ayrı olması ya da birinin vefat etmesi çocukta saldırganlığın bir boyutunda artış olmasına sebebiyet verdiği söylenebilir.

Bu araştırmada anne ve babanın eğitim durumu ile saldırganlık ilişkisine bakıldığında genel olarak kırsalda anlamlı farklılık bulunmazken, kentte yetişen ortaokul öğrencilerinin genel saldırganlık ile anne eğitim durumu arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Saldırganlık alt boyutlarına bakıldığında dolaylı saldırganlık alt boyutunda annesi lise mezunu olan öğrencilerin, annesi ilkokul mezunu olanlara göre saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kırsalda yetişenlerin ise negatif saldırganlık boyutunda annesi lise mezunu olanların ilkokul mezunu olanlara göre saldırganlık puanları daha yüksek bulunmuştur. Baba eğitim durumu ile saldırganlık ilişkisine bakıldığında ise kentte ve kırsalda yetişen öğrencilerde anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Kılıçarslan (2009), Günaydın (2009) ve Haskan (2009) yaptıkları çalışmalarda ise hem anne hem de baba eğitim durumunun saldırganlık ile anlamlı bir fark oluşturmadığını belirlemiştir.

Literatüre bakıldığında Yılmaz (2008) ve Çetin (2002) araştırmalarında ekonomik durumunu düşük düzeyde algılayanların saldırganlıkla arasında anlamlı farklılık bulmuşlardır. Buna göre sosyo-ekonomik düzey algısı düştükçe saldırganlık düzeyinde artış gözlenmiştir. Bu veriye göre ailedeki maddi sorunlar çocuğun kendini engellenmiş hissetmesine yol açmış ve sonucunda saldırganca davranışlarının artmasına sebep olmuş şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca aileler sosyo ekonomik problemleri çözmeye çalışırken psikolojik açıdan olumsuz etkilenebilirler, bu da çocukta saldırganlığın artmasına yol açabilir. Bu çalışmada ise kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin sosyo ekonomik algıları ile saldırganlık davranışı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kırsalda yaşayan öğrencilerin sosyo-ekonomik algısı ile kentte yaşayanlarınki karşılaştırıldığında kentte yaşayanlar durumlarını daha iyi olarak görmektedir. Buna rağmen kırsalda da sosyo-ekonomik algı düzeyi düşük olmasına rağmen saldırganlıkla anlamlı ilişki oluşturmamıştır. Bu da öğrencilerin buldukları çevrede aynı ekonomik seviyede olduklarını düşündürmektedir. Sahip olmak istedikleri şeylere ulaşmakta zorluk çekmiyor olabilirler ya da ailelerinin ekonomik durumunu kabullenerek isteklerini bu çerçevede şekillendiriyor olabilirler. Bu da engellenmişlik hislerinin oluşmasına engel olduğu için saldırganlığın ortaya çıkmamasını sağlıyor olabilir.

Ustabaş (2011) ilköğretim 8. sınıf öğrencileriyle yaptığı araştırmada algılanan akademik başarı ile saldırganlık puanları arasında ilişki olmadığını saptamıştır. Bu da değişik yerlerde yaşayan öğrencilerin akademik başarı algısı ile saldırganlık düzeylerinin farklılık gösterdiğini belirlemişse de bu çalışmada akademik başarı algısı ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiye bakıldığında; kırsalda yetişen öğrencilerde anlamlı bir fark bulunmazken, kentte yetişen öğrencilerde genel saldırganlık düzeyinde başarı yükseldikçe saldırganlık azalmaktadır. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarına bakıldığında ise dolaylı, sınırlı, negatif, sözel saldırganlık boyutunda başarı yükseldikçe saldırganlık azalmaktadır. Öğrencilerin hedefleri yükseldikçe akademik başarı kaygısı artmaktadır. Öğrenciler enerjilerini ders çalışmaya yönelttiklerinden saldırganca davranışlar sergilemeyebilirler.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonuç ve önerilerine yer verilmiştir.

Sonuç

Kentte ve kırsalda yetişen ortaokul öğrencilerinin benlik saygısı ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin %50,84'ü kız öğrenci, %49,16'sı erkek öğrencidir. %20,14'ü 11 yaşında, %23,26'sı 12 yaşında, %26,14'ü 13 yaşında, %26,62'si 14 yaşında, %3,84'ü 15 yaşındadır. %22,54'ü 5. sınıf, %25,66'sı 6. sınıf, %25,66'sı 7. sınıf, %26,14'ü 8.sınıf öğrencisidir. %50,60'ı kentte yaşamakta, %49,40'ı kırsalda yaşamaktadır. %10,79'u tek çocuk, kendinden başka %44,84'ü 1 kardeşe sahip, %23,26'sı 2 kardeşe sahip, %21,10'u 3 kardeş ve fazlasına sahiptir. %42,69'u kardeş sıralamasında 1.sırada, %32,85'i 2. sırada, %14,15'i 3. sırada, %10,31'i 4.sıra ve daha üst sıradadır. %8,15 sosyo-ekonomik durumunu çok iyi düzeyde algılamaktadır, %46,04'ü sosyoekonomik durumu iyi düzeyde, %38,13'ü orta düzeyde, %7,67'si zayıf düzeyde algılamaktadır. %5,04'ünün annesi okuryazar değildir, %11,99'unun annesi ilkokul terktir, %34,05'inin annesi ilkokul mezunudur, %17,51'nin annesi ortaokul mezunudur, %17,03'nün annesi lise mezunudur, %14,39'unun annesi üniversite mezunudur. %1,68'inin babası okuryazar değildir, %8,63'ünün babası ilkokul terktir, %27,10'unun babası ilkokul mezunudur, %22,30'unun babası ortaokul mezunudur, %22,06'sının babası lise mezunudur, %18,23'ünün babası üniversite mezunudur. %87,77'sinin anne ve babası birlikte yaşamaktadır, %9,35'inin anne ve babası boşanmış ya da ayrı yaşamaktadır, %0,72'sinin annesi vefat etmiş, %2,16'sının babası vefat etmiştir. %3,84'ü akademik başarısını düşük olarak algılamakta, %58,27'si orta düzeyde algılamakta, %37,89'u yüksek düzeyde algılamaktadır.

Genel değerlere bakıldığında kentte yaşayan öğrencilerin benlik saygısının kırsal kesimde yaşayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Saldırganlığın genel değerleri ile yaşanan yer arasındaki farka bakıldığında kentte yaşayanların saldırganlık düzeyi kırsalda yaşayanlardan yüksektir. Saldırganlığın alt boyutları ile yaşanan yer arasındaki farka bakıldığında kentte yaşayan öğrencilerin dolaylı ve sözel saldırganlık düzeylerinin kırsal kesimde yaşayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Kentte ve kırsalda yetişen öğrencilerin benlik saygıları ile cinsiyet ilişkisine bakıldığında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Benlik saygısı ile yaş arasında kentte anlamlı farklılık bulunamamışken, kırsalda 11 yaşında olanların benlik saygısı 12 yaşında olanlardan yüksek bulunmuştur. Kentte ve kırsalda kardeş sayısı ile benlik saygısı arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Kentte yaşayan öğrencilerde anne ve babası birlikte yaşayan öğrencilerin anne babası boşanmış veya ayrı yaşayan öğrencilere göre benlik saygılarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Kırsalda anne baba birliktelik durumu ile benlik saygısı arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Kentte ve kırsalda anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu ile benlik saygısı arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Kentte yaşayan öğrencilerde sosyo-ekonomik durumunu çok iyi olarak algılayan öğrencilerin orta ve iyi düzeyde algılayan öğrencilere göre benlik saygıları daha yüksektir. Kırsalda sosyo-ekonomik durum algısı ile benlik saygısı arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Kentte ve kırsalda yaşayan öğrencilerin akademik başarı düzeyini yüksek olarak algılayan öğrencilerin orta ve düşük düzeyde algılayan öğrencilere göre benlik saygılarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Genel saldırganlık düzeyi ile cinsiyet arasında kentte anlamlı fark bulunamamıştır. Kırsalda ise erkeklerin genel saldırganlık düzeyi kızlardan fazladır. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutları ile demografik değişkenler arasındaki farka bakıldığında; kentte yaşayan kız öğrencilerin, sınırlı saldırganlık ve negatif saldırganlık düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Kırsal kesimde ise erkek öğrencilerin atak saldırganlık, dolaylı saldırganlık, sınırlı saldırganlık ve negatif saldırganlık düzeylerinin kız öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Genel saldırganlık düzeyi ile yaş arasında kentte ve kırsalda anlamlı fark bulunmuştur. Kentteki öğrencilerden 12 yaşında olanların saldırganlık düzeyi, 13 yaşında olanlardan daha yüksek; kırsal kesimde yaşayan öğrencilerden ise 12 yaşında olanların saldırganlık düzeyi 11 yaşında olanlardan daha yüksektir. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarına bakıldığında kırsal kesimde yaşayan 12 yaşındaki öğrencilerin dolaylı saldırganlık düzeyi 11 yaşındaki öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır.

Genel saldırganlık düzeyi ile kardeş sayısı arasında kentte ve kırsalda anlamlı farklılık bulunamamıştır. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarına göre bakıldığında da kentte ve kırsalda da anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Anne ve baba birliktelik durumu ile genel saldırganlık arasındaki fark anlamlı bulunamamıştır. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarına göre bakıldığında kentte yaşayan öğrencilerden anne ve babası ayrı yaşayan veya boşanmış olan öğrencilerin negatif saldırganlık düzeylerinin anne ve babası birlikte yaşayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Kırsal kesimde ise babası vefat eden öğrencilerin dolaylı saldırganlık düzeyleri, annesi vefat eden öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır.

Anne eğitim durumu ile genel saldırganlık arasında kırsalda anlamlı fark bulunamamıştır. Kentte ise annesi ortaokul mezunu olanların, annesi ilkokul mezunu olanlara göre saldırganlık düzeyi daha yüksektir. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarına göre bakıldığında ise kentte yaşayan annesi lise mezunu olan öğrencilerin dolaylı saldırganlık düzeyleri annesi ilkokul mezunu olan öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Kırsal kesimde ise annesi lise mezunu olan öğrencilerin negatif saldırganlık düzeyleri annesi ilkokul mezunu olan öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Baba eğitim düzeyi ise kentte ve kırsalda; genel saldırganlık ve saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarıyla anlamlı fark oluşturmamıştır.

Kentte ve kırsalda sosyo-ekonomik durum algısı ile genel saldırganlık düzeyi ve saldırganlık ölçeği alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Kırsalda yetişen öğrencilerin genel saldırganlık ve saldırganlık ölçeği alt boyutları ile akademik başarı algısı arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Kentte ise genel saldırganlık düzeyi ile akademik başarı algısı arasında anlamlı fark bulunmuştur. Akademik başarı algısı yüksek olanların, akademik başarı algısı düşük olanlara göre saldırganlık düzeyi daha yüksektir. Saldırganlık alt boyutlarına göre bakıldığında ise kentte yetişmiş öğrencilerde akademik başarı düzeyini düşük olarak algılayanların saldırganlık düzeyi, akademik başarısını yüksek olarak algılayanlara göre dolaylı saldırganlık boyutunda daha yüksek; akademik başarı düzeyi orta olan öğrencilerin

yüksek düzeyde olan öğrencilere göre sınırlı saldırganlık düzeyinin daha yüksek; akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilerin yüksek düzeyde olan öğrencilere göre negatif saldırganlık düzeyi daha yüksek ve akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilerin yüksek ile orta düzeyde olan öğrencilere göre sözel saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak 417 ortaokul öğrencisi ile yapılan bu çalışmada öğrencilerin benlik saygısı yükseldikçe saldırganlık düzeylerinin düştüğü bulunmuştur. Demografik özelliklerden yaş ve akademik başarı algısı kırsalda; anne baba birliktelik durumu, sosyo-ekonomik durum algısı, akademik başarı algısı kentte benlik saygısı ile anlamlı farklılık oluşturmuştur. Kentte yaş, yaşanan yer, anne eğitim durumu, akademik başarı algısı; kırsalda cinsiyet, yaş, yaşanan yer ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Öneriler

Bu çalışma devlet ortaokullarında okuyan öğrenciler ile yapılmıştır. Saldırganlık ve benlik saygısını inceleyen başka çalışmalar özel okullar ve devlet okulları karşılaştırılarak yapılabilir.

Devamlı bir işte çalışan çocukların benlik saygısı ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar yapılabilir.

Ailedeki eğitim seviyesine yönelik olarak iyileştirici eğitim politikalarının ve uygulamalarının okullarca ilgili makamlara bildirilmesi, ilgili kurumların yeni uygulamalar başlatması; toplumun sosyal seviyesinin, ülkedeki eğitim düzeyinin ve okullarda okuyan öğrencilerin başarılarının artmasını sağlayabilir. İyileştirmelerin sağlanabilmesi için, akşam okulları, açık öğretim, halk eğitim kursları özendirilmeli, artırılmalı, desteklenmeli ve teşvik edilmelidir.

Baba kaybının çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri incelenerek saldırganlık önleyici yaklaşımlar geliştirilebilir. Aile içindeki ilişkilerin saldırganlığa etkisi incelenerek ailelere yönelik çalışmalar yapılabilir.

Öğrenim kurumlarındaki “şiddet eylem planları”nın kapsamının yeniden gözden geçirilmesiyle sadece şiddeti içeren öğeleri engellemeye yönelik bu çalışmaların içeriği “saldırganlık” olgusu ile güçlendirilmelidir. Çünkü, şiddet daha çok fiziksel eylemleri ifade ederken öğrenciler arasında, pasif ve dolaylı saldırganlık olayları gelişebilmektedir.

Bu araştırmada akademik başarı algısının benlik saygısı ile anlamlı ilişkisi olduğu görülmüştür, bu yüzden öğrencilerin başarıları teşvik edilmeli ve başarı algısı düşük öğrencilerin algılarını yükseltmesi için okul ve aileler birlikte hareket etmelidir. Öğrencilerin kendilerinin daha çok farkına varabilmeleri için, ilgi ve yeteneklerini keşfetmeleri için uygun ortamlar sağlanmalıdır. Sanat ve spor faaliyetlerine yönlendirilmeleri hem enerjilerini olumlu yönde kullanmalarına olanak sağlar, hem de öğrencinin yeteneklerini keşfetmesine yardımcı olur.

Literatüre bakıldığında kırsal bölgelerdeki öğrencilerin benlik saygısını geliştirmek için okullarda yeterince çalışma yapılmadığı dikkate çarpmaktadır. Bu araştırmada kentte ve kırsal bölgede yetişen çocuklar üzerinde benlik saygısı ile saldırganlık arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Araştırmacılar kırsal bölgelerdeki okullarda daha farklı değişkenleri inceleyen araştırmalar yapabilirler. Kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri kentte yaşayanlardan az bulunmuştur. Bunun nedenini araştıran çalışmalar yapılabilir.

Bu çalışma kırsalda yaşayanların benlik saygısının sosyo-ekonomik etkenlerle ilişkili olmadığını gösterse de daha geniş örneklem grubuyla çalışmalar yapılabilir. Ayrıca sosyo-ekonomik algının kentte yetişen öğrencilerin benlik saygısını hangi yönlerden etkilediği araştırılabilir.

Bu çalışma nicel bir çalışma olduğu için öğrencilerin öznel yaşantılarını yansıtamamaktadır. Benzer araştırmalar nitel çalışmalarla zenginleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ARKONAÇ, Sibel Ayşen (1998), *Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi*, (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, Betül (2005), *Ergenlikten Yetişkinliğe Grup Çalışmaları*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- BAYMUR, Feriha (1990), *Genel Psikoloji*, (9. baskı), İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- BUDAK, Selçuk (2005), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- BULUÇ, Bekir (2006), *Eğitim ve Şiddet*, Hagem Yayınları, Ankara.
- BURGER, JERRY M. (2006), *Kişilik*, Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- CÜCELOĞLU, Doğan (2004), *İnsan ve Davranışı*, 13. Basım, Remzi Kitapevi. İstanbul.
- EROĞLU, Feyzullah (2000), *Davranış Bilimleri*, 5. Basım, Beta Yayınları, İstanbul.
- FROMM, Eric (1994), *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*, Çev. Y. Salman, N. İçten, 6. Baskı, İstanbul.
- FROMM, Eric (1995), *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, Payel Yayıncılık, İstanbul.
- FREEDMAN, J. L., SEARS, D. O. ve CARLSMITH, J M. (1998), *Sosyal Psikoloji*, Çev. A. Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara.
- GANDER, Mary J., GARDINER, Harry W. (2007), *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- GÜNEY, Salih (2000), *Davranış Bilimleri*, Nobel Yayınları, Ankara.
- HOGG, Michael A. ve VAUGHAN, Graham M. (2007), *Sosyal Psikoloji*, Çev. İ. Yıldız ve A. Gelmez, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- İKİZLER, Can ve KARAGÖZOĞLU, Cengiz (1997), *Sporda Başarının Psikolojisi*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- İNANÇ, Banu Yazgan. BİLGİN, Mehmet. ATICI, Meral Kılıç (2013), *Gelişim Psikolojisi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- İNANÇ, Banu Yazgan ve YERLİKAYA Eşef Ercüment (2013), *Kişilik Kuramları*, Pegem Akademi, Ankara.
- JUNG, Carl Gustav (1997), *Analitik Psikoloji*, Panel Yayınevi, İstanbul.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1999), *İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*, Evrim Yayınları, İstanbul.
- KARAHAN, T. Fikret ve SARDOĞAN, Mehmet E. (1994), *Psikolojik Danışma Kuramları*, 1. Baskı, Birsan Yayınevi, İstanbul.
- KARASAR, Niyazi (1984), *Bilimsel Araştırma Metodu*, Hacettepe Taş Kitapçılık, Ankara
- KILIÇÇI, Yedigir (1992), *Okulda Ruh Sağlığı*, Şafak Matbaacılık, Ankara
- KÖKNEL, Özcan (1986), *Kişilik*, Öz Dizgi Matbaası, İstanbul
- KÖKNEL, Özcan (1996), *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- KÖKNEL, Özcan (1997), *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar, Yayınevi, İstanbul.
- KULAKSIZOĞLU, Adnan (1999), *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KUZGUN, Yıldız (2002), *İlköğretimde Rehberlik*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- ONUR, Bekir (1986), *Gelişim Psikolojisi*, İmge Yayınevi, Ankara.
- ÖZDOĞAN, Berka (1997), *Çocuk ve Oyun*, İmge Kitabevi, Ankara.
- PLUMMER, Deborah M. (2011), *Benlik Saygısı Çocuklarda Nasıl Geliştirilir*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- SAYGILI, Sefa (2004), *Çocuklarda Davranış Bozuklukları*, Elit Yayınları, İstanbul.
- TAYLOR Shelley E., PEPLAU Letitia Anne, SEARS David O. (2012), *Sosyal Psikoloji*, Çev. Ali Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara.
- TEMEL, Z. Fulya ve AKSOY, B. Ayşe (2001), *Ergen ve Gelişimi*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- TURA, Saffet Murat (2000), *Günümüzde Psikoterapi*, Metris Yayınları, İstanbul.
- TUTAR, Hasan (2012), *Sosyal Psikolojide Kavramlar ve Kuramlar*, Seçkin Yayıncılık Ankara.
- USAL, Alparslan ve KUŞLUVAN Zeynep (2006), *Davranış Bilimleri: Sosyal Psikoloji*, 5. Basım, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir.
- YAVUZER, Haluk (2005), *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*, 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER, Haluk (2014), *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1993), *Gençlik Çağı*, 8. Basım, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (2008), *Çocuk Ruh Sağlığı*, 29. Basım, Özgür Yayınları, İstanbul.
- ZEL, Uğur (2001), *Kişilik ve Liderlik*, Seçkin Yayınları, Ankara.

Sürelili Yayınlar

- AKBABA, Sırrı (1995), *Psikolojik Danışma ve Sınıf Ortamlarında Öğrenme Psikolojisi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- ALTINTAŞ, E. ve GÜLTEKİN, M. (2003), *Psikolojik Danışma Kuramları*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- AVŞAROĞLU, Selahattin ve ÜRE Ömer (2007), *Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsayı, Karar Verme ve Stresle Başaçaıkma Stillerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 17, Konya.
- AYDIN, Betül (1997), *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, Betül (1996), *Benlik Kavramı ve Ben Semaları*, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 8, İstanbul.
- AYVALIOĞLU, Namık (1985), *Televizyonun Gençlere Etkisi*, Aile ve Çocuk Sayı:4, İstanbul.
- BACANLI, Hasan (1997), *Sosyal İlişkilerde Benlik, Kendini Ayarlama Psikolojisi*, MEB Yayınları, 5-7, İstanbul.
- BALKAYA, Feza (2001), *Öfke: Temel Boyutları, Nedenleri ve Sonuçları*, Türk Psikoloji Yazıları, Sayı: 7, İstanbul
- BİLGİN, Nuri (1998), *Düşmanlık ve Saldırganlık. Sosyal Psikoloji*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir
- CENGİL, M. (2009), *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi I.Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:8, Sayı:15, Çorum

- DİZMAN, Hatice ve GÜRSOY, Figen (2005) *İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıfa Devam Eden Anne Yoksunu Olan ve Olmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri*, Kastamonu Eğitim Dergisi, Ekim 2005, Cilt:13, No:2, Ankara.
- DOLLARD,J., DOOB,L.W., MİLLER,N.E., MOWRER,O.H. ve SEARS,R.R. (1998), *Frustration and Aggression*, Florence, KY: Routledge, Türk Psikoloji Dergisi, Ankara.
- GÖRMEZ, Kemal ve diğerleri (1998), *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- İNANÇ, Banu Yazgan (1987), *Adölesan Dönemdeki Öz-İmaj Örüntüsünün İncelenmesi-Ön Çalışma*, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (2010), *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi, Kültürel Psikoloji*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KARATAŞ, Zeynep (2008), *Lise Öğrencilerinde Öfke ve Saldırganlık*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 3, Adana.
- KERNBERG, Otto (1992), *Sapıklıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık*, Metis Yayınları, İstanbul.
- OTACIOĞLU, Sena Gürşen (2009), *Müzik Öğretmeni Adaylarının Benlik Saygısı Düzeyleri ile Akademik ve Çalgı Başarılarının Karşılaştırılması*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı 13,Diyarbakır.
- ÖNER, Necla (1996), *Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği El Kitabı*, Türk Psikologlar Derneği,s.1.
- ÖZUĞURLU, Kurban (2003) *Karı-Koca İlişkilerinden Doğan Sorunlar: Ana Baba Okulu*, 10. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÖZKAN, İshak (1994), *Benlik Saygısını Etkileyen Etmenler*, Düşünen Adam Dergisi, sayı 7, İstanbul.
- PİŞKİN, Metin (1997), *Türk ve İngiliz Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Yönünden Karşılaştırılması* (21-35), 3. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Kitabı. Çukurova Üniversitesi Yayını, Adana.
- YANBASTI, Gülgün (1996), *Kişilik Kuramları*, 2. Basım, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- YILMAZ, Ercan, YİĞİT, Ruhi ve YURT, Eyüp (2012), *İlköğretim İkinci Kademedeki Öğrenim Görmekte Olan Öğrencilerin Genel Benlik Saygılarının Öğrenci Başarısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt-Sayı: 14-1, Erzincan.

Tezler

- AKSOY, Jülin (2006) , *Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*, Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, K.K.T.C, Lefkoşa.
- AKTUĞ Taylan (2006), *Ergenlerde Akran Baskısı Ve Benlik Saygısının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- ASICI, Esra (2013), *Öğretmen Adaylarının Affetme Özelliklerinin Öz-Duyarlık ve Benlik Saygısı Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- AŞKIN, Muhittin (1981), *Bazı Kişilik Değişkenlerinin Kültürler Arası Sosyal Psikolojik Açısından İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doçentlik Tezi, Erzurum.
- AYDOĞAN, Selcen (2010), *İlköğretim II.Kademe Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- BAŞARAN, Canan (2008), *Çeşitli Tür Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*, Sakarya Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- BOZKURT, Hamiyet (2010), *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- CEYLAN, İbrahim (2013), *Ergenlerin Benlik Saygısı ve Duygusal Öz-Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ÇETİN, Ceren Nilgün (2008), *İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Empatik Beceri Düzeylerinin Ana Baba Tutumları ve Özsaygı ile İlişkisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ÇETİNKAYA, Hakan (1991), *Video Oyunlarının Çocuklarda Saldırganlığa Etkisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÇİĞDEMOĞLU, Sema (2006), *Lise I. Sınıf Öğrencilerinin Akran Baskısı, Özsaygı Ve Dışadönüklük Kişilik Özelliklerinin Okul Türlerine Göre İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ÇOKDOLU, Nalan (2013), *Karakter Eğitimi Programının İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerinin Çatışma Çözme ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- DAĞDELEN, Ş. (2003), *İlkokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri (Lefkoşa Örneği)*, Yakın Doğu Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, K.K.T.C
- DOĞAN, Serdar (2004), *Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız Ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmit.
- DURAN, Kılıç Şükran (2007), *9.10.11 Yasındaki Çocukların Zihinsel Gelişim Ve Benlik Saygısına Ailenin Sosyo-Ekonomik Düzeyinin Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ERDİNÇ, A. Gülay (1995), *İzmir İli Lise Öğrencilerinde Benlik İmajı-Başarı İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- ERİŞ, Yasemin (2013), *Ergenlerin Benlik Saygısı ve Sosyal Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- GÜÇKIRAN, Reşit Yalın (2008), *İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Okul İklimi Alguları İle Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişki*, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- GÜLTEKİN, Filiz (2008), *Saldırganlık ve Öfkeyi Azaltma Programının İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÜNAYDIN, Serkan (2008), *Ortaöğretim Kurumları Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Aile Ortamı Ve Benlik İmgesi İle İlişkisi(Trabzon İli Örneği)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- GÜRÇAY, S. Sonay (1989), *Çocuk Yuvasında ve Ailesi Yanında Kalan 9, 10 ve 11 Yaş Çocuklarının Özsaygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- HASKAN, Özkan (2009), *Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- HATUNOĞLU, Arzu (1994), *Ana-Baba Tutumları İle Saldırganlık Arasındaki İlişkiler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- İKİZ, Fatma Ebru Suner (2000). *Farklı liselerdeki ergenlerin benlik saygısı, akademik başarı ve sürekli kaygı düzeyi arasındaki ilişki*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler, İzmir.
- İNANÇ, Necmeddin (1997) *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- KAHRİMAN, İlknur (2002), *Adölesanlarda Aile ve Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- KAYAN, Hatice Gül (2012), *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık ve Boyun Eğici Davranışlarının Algılanan Anne Baba Tutumları Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- KESKİN, Tuba (2010), *İlköğretim Okullarındaki Öğrencilerin Akran Zorbalığının Benlik Saygısıyla İlişkisi*, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- KILIÇARSLAN, Suat (2009), *İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Akılcı Olmayan İnançları ile Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- KURNAZ, Arzu (2009), *Saldırganlık ve Akran Mağduriyetinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- KURTYILMAZ, Yıldız (2011), *Üniversite Öğrencilerinin İlişkisel Saldırganlık İle Benlik Saygısı, Sosyal Bağlılık ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkiler*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- MASALCI, Ayşe Devrim (2001), *Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi Ve Uygu Davranışının Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- ÖZEL, Sedat (2013), *Lise Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Depresyon Ve Benlik Saygısı İlişkisi*, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- SOLAK, Nadir (2011), *Spor Yapan ve Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi-Çorum İli Örneği-*,Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ŞAHİN, Ertuğrul (2012), *Bazı Değişkenlere Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Benlik Saygıları ve Sosyal Görünüş Kaygıları* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- TÜRK, Ebru (2007), *Spor Takımlarına Katılan ve Katılmayan Görme Engelli Öğrencilerin Benlik Saygılarının Değerlendirilmesi*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- USTABAŞ, Seda (2011), *İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÜNÜVAR, Ayşe (2003), *Çok Yönlü Algılanan Sosyal Desteğin 15-18 Yaş Arası Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisine Ve Benlik Saygısına Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ÜRÜN, A. Ercan (2010), *Lise Öğrencilerinin Kendine Saygı Düzeyleri ile Mesleki Olgunlukları Arasındaki İlişki*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- YENİDÜNYA, Aslı (2005), *Lise Öğrencilerinde Rekabetçi Tutum, Benlik Saygısı ve Akademik Başarı*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- YILMAZ, İlkay (2008) *Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çok boyutlu olarak incelenmesi*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YİĞİT, Hatice (2010), *Ergenlerin Benlik Saygılarının Yaşam Doyumu ve Bazı Özellik Nitelikleri Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

İnternet Adresleri

ÇEÇEN, Rezan A., <http://eku.comu.edu.tr/index/4/1/arcecen.pdf>, 15.06.2015

ÇELİKKOL, Ahmet,<http://www.celikkol.org/benlikkavrami.htm>, 15.12.2014

ÇETİN,H. ve ÇAVUŞOĞLU, H., <http://www.deu.edu.tr/UploadedFiles/Birimler/18281/137->, 18.07.2015

ÇETİNKAYA, Selma ve ark. <http://klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/242>,14.05.2015

ERDOĞDU, Yüksel ve OTO R.,<http://dergiler.ankara.edu.tr/tammetin.php?id=826>,
18.07.2015

ÖZDEMİR, Yalçın, BACIOĞLU Seda Donat, [http://ebad-jesr.com/images/MAKALE_ARSIV/C2_S2makaleler/2%20\(2\)%20-%2011.pdf](http://ebad-jesr.com/images/MAKALE_ARSIV/C2_S2makaleler/2%20(2)%20-%2011.pdf), 19.07.2015

EKLER

EK 1. Kişisel Bilgi Formu

1-Cinsiyetiniz: Kız Erkek

2-Doğum Tarihiniz: ...../...../.....

3-Sınıfınız: 5 6 7 8

4- Yaşadığınız Yer: Kent Kırsal

5-Kaç kardeşiniz var? (Kendiniz hariç)

1 2 3 4 5 ve fazlası

6-Ailenizin maddi durumu:

Çok İyi İyi Orta Zayıf

7-Anneminizin eğitim durumu:

Okuryazar değil İlkokul terk
 İlkokul mezunu Ortaokul mezunu
 Lise mezunu Üniversite mezunu

8-Babanızın eğitim durumu:

Okuryazar değil İlkokul terk
 İlkokul mezunu Ortaokul mezunu
 Lise mezunu Üniversite mezunu

9- Anne ve babanızın birliktelik durumu nedir?

Birlikte yaşıyorlar
 Boşandılar/Ayrı yaşıyorlar
 Annem vefat etti
 Babam vefat etti

10-Genel olarak akademik başarınızı nasıl algılıyorsunuz?

Düşük Orta Yüksek

EK 2. Coopersmith Özsaygı Envanteri (CSEI)

Aşağıda her insanın zaman zaman hissedebileceği bir takım durumlar maddeler halinde sıralanmıştır. Bu maddelerde belirtilen ifadeler, eğer sizin genellikle hissettiklerinizi tanımlıyor ve çoğunlukla size uygun geliyorsa ilgili sorunun karşısındaki “**Evet**” sütununa bir (X) işareti koyunuz. Bu ifadeler eğer genellikle sizin hissettiklerinizi tanımlamıyor ve çoğunlukla size uygun gelmiyorsa bu durumda da “**Hayır**” sütununa bir (X) işareti koyunuz.

	SORULAR	Evet	Hayır
1	Başıma gelenlerden genellikle rahatsız olmam.		
2	Sınıfın huzurunda konuşma yapmak bana çok güç gelir		
3	Eğer gücüm yetse kendimle ilgili değiştirmek istediğim pek çok özelliğini var.		
4	Herhangi bir konuda fazla zorlanmadan karar verebilirim		
5	İnsanlar benimle birlikteyken hoş ve eğlenceli vakit geçirirler		
6	Evdeyken kolayca canım sıkılır keyfim kaçır		
7	Yeni şeylere alışmam uzun zaman alır.		
8	Yaşıtlarım tarafından seviliyorum.		
9	Anne-babam genellikle duygularımı dikkate alır		
10	Genellikle pek direnmeden. kolayca pes ederim.		
11	Anne benden beklentisi çok fazla (aşırı derecede).		
12	Olmak istediğim gibi davranmakta yani kendim olmakla oldukça zorlanıyorum.		
13	Hayatımdaki her şey karmakarışık.		
14	Arkadaşlarım genellikle fikirlerimi izlerler.		
15	Kendimi değersiz görüyorum.		
16	Pek çok kere evden kaçmayı (başımı alıp gitmeyi) düşündüğüm olmuştur.		
17	Okuldayken sıkça canımın sıkıldığını hissedirim		
18	Çoğu insan kadar güzel görünümlü biri değilim.		
19	Söyleyecek bir şeyim olduğunda onu genellikle çekinmeden söylerim.		
20	Anne-babam beni anlıyor		
21	Çoğu insan kadar sevilmiyorum		
22	Anne-babamın çoğu zaman beni sanki zorladıklarını hissediyorum.		
23	Okuldayken çoğu zaman cesaretim kırılıyor.		
24	Sık sık keşke başka birisi olsam diye arzuluyorum		
25	Bana güvenilmez kendimi güvenilir biri olarak görmüyorum		

EK 3. Buss-Durkee Saldırganlık Ölçeği

Aşağıda kişisel özelliklerle ilgili birtakım sorular bulunmaktadır. Bunları dikkatlice okuyunuz, fikirlerinize uyan ifadeler için “doğru” sütununa, fikirlerinize uymayan ifadeler için “yanlış” sütununa “X” işareti koyunuz. Lütfen testteki bütün soruları cevaplandırınız.

	Doğru	Yanlış
1 Bazen başkalarına zarar vermekten kendimi alamıyorum.....	( )	( )
2 Başkalarını incitmek için hiçbir neden göremiyorum.....	( )	( )
3 Eğer birisi bana vurursa, karşılık vermem.....	( )	( )
4 Bana ve aileme hakaret eden kimse kavga arıyor demektir.....	( )	( )
5 Devamlı kavga arayan biri, burnuna yumruk indirilmesini istiyor demektir.....	( )	( )
6 Karşımdaki kişi ilk kavgayı çıkaran olsa da, benim karşılıkta bulunduğum zaman çok azdır. ( )	( )	( )
7 Eğer sınırlarıma hakim olamazsam, birisine tokat atmak elimde değildir.....	( )	( )
8 Ben de başkaları kadar kavgacıyım.....	( )	( )
9 Hakkımı korumak için şiddete başvurmak gerekirse tereddüt etmem.....	( )	( )
10 Beni yumruk yumruğa kavgaya zorlayan kişiler bilirim.....	( )	( )
11 Sevmediğim insanlar hakkında bazen dedikodu çıkarırım.....	( )	( )
12 Kızgınlığım etrafa bir şeyler fırlatacak dereceye kadar hiç çıkmaz.....	( )	( )
13 Kızgın olduğum zaman bazen kapıları çarparım.....	( )	( )
14 El şakası hiç yapmam.....	( )	( )
15 Kızdığım zaman suratımı asarım.....	( )	( )
16 Neşem yerinde olmazsa bazen somurturum.....	( )	( )
17 On yaşımdan beri sınırlarım hiç bozulmamıştır.....	( )	( )
18 Yakınımda bulunan bir şeyi atıp kırdığım, çok kızgın olduğum zamanı hatırlamıyorum.....	( )	( )
19 Bazen kızgınlığımı masaya vurarak gösteririm.....	( )	( )
20 Sınırlarımı kolaylıkla kaybetmekle beraber, kendimi hemen toparlıyorum.....	( )	( )
21 Başkalarına karşı daima sabırlıyım.....	( )	( )
22 Başkalarının beni zannettiğinden çok daha fazla kızarım.....	( )	( )
23 Başkalarının benimle dalga geçmesi tepemi attırır.....	( )	( )
24 Birisi bana doğru davranmadığı takdirde, daha fazla canımı sıkmasına müsaade etmem.....	( )	( )
25 Bazen etrafımdaki insanlar beni rahatsız etmeye kafi(yeterli) geliyor.....	( )	( )
26 Kendimi patlamaya hazır, barut gibi hissettiğim çok anlar olur.....	( )	( )
27 Bazen kavga edecek bahane ararım.....	( )	( )
28 Önemsiz şeylerin beni sıkmasına fırsat vermem.....	( )	( )
29 Sevmediğim kimselere karşı biraz kaba davranmaktan kendimi alamıyorum.....	( )	( )
30 Bugünlerde asık suratlı ve huzursuz olduğumu biliyorum.....	( )	( )
31 Birisi bana nezaketle soracağını sormazsa istediğini yapmam.....	( )	( )
32 Bazen birisi hoşlanmadığım bir kural koyarsa buna uymam.....	( )	( )
33 Eğer birisi bana emrederse dediklerinin tersini yaparım.....	( )	( )
34 Kendini bir şey sanan insanlarla karşılaştığım zaman onlara aldırmam.....	( )	( )
35 Birisine kızdığım zaman onu konuşturmam.....	( )	( )
36 Arkadaşlarımla davranışlarımı beğenmezsem bunu kendilerine söylerim.....	( )	( )
37 Genellikle kendimi başkalarıyla farklı fikirde bulurum.....	( )	( )
38 Başkaları benim fikirlerimi kabul etmedikleri zaman onlarla tartışmaktan kendimi alamam. ( )	( )	( )
39 İnsanların haklarına saygılı olmasını isterim.....	( )	( )
40 Kızgınlığım arttığı zamanlarda bile, ağır lisan kullanmam.....	( )	( )
41 Bana kızıp bağırdıklarında, ben de karşılık veririm.....	( )	( )
42 Kızdığım zaman kötü kelimeler söylemem.....	( )	( )
43 Birisi beni üzerse, ona kendisi hakkında ne düşündüğümü söylerim.....	( )	( )
44 Birisi azarlamayı hak etse bile, onu azarlamam.....	( )	( )
45 Zaman zaman gerçekten yapamayacağım tehditler savururum.....	( )	( )
46 Birisiyle tartışırken sesimi yükseltirim.....	( )	( )
47 Genellikle, başkaları hakkında kötü fikirlerimi açığa vurmam.....	( )	( )
48 Bir konu hakkında tartışmaktansa bunu olduğu gibi kabul etmeyi tercih ederim.....	( )	( )

ÖZGEÇMİŞ

Bilge Çetin 1985 yılında Antalya’da doğdu. Babası Almanca, annesi ise İngilizce öğretmenidir. Kardeşi yoktur. İlkokulu Antalya İnönü ilkokulunda, Ortaokulu ise Antalya Kamile Çömlekçioğlu ortaokulunda tamamlamıştır. Ortaöğretim Kurumları Sınavını kazanarak Antalya Hacı Malike Mehmet Bileydi Anadolu Lisesinde öğrenimini sürdürdü ve bu okuldan 2003 yılında mezun olup, Konya Selçuk Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümünü kazandı. Üniversiteden 2007 yılında mezun olarak aynı yıl İstanbul Sultangazi İsmetpaşa ortaokuluna atandı. 2014 yılında il dışı isteğe bağlı atama sonucunda Antalya Yeşilbağ Cumhuriyet ortaokulunda çalışmaya başladı ve halen bu okulda görevine devam etmektedir.